

జీవిత చరిత్ర

మౌలానా ఆజాద్ చరిత్రము

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కౌతిక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాఢీ

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠప్రభాకర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు త్రిలింగ స్వామి

గురు లాహరీ మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు హాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రకేశవర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020120029385

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

మాలనాటిజాద్

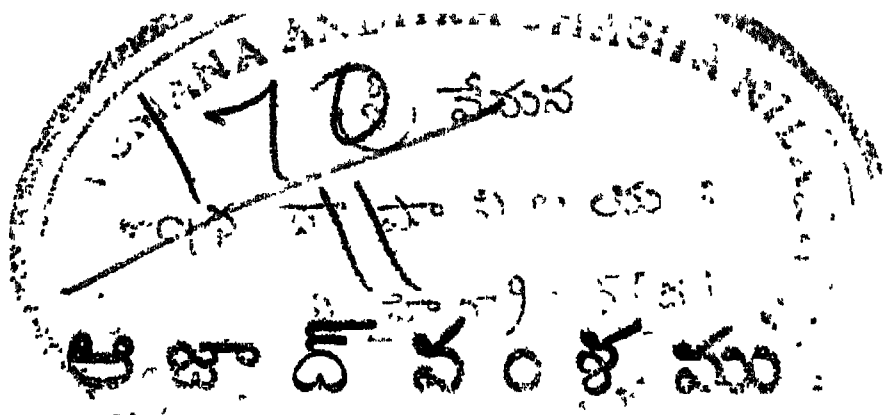
శ్రితము

శ్రితము.

విషయ సూచిక.

	విషయం.	పుటసంఖ్య.
1.	ఆజాద్ వంశము	1
2.	బాల్యం	4
3.	సాహిత్యకృషి	5
4.	కైరో విశ్వవిద్యాలయం	8
5.	జాతీయోత్సాహం	9
6.	రాజకీయరంగం	12
7.	ఆల్ హిలాలు	16
8.	ఖలాఫతు ఉద్యమం	22
9.	అసహాయోద్యమం	24
10.	ఢిల్లీ కాంగ్రెసు అధ్యక్షత	29
11.	సత్యాగ్రహము, జైలు	32
12.	కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీబోర్డు	38
13.	యుద్ధారంభం	43
14.	రాష్ట్రపతిత్వం	48
15.	రామగడ్డ కాంగ్రెసు	51
16.	అధ్యక్షవక్తృత	58
17.	సంఘర్షం	71
18.	ఆఖరుజైలు నివాసం	80
19.	విడుదల	82
20.	రాజీనామాపతించులు	84

21.	తాత్కాలికప్రభుత్వం	90
22.	విభజనప్రాప్తి	96
23.	స్వతంత్రప్రభుత్వం	98
24.	విద్యామంత్రిత్వం	101
25.	ఆజాదు తత్వం, వ్యక్తిత్వం	107
26.	ఆజాదు, జిన్నా	109
27.	జాతీయసేవ	116
28.	ధార్మిక సేవ	119
29.	రాజకీయదృక్పథం.	123

“ఆజాద్” అనగా (హిందీలో) స్వతంత్రుడు. ఈయన పూర్వీకులందరూ “ఉలేమాలు”, అనగా ముస్లింధర్మ శాస్త్రములందు పద్వాంసులు. వీరు హిందువులు ఋషులవలె ముస్లిములలో చాల ఆదరపాత్రులగు నుండిరి. వీరు ‘షేక్’ శాఖీయులు; అనగా హిందువులలో పూర్వపు బ్రాహ్మణుల వంటివారు.

వీరిలో షేక్ ‘జమాలుద్దీన్’ (ఢిల్లీవాసి) అరబ్బీ పారసీ లలో ఉద్గండపండితుడే గాక ముస్లిం ధార్మికాచార్యుడుగ నుండెను. ఈయన రచనలలో కొన్ని నేటికి ముస్లింలలోక మంత టికి ప్రమాణములు. ఆయన (16 వ శతాబ్దిలో) అక్కరు చక్క వర్తి కాస్థానపండితుడు. అక్కరు మొగలు చక్రవర్తులందరిలో చాల ఘనుడు. ఉదారుడు, ధీరుడు హిందూ ముస్లిం సఖ్య మును, సాంఘికోన్నతికిని ఆయన యెంతో కృషిచేసి, భారతీ యైక్యమును వునాదివేసెను కాని, ముస్లింనుడివిషయాలలో అక్కరునే సర్వాధికారి. ఒప్పుకొంటూ (అక్కరు సంతృప్తికై) ముస్లింప్రముఖు లప్పుడొక దస్తావేజువ్రాసి సంతకం చేసిరి. అందుపై షేక్ జమాలుద్దీనుమాత్రం దస్కతుచేయ నిరాక రించెను. ఆయన అక్కరుతో పరస్పరప్రేమయే. కాని, భౌతి కాధికారి యోగ్యుడైనను ధార్మికాధిపత్యం వహించుట సవ్యం కాదని ఆయన భావన.

అట్లు కలతయేర్పడి జమాలుద్దీనుగా రీదేశమును విడచి అశేబియాకు వెళ్ళిరి; ఆయన సంతతిలోని పేక్ మహమ్మదు గారు ముస్లింమతపు నూఫీ (వేదాంతరీతిది) సిద్ధాంతమందు గొప్ప విద్వాంసుడై, జహంగీరు చక్రవర్తి కాఫీనపండితుడై ఖ్యాతిగాంచెను. కాని, ఈయనయు స్వతంత్రుడే; ముస్లిములందరూ హిందువులు సాష్టాంగంగా పడినట్లు స్త్రోత్ర సమయంలో మోకాళ్ళు నేలకంటునట్లువంగి, ఈశ్వరుని ధ్యానింతురు; జహంగీరు చక్రవర్తికి సభాస్థానములో ముస్లింలందరు అట్లే మోకరించి నమస్కరించవలెనని దర్బారుప్రముఖులుకొందరు ప్రచారం చేయగా, చాలామంది సమ్మతించిరి. కాని, అట్టి వందనము దేవునికేగాని, యెంతఘనుడైనను నరునికి కూడదని చెప్పి, పేక్ మహమ్మదు అట్లు మొక్కుటకు నిరాకరించెను. ఇది ప్రభుదిక్కురణగ భావించి, ఆయనకు నాలుగేండ్లు శిక్ష వేసి గ్వాలియరు కోటలో బంధించెను. ఇట్లు “అజాదు” పూర్వీకులును స్వాతంత్ర్యప్రియులై సత్యాగ్రహపరులైరి; ఐనను, వారు మరల మొగలు చక్రవర్తుల నుండి శారవము పొందుచునే యుండిరి. వారి క్రితిభ, ధార్మికత అట్టివి.

అజాదు తండ్రి ‘మాలానా ఖైరుద్దీను’గూడ విద్వాంసుడు, ధర్మగురువును. నూఫీ. ఆయనకు మనదేశమం దన్నిదిశలనేగాక యితర ముస్లిందేశాలలోను వేలకొలది శిష్యులుండిరి. ఆయన తరబ్బీ పారసీలలో చాల గ్రంథములు రచించెను.

కాని ఆయన సాధువు, వితభాషి, నిరాడంబరుడు. యేకాంత
ప్రియుడునై ఢిల్లీలో ఋషివలె ఆశ్రమవేర్పర్చుకొనియుండెను
ఈస్థితిలో 1857 సం॥లో బ్రిటిషు కంపెనీ వారిపైన
సిపాయిల యుద్ధము సాగినది. అందులో కొందరు విప్లవకారులు
మొదట కొంత హింసాచర్యము చేసిరి; కాని, పిమ్మట బ్రిటిషు
వారంతకు పదిరెట్లు మాతుకచర్య సాగించుటేగాక, ఢిల్లీలో
గిరపరాధులైన శాంతపౌరులను వేలకొలదిగా చంపి, ఆస్తులు
దోచుకొని, అక్కడి సంఘజీవనమును దుస్సహముగ చేసిరి.
ఈదారుణమును చూడలేక, ఖైరుద్దీన్ గారీ దేశమును వదిలి
అప్పుడు పశ్చిమయాత్ర వెళ్ళిరి.

మకాలానా ఖైరుద్దీను ముస్లింధర్మములోను అరబికు
వాఙ్మయములోను ప్రఖ్యాత పండితుడు; కనుక, ఆయన నప్పటి
ముస్లింరాజ్యాలలో ప్రధానమగు ఓరీ సుల్తానుగారు వెంటనే
తమ యాస్థాన విద్వాంసుడుగ జేసుకొనిరి. ఇట్లు తురుష్క
రాజధాని కాంప్టాటిన్కోపలులో కొంతకాలముండి ముస్లి మతం
గూర్చి కొన్ని ప్రమాణగ్రంథములను ఖైరుద్దీనుగారు వ్రాసిరి.
కాని, ఆ స్వేచ్ఛాపరుడు త్వరలో రాజాశ్రయం వదిలి అరే
బియా చేరెను. అక్కడ అరబు వాఙ్మయమును సృష్టిచేయుటే
గాక, ప్రజాసామాన్యపు తేమకార్యములజేసెను. ముస్లింలొక
మంతటి ధార్మికరాజధాని, అరేబియా ముఖ్య గిరము సగు
“మెక్కా”కు మంచి జలవసతినిచ్చు గొప్ప కాలువ నాయన

11 లక్షల రూపాయలతో స్వయంగా 1872 సం॥లో పునరుద్ధరింప జేసెను.

భారత దేశంలో తుది మొగలురాజులకు విద్యామంత్రిగ నుండిన విద్వాంసుడు మాలానా ముసవరుద్దీనుగారును యిట్లే బ్రిటిషు ఆధిపత్యము హెచ్చి మాతృదేశపు స్వాతంత్ర్యము హరించెనని ఖిన్నుడై, అరేబియాకు సకుటుంబముగా వెళ్ళెను ఈయన కుటుంబములోను అందరూ గొప్ప విద్వాంసులే. ఈయనకొమార్తె విదుషీకూడె. ఆమెనరేబియాలో మాలానా ఖైరుద్దీను వివాహమాడెను. ఈ విద్వద్దంపతులకు మక్కా షేత్రములో 1888 సం॥లో మన అబుల్ కలాం జనించెను.

బాల్యం.

“ఆజాద్” అసలుపేరు అహమ్మద్ అబుల్ కలాం. ముస్లిం మతస్థాపకుడగు మహమ్మదు బెడోయను జాతిలో మక్కాలో జనించి ఆయనాగరికజనుల నాగరికులజేసి, వారి కైకమత్యం, ధార్మికత, ప్రేమ, భావం, పౌరుషం, కార్యదీక్ష గల్గించి, అరేబియాలోనే మృతిజెందెను. ముస్లింమతపు వేద మగు ‘కురాను’ దాని ముఖ్య వ్యాఖ్యాదులును అరబ్బీలో నున్నవి. (హిందూమత మూలగ్రంథాలు సంస్కృతములో నున్నట్లే). కనుక, ముస్లిములకు “అరబ్బీ” పవిత్రభాష యైనది. మరియు, మక్కా ముస్లిములందరికి తీర్థయాత్రాస్థల యైనది.

అబుల్ కలాంబాల్య మిట్లు మక్కాప్రాంతంలో గడచినది. అతనికి పాండిత్యము ధార్మికవిజ్ఞానమును వారసత్వపు పరంపరగ లభించినవి. తల్లిదండ్రులవలె మేధావి, శ్రద్ధాపరుడు గూడ, కనుక, అతడు తల్లిభాషఅరబ్బీలో తండ్రిభాష ఉర్దూలో గూడ పదేండ్లలోనే మంచి విద్వాంసుడాయెను. ఉర్దూకు అరబ్బీసంబంధము ఆధునికాంధ్రముకు సంస్కృతంతో సంబంధమునంటిది. ఇంతలో బొంబాయి, కలకత్తావగైరాల నుండి యాత్రకువెళ్లిన ముస్లింశిష్యులు తనవేలకొలది శిష్యబృందముల నుద్ధరించుటకు మరల భారతదేశంరమ్మని ప్రార్థించగా, ఖైరుద్దీను సక్షటుంబంగా మరలవచ్చి 1898 సం॥లో కలకత్తాలో వాసమేర్పర్చుకొనెను. అనుయాయు లనురాగంతో ఆదరము చూపుచుండిరి.

సా హి త్య కృ షి .

బాల్యమునుండి అబుల్ కలాం ప్రతిభతో ఉర్దూలో చక్కనిగీతములను పద్యములను వ్యాసములను వ్రాయుచు ఆయాపత్రికలకు పంపుచుండెను. వాటి వైలిషటుత్వం, భావోన్నతి, అర్థగాంభీర్యం గమనించి, ఈ కత్తా, అలీఘర్, లాహూరు మున్నగు ఉర్దూకేంద్రాలలో విద్వాంసులు మెచ్చుకొని, ప్రసిద్ధ పత్రికలలో వాటినిప్రచురించిరి. అతడు వాటిని తన అసలు

పేరుతోగాక, ఆజాద్ (=స్వతంత్రుడు) అను మారుపేరుతో పంపుచుండెను. అప్పటినుండి ఆయనకు 'ఆజాద్' అనుపేరు వచ్చినది. అలహాబాద్ కేంద్రంలో సమస్యల పూరణలోను దిట్టయగు బాలుడనియు పేరొందెను. 14 ఏండ్లవయస్సునే పత్రికల ప్రచురణమారంభించి, త్వరలో 1902 నుండి అసానుల్ సిద్క్ అనుపేరుతో స్వయంగా గొప్పమాసపత్రికను ఆజాదు సాగించెను. అందులో ఇతరములకులదిచనలకు ప్రోత్సాహమిచ్చెను, సాహిత్య, ధార్మిక, సంస్కృతివిషయములగూర్చి కూలంకష చర్చతో వ్యాసములను విమర్శలను తాను వ్రాయుచుండెను. పాడపూరణలలో ఆ శుకవిత్వంలోను, పేరు లెను. ఆసమస్యల పూరణము ఆయన స్యాసములు పాండిత్యభరితములు, ఉదారములు; శైలిపటువు, ఓజోవంతము, భావగర్భితము; ధోరణి స్వతంత్రము; మూలానా శిబ్లివంటి మహావిద్వాంసులతోను ఆయన పత్రికలలో చక్కని సాహిత్యచర్చల జేయుచుండెను. ఉర్దూలో సిద్ధహస్తులై నఖ్యాత విద్వాంసులు వృద్ధకవులును 'ఆజాదు'గారి ఉన్నతాదర్శులు సాహసవిమర్శలకు గురియైరి; ధార్మికాది చర్చలలోను ఆయన గభీరపాండిత్యముకు పటు వగు హేతువాదముకు ప్రత్యర్థులు చకితులైరి. ఇట్లు 'ఆజాదు' ఉర్దూవాఙ్మయ ప్రపంచంలో, 1904 సంవత్సరానికి ప్రముఖుడైనాడు; కలకత్తాప్రాంతపు ఉర్దూవిద్వద్గోష్టిలో ఆయనకు ముఖ్య స్థానమిచ్చుచుండిరి.

సుప్రసిద్ధ ఉర్దూకవి 'హాలీ'గారు సర్ సయద్ అహమ్మద్ ఖాన్' జీవితచరిత్ర నష్టమవుచురించి, విఖ్యాతపత్రికయని 'లిసానుల్ సిదీక్'కును విమర్శకంపిరి; అప్పటికీగ్రంథము నితరపత్రికలలో విద్వాంసులు వేనోళ్లపొగడిరి. కాని, ఈపత్రికలో ఆజాదుగారి, ఉన్నతాదర్శపు స్వతంత్రవిమర్శనుగని అందరూ తెల్లబోయిరి. (ఈ అహమ్మద్ ఖానుగారినిగూర్చి ముందు గమనింతుము). లాహూరు పంజాబుకు ముఖ్యనగరము, ముస్లింసాబల్వపుకేంద్రము. అక్కడ ముస్లింసంస్కృతికి ముఖ్యపోషకసంస్థ (హిందువుల బారతధర్మమహామండలివంటిది) వార్షికసభ 1904 సాలాఖరున జరిగినది. 'అసానుల్ సిదీక్' సంపాదకునికి ప్రత్యేకాహ్వానమువచ్చెను. సమావేశ మారంభించినది; ఉర్దూలో కవిశిరోమణిహాలీ, గద్యనిర్మాత నాజిర్ అహమ్మద్, ప్రకాండపండితుడు తత్వజ్ఞుడగు ఇక్బాల్ ఇట్టి ఉర్దూయుగపురుషులూ వేదికపై హాజరైరి. అప్పుడు 'మతముకు తాగ్నికాధారము' అనువిషయమునుగూర్చి ప్రసంగించుటకు 'ఆజాదు'ను పిల్చిరి. ఒకమూలనుండి 16 నిండ్ల నాలుడువచ్చెను. మొదట ఆతడు ఆజాదుగారికొడుకనుకొనిరి. కాని ఆతడుపన్యాస మారంభించగా, అందరూ వెలవెలబోయిరి. ఈశ్వరాస్తిశ్యము, జీవేశ్వరునిసంబంధము, విశ్వపుష్పస్థి, ఈశ్వరకర్మత్వము, భక్తిజ్ఞానముల సంబంధము; గూర్చి శాస్త్రకారికల నుదహరించి ఆజాదు కార్యకారణచర్చతో నిరూపించుచు పాం

డిత్య మొలుక అద్భుతోపన్యాసమిచ్చెను. అంతటితో ప్రముఖ విద్వాంసులందరును విభ్రాంతులై, ఆప్యజన్మసిద్ధమని, ఇట్టి బాల్యప్రతిభ నెక్కడను చూడలేదని ప్రశంసించిరి. శంకర, రామతీర్థ, వివేకానంద, టాగూరు, రామానుజం, ఇత్యాదులకును బాల్యప్రతిభ యుండెను. దా ! మాలానాశిబ్లి, సర్ అబ్దుల్ ఖాదరు మున్నగు ఉస్మావిద్వాంసులందరూ ఆజాదు రచనలు మెప్పుతో తమకత్రికలతో ప్రచురించసాగిరి.

కైరో విశ్వవిద్యాలయం.

కాని, ఆజాదు గూర్చి తండ్రికిమాత్ర మింకను తృప్తికాజేదు. 'పుత్రాదిచ్ఛేత్ పరాజయం' కదా ! కనుక ఆయన కొడుకుపాండిత్య మింకను పూర్తిచేయదలచెను. ముస్లిం లోకమంతట ధార్మికవిద్యకు కేంద్రము మిశ్ర (= ఈజిప్టు) దేశపురాజధానియగు 'కైరో'పుగమండననది. అది, మనప్రాచీనదేశపు తక్షశిల, నలాందా, కాశీలవలె, విద్వాంసులకా వాసముగ పేరొందినది. అందలి 'ఆల్ అజ్ హర్' విశ్వవిద్యాలయముకు ఖైరుద్దీను స్వంతఖర్చుతో ఏకపుత్రుని బంపెను అందు 1905లో చేరి, బాలుడగు ఆజాదు రెండేండ్లలోనే ఇతరులు పదేండ్లలో చదువు ఉన్నతవిద్యనంతను పూర్తిచేసి, ప్రముఖులతో చర్చించుచు తనగురువులనుగూడ ఆశ్చ

ర్యపరవశులజేసెను; అరబ్బిభాషద్వారా సకలశాస్త్రముల నక్కడనేర్చెను, అక్కడి ప్రణాళికప్రకారం ధార్మికతత్వతర్క శాస్త్రముల కెక్కువప్రాముఖ్యమున్నది; అప్పుడందులో పూర్ణ పండితుడై, పరిశోధనతో చారిత్రకవిశేషములను సంప్రదాయములనుగూడ అబుల్ కలాం పూర్తిగ అవగాహనచేసుకొని, ఆయధికారులను తనచర్చలతో మెప్పించెను. ఇట్లు విద్యద్విరుదం 2 ఏండ్లలోనేపొంది, ఆఖిలసరస్వతి అంతటటర్కీ, పర్షియామున్నగు ముస్లిందేశాలలో తిరిగి, 'స్నాతకు'డై, ప్రముఖుల పరిచయంచేసుకొని, స్వదేశముచేరెను. ఈజిప్టు ఇత్యాదులలోను వార్తాపత్రికలుగూడ పఠించుచు, లోకజ్ఞానంగూడకల్గించుకొని తానుస్వయంగా పత్రికలకు వ్రాయుచుండెను. ఈజిప్టు ఇత్యాదుల స్వాతంత్ర్యమును బ్రీటిషుసామాజ్యంవా రరికట్టుట, క్రియలో ఆర్థికంగాను, రాజకీయంగాను, బ్రీటిషువారాదేశాలను పీడించుచుండుట, దేశస్వాతంత్ర్యముకై, అక్కడి ప్రజానాయకులుజరుపు కృషినిగూడ పరిశీలించి, 1907 నాలుకు ఆజాదు స్వదేశం చేరుకొనెను.

5 జాతీయోత్సాహం.

1905 ఆఖరుకు గవ్యా జపానుయుద్ధము పూర్తియైనది. జపాను విజయముతో, వైస్రాయి కర్ణనుగారి "నంగభంగం"

తో, నారోజీ అధ్యక్షతను కలకత్తా కాంగ్రెసుతో, మనదేశములో ఆశాంతి జాతీయోత్సాహము నేర్పడినవి. అప్పటికి దేశపు రాజధాని కలకత్తా. అది యీ అశాంతికి, ఆందోళనకు బీజపరులైన ద్వేషజ్వాలలకును కేంద్రమయినది. యూరపు యువకుల అరాజకతత్వ మీదేశముకును వ్యాపించినది. “మన బంధకారకులు బ్రిటిషు అధికారులు, వారి అనుచరులును; కనుక వారిని హత్యచేస్తే దాస్యమోక్షము కలుగును.” అని, అందుకు యువక విప్లవకరులు రహస్యచర్యలారంభించిరి; పోలీసుల పిస్తోలులను, రివోల్వరులను హరించిరి; దుర్గకూటములలో బాంబు ఫాక్టరీలు పెట్టిరి; యువకులను చేరదీసి ఉద్యోగం కల్పించిరి. (1857 వ నాటి) సిపాయి విప్లవమునకు స్వర్ణజయంతియగు 1907 లో “మారోఫరంగీకో!” అను రహస్య నినాదములు ప్రసరించినవి. స్వాతంత్ర్యాకాంక్ష అబుల్ కలాం 19 ఏండ్ల కాలము రంలో యీ క్రాంతితత్వముతో ప్రభావితుడాయెను. ఆకుట్ర దారులతో యీయనకు మైత్రీ సంభాషణ లేర్పడినవి. వీలైనంతత్వంలో హిందూస్థానముకు దాస్యపు విముక్తి కావలెనని తహతహ; కాని అందుకు బాంబు పిస్తోలుపద్ధతి సాధకమగునా? అని సందేహము.

అప్పటికి దేశంలో మితవాదులు జాతీయవాదులమధ్య సూగము కాంగ్రెసు (1907 డిశెంబరు)లో చీలికగల్గినది. 1908 చుండి బ్రిటిషుసర్కారు మితవాదులను చేరదీసి తిలకు మున్నగు

‘అతివాదు’ లను అణచసాగిరి. కాక, ‘మంత్రాలవల్ల చింతకాయలు రాలవు’. వట్టి తీవ్రోపన్యాసాలతో స్వరాజ్యమురాదు. అప్పటికి గాంధీమహాత్ము డింకను దక్షిణాఫ్రికాలో నేయుండెను. అహింసాసిద్ధాంతమింకను రాజకీయరంగమునకురా లేదు. అయితే హత్యాపద్ధతివల్ల కొందరు బ్రిటిషువారిని కొట్టినను, సాహసులై, ఖండారాలలోను పాదుకొనుచున్న బ్రిటిషువారు భీతులై వదలుదురా? అని ఆజాదు హృదయములో ఆ దోళన కలిగినది. ఈలోగా సర్కారు ‘పత్తేదార్లు’ గూఢచారులు లోలో, యీ క్రాంతిపరులతో స్నేహనటన చేసి, అనుభవం లేని ఉద్యోగపరులగు యువక సంఘముల మోసగించి, వారి కుట్రల గనిపెట్టిరి. వెంటనే పోలీసు లీవిప్లవనాయకుల నరెస్టు చేసి, రహస్యపు ఉత్తరాలు, బాంబులఘాత్త, ఆయుధాలను చూడ పట్టుకోసాగిరి. కలకత్తాలో అరవిందాది విద్వాంసులు అరెస్టు అయిరి. తుదకు విడుదలయైనను, ఆయన యీ రణరంగము విడచి, పుదుకోటలో ఆధ్యాత్మికకృషి దీక్షితుఁ డాయెను. మాలానా ఆజాదును బ్రిటిషుపోలీసు లనుమోసించి గూఢచారుల నిఘాపెట్టిరి. కాని, ఆయననప్పు డరెస్టుచేయుటకాధారము దొరకలేదు. ఈ బాంబుపద్ధతి ఫలప్రదముకాదని గ్రహించి, ఆజాదు ఆ విప్లవకారులతో సంబంధము వదలుకొనెను, యువకుడైనను భక్తుడు సదానంగల విద్వాంసుడు, కనుక ప్రజాక్షేమకరమగు కార్యక్రమమే కోరెను. ఈస్థితిలో 1908 సం॥

ఆఖరున తండ్రి ఖైరుద్దీను మరణించెను. ఇక తానే కుటుంబపు పెద్ద; ముస్లిముల ఆచార్యుడు; వేలకొలది శిష్యబృందము; వారు తండ్రివలె తానును అనువంశిక గురువుగ తమ్ము నేలుకొమ్మని ప్రార్థించిరి. శిష్యపరిపాలన ఖ్యాతి గౌరవకరము, ప్రమాదము లేనిది, ద్రవ్యలబ్ధికరము, శాంతజీవితకరమును. కాని, ఆజాదు వాటిని కోరలేదు. అప్పటికే తాను గొప్ప “మాలానా” యే గాక, ఇమాం (అనగా గొప్పచుసీకుల ముఖ్య స్థానాచార్యుడు) ఇంకను ముస్లిం ధార్మికరంగంలో నిస్సందేహంగా అద్వితీయు డగు అధికారికావచ్చు. కాని ఆజాదు ఆపేరుప్రతిష్ఠలకు ప్రాకు లాడక, పదవీవ్యామోహం వడలుకొని, ముస్లిములకు ఉన్నత మగు ధార్మిక సేవచేయుచునే జాతీయ సేవను చేయదొడఁగెను. బ్రిటిషువారు ముస్లిం ‘జోషాకుము’లు పెట్టిన ఆశలకు లోబడక, దీక్షతో జాతీయ సేవకే జీవిత మర్పింపదొడఁగెను. ఈ బాల విద్వాంసుని ఔదార్యఘనతలవల్ల కౌమారంలోనే “అమీర్-ఎ-హింద్” అని ఆయనకు బిరుదేచ్ఛఁజెను.

6 రాజకీయరంగం.

తండ్రికాలంలో ఇంగ్లీషు నేర్వకున్నను, ప్రస్తుతకాల ములో ఆంగ్లపరిజ్ఞాన మవసరమని కనిపెట్టి, మన యువకుడు ఇంటివద్ద స్వయంకృషితోనే ఇంగ్లీషు నేర్చుకొనెను; కాని, టాగూరు వలె మూఢభాషద్వారానే భాషా జాతీయ సేవలు

జేసెను. అయితే టాగూరు బాంబుతత్వమును ప్రతిఘటించి, అప్పుడు సాహిత్యరచనలోనేమిగున్నాడే తే, ఆజాదు క్రమముగా శుద్ధసాహిత్యమునుండిమరలి, జాతీయరణరంగమందే నిమిగ్నడై, తనలేఖనిని శస్త్రముగ వినియోగించెను.

మనజాతీయోద్యమము నణచుటకు మనలో విభేదాలు హెచ్చించుటకు బ్రిటిషు అధికారులప్పుడు గట్టిగాపూనుకొవిరి. బెంగాలు విభజించి, ముస్లిములకు ప్రత్యేక సాకర్యాలచ్చిరి. మనరాజ్యాంగంలో కొత్తసంస్కరణలని కొన్నిశాసనసభ లేర్పర్చి, అందుల ప్రజాప్రతినిధుల యెన్నికలో హిందూవోట రులే ఎన్నుకొను హిందూప్రతినిధులు, ముస్లింవోటరులే ఎన్నుకొను ముస్లిప్రతినిధులు నుంచునట్లు, సాంఘికభేదంద్వారా ప్రత్యేకప్రతినిధ్యంపెట్టిరి. ఈపాచిక బాగుగపారి, సాంఘిక విభేదాలు పెరుగుచుండెను ముస్లింసంఘంలో తనకర్తవ్యమును అబుల్ కలాం నిర్ణయించుకోవలె. అప్పటి ముస్లిముల పూర్వస్థితినిక్కడ గ్రహింపవలె. హిందువులలోవలె ముస్లిములలోగూడ మధ్యకాలమందు అనేక దురాచారములు వ్యాపించినవి. వాటినికొందరు శాస్త్రగ్రంథముల అపార్థాలతో సమర్థించిరి; సంస్కర్తల నాయకుడు సర్ సయ్యద్ అహమ్మదు (మనలో రాసుమోసానదయానంద వీరేశలింగంగార్లవలె) సంఘసంస్కరణకు విద్యావ్యాప్తికి కృషిచేసెను; ముస్లింసంఘమును బ్రిటిషువారి కాపులుగను, రాజభక్తులుగను ఆయన

తయారుజేయబూనెను, ముస్లిములందరు ఆంగ్లవిద్య ఆంగ్లచారాలు నేర్చి, బ్రిటిషు అభిమానులు కాగోరెను. “హిందువులు విరోధులు, బ్రిషువారే మనమిత్రులు, వారిసాయంతోనే ముస్లింసంఘము వృద్ధికావలె” అని ప్రచారంచేసి, ప్రఖ్యాతమగు ఆలీఘరు ముస్లింకళాశాలాదుల నిందుకే ఉపయోగించెను. సాంఘికరాజకీయాలలో ముస్లిములందీ సంకుచితత్వమును అల్పధోరణిని ప్రతిఘటించి, నిర్మూలించి, ముస్లిములను దేశభక్తులు, జాతీయపరులు, యధార్థధార్మికులుగ జేయ, ఆజాదుకంకణం కట్టుకొని, తనయావచ్చుక్తి నందుకుపయోగించినాడు.

1885 సం॥లో అ॥ భా॥ జాతీయమహాసభ ‘కాంగ్రెసు’ అను పేరుతో ఆరంభించి, సాలీనా సమావేశాలలో ప్రజల హక్కులకై తీర్మానాలు చేయుచుండెనుగదా ! ఇందులో బదురుద్దీన్ త్యాబ్జీ, శాయీమున్నగు ముస్లిమునాయకులునుండిరి. కాని, క్రమశః బ్రిటిషు అధికారుల సూచనపైన, సర్ సయ్యద్ అహమ్మదుగారు ‘ముస్లిములు కాంగ్రెసులో పాల్గొంటే తమసంఘముకు లాభముండదు, తాము ప్రత్యేక సంస్థద్వారా, స్వసంఘక్షేమమే చూచుకోవలె’ అని అప్పటి ముస్లింయువకులను ప్రముఖులను ఒప్పించెను. అ॥ భా॥ ముస్లింలీగు 1906 లో స్థాపితమై ఈఉద్దేశంతో బ్రిటిషులపై రాజభక్తి వాపుచు, వారిసాయంతో స్వసంఘాభివృద్ధికి కృషిచేయదొడగెను. సర్ సయ్యదు అహమ్మద్ (సంయుక్తరాష్ట్రపు) అలీఘ

రులో స్థాపించిన ముస్లింకళాశాలలో ఆంగ్ల అధ్యాపకుల అజ
మాముషీలో ముస్లింయువకవర్గము ఈఉద్దేశ్యాలతోనే ప్రభా
వితులైరి. అందులో కొందరు సర్కారునాకరీలో చేరగా,
మరికొందరు సాంఘికరాజకయరంగాలలో ముస్లిముల ప్రత్యే
కపుహాక్కులకని పోరసాగిరి. దీనిప్రతిఘటనకని హిందువుల
హక్కులరక్షణకని కాళిలో స్థాపించిన హిందూకళాశాలలోను
ఇట్టిసాంఘికతత్వముకు బ్రీటిషువారు ప్రోత్సాహమిచ్చిరి. కల
కత్తా, మద్రాసు ఇత్యాదులలోను ముస్లిముల మద్రసాలు,
హిందూసంస్కృతికి ప్రాముఖ్యమిచ్చు విద్యాలయాలును, ప్రభు
త్వాదరణతో బయలుదేరినవి. క్రమంగా, 1916, 17 నాటికి
కాళీలో హిందూవిశ్వవిద్యాలయం, అలిఘరులో ముస్లింవిశ్వ
విద్యాలయంగూడ బ్రీటిషువారభిమానంతో ప్రసాదించి,
మనలో సాంఘికవిభేదముపెరుగుటకు తోడ్పడినారు.

ఇట్లు విభజించి పాలించు బ్రీటిషువలలో కొందరు
ధీమంతులును చిక్కుకొనిరి. మహమ్మదాలీ మోకదాలీ ఇత్యా
దులు ముస్లింలీగులోను, సావర్కరు భాయిపరమానందు
ఇత్యాదులు (విస్లవరంగంనదలి) హిందూమహానభలోను
నాయకులైనారు. ఈస్థితిలో, ఈసాంఘిక విభేదము జాతీయో
ద్యమముకు హానికరమని, భారతైక్యముకు భంగకరమని, మన
కుశాగ్రబుద్ధికనిపెట్టి, ఈభేదతత్వపు భూతమునెట్లైన నిర్మూ
లించి, జనులందరికీ 'ఆజాదీ'ని సాధింపబూనెను.

7 ఆల్ హిలాలు.

ముఖ్యంగా ముస్లిములు ఉర్దూపత్రికలు చదువుదురు ముస్లిములునడుపు అప్పటి ఉర్దూపత్రికలు అలిఖురు మనస్తత్వంతో బ్రిటిషుభక్తిని, సాంఘిక స్వార్థమునే బోధించుచుండెను. ఈదృక్పథంవల్ల గల్లుజాతీయహానిని పోగొట్టి, ముఖ్యంగా స్వమతస్థులలో జాతీయదృక్పథం ప్రసరింపజేయుటకు, ఆజాదు 'ఆల్ హిలాల్' అనుపేర కలకత్తాలో ఒకవారపత్రికను స్వయంగా స్థాపించి, తానేసంపాదకుడుగా సాగించెను. సంకుచితభావాలను తనవిశాలవైదుష్యంతో ఖండించి, మహమ్మదీయమతమును హిందూమతంవలె ప్రజలందరి మేమునే కోరునని ఆతడప్పుడు నిరూపించెను. మహమ్మదువారి జీవితం నుండి అరబుసంప్రదాయ రచనలనుండి ఈప్రతిభాశాలియిచ్చిన ఉదాహరణములు మార్మికచర్చలు అద్భుతములు. జాతీయ స్వాతంత్ర్యముకై కృషిచేయుట, దేశదాస్యం ధ్వంసపర్చుట, ప్రేమతత్వము, పరస్పరసహనము, మైత్రి, శాంతభావము ఇస్లాంమతపు సిద్ధాంతములలోనివేలని, ఆజాదుచక్కగనిరూపించెను. ఆల్ హిలాల్ అనగచంద్రుడు అని శబ్దార్థం; దాని వ్యాసములు గంభీరభావములు ఉత్తరప్రాంతపు జనులలో (ముఖ్యముగ మహమ్మదీయుల హృదయములో) నవ్యకాంతిని ప్రసరింపజేసెను; ప్రేమను జాతీయోత్సాహమును అంకురింపజేసినవి. ఆయనకు ఇస్లాంధర్మ శాస్త్రములందును ఆరబు

సంప్రదాయగ్రంథములందును గలపాండిత్యమఖండము. కులతత్వపాదులు స్వార్థపరులు కూపకూర్మదృష్టితో చేయు సంకుచిత కుయుక్తివాదముల నాయన శాస్త్రీయముగ విమర్శించి, ప్రామాణికంగానవ్య సిద్ధాంతములస్థాపించుచుండెను అష్టపాఠపత్రిక కద్భుతముగ చందాదార్ల సంఖ్య 20,000 క్రికి పెరిగినది, అది మనదేశమందన్ని ప్రాంతాలలోను విదేశములందును వ్యాపించినది. ఆపత్రికరూపంలోను నవ్యతయుండెను. క్షిప్రమగు, పాత ఉద్ఘాటెపుకు బదులు పారసీకాదులలో వాడుకొత్తరకపుటెపుచు వాడిరి; నవ్యనాయకుల సుందరచారిత్రిక దృశ్యముల చిత్రపటముల జేర్చిరి; భావగర్భితమగు నొమ్ములు విజ్ఞానదమగుగాధలు, విశాలజాతీయోద్యమాల వివరములు చిత్రించి, పత్రిక నన్నివిధముల నాకర్షకం చేసిరి; అది ఉత్తరప్రదేశ్ ప్రకాశనాలలో విస్తవం కల్గించినది.

ఈజాతీయప్రచారము జూచి బ్రిటిష్ మహారు 'గాధరా' వడిరి. అది సహజమే. ఉద్యోగుల తీవ్రవృత్తి దీర్ఘమైనది. ప్రెసుఆక్టు క్రింద ధరావతు తీసుకొని దానిని బద్ధుచేయి. 'బిబి ర్దస్తీ'తో ఆపత్రికను 1915 లో అణచివేసిరి. కాని, అయిత కలాం దృఢసంకల్పుడు; కనుక వెంటనే, ఆయన 'అల్ హిలాల్' అనుపేర ఇంకొక ఉద్ఘాటారపత్రిక నాటింపజేసిరి; ఇది 1914 లో జర్మనుయుద్ధమారాభి చివర ఆయుధముల సమృద్ధి దేశములలో ముఖ్యమైన టర్కీనున్నది ఉత్తమం.

వహించెను. తురుష్కుల మిత్రులమంచునే టర్కీ నణచుటకు బ్రిటిషువారు తీవ్రముగ దాడిసాగించి, టర్కీసామ్రాజ్యపు అరేబియాసిరియా సాలస్తీనువగై రాలలోవిప్లవము లేవదీసిరి.† బ్రిటిషువారి చ్యాయనుకూటనీతిని ఆజాదు తీవ్రముగ విమర్శించి, ముస్లిములకు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛనుబోధించెను. అప్పటి వరకు కేవలం సాంఘికతత్వంతోనుండిన సౌకతు మహమ్మదా వీలుఇత్యాదు లె దరో ఆజాదుననుసరించిరి.

ముస్లిముల పుణ్యక్షేత్రముల రక్షణకై తుర్కీసుల్తాను 'ఖలీఫా'గనుండుట అన్ని దేశాల ముస్లిములకు నవసరమని ఆయనయు 'ఆలీ'సోదరులును నిరూపించిరి. ఆజాదుగారు బ్రిటిషువారికుల సామ్రాజ్య దురాశను నిరంకుశత్వమును నిరసించెను. అంతట, ఈపత్రికకును 'ఆల్ హిలాల్'కు పట్టినగతియే కలిగింది. ఆయనను అబుల్ కలాము జాతీయప్రచారం మానలేదు; ఆయన దేశమందాయాప్రాంతములందు సంచరించి, జనులకు (ముఖ్యంగా మహమ్మదీయులకు) స్వేచ్ఛను ఉదారతను బోధింపదొడగెను. ఆయన అద్భుతవాగ్ధాటిని అమృతరసప్రవాహమునుగొల్పి యానందించుటకు జనులు వేరవేలుగ వచ్చుచుండిరి. సర్కారువారాయనను ఢిల్లీకి, పంజాబుకు మద్రాసుప్రాంతముకుగూడ పోకూడదని నిషేధించిరి.

† ఈ కుండర్బాదు ఆ కెబీయాబ్దై రాలలో లారెన్సుగారి చాణక్య చర్యలు లోకప్రసిద్ధమైనది.

యుద్ధకాలమందు భారతరక్షచట్టమనుపేర క్రొత్తనిబంధనను సర్కారువారు జారీచేసి, దానిక్రింద రకరకాల నిరంకుశాజ్ఞల జారీచేసిరి. తుదకాయన తన బెంగాలునే వదలి పోవలెనని హుక్కుము జారీయైనది. ఇంకెక్కడకు పోవుట ! అప్పుడాయన బీహారులోని 'రాంచి' యను చల్లని గిరిపురిలో మకాం పెట్టుకొనెను. కాని, ప్రభుత్వపు శనిదృష్టి వదలలేదు; త్వరలోనే ఆయన నాపురమందే నిరోధించి, సిమ్లా నిర్బంధించిరి. ఇట్లు ఆయన 1916 నుండి 1919 వరకు ఖైదులోనుండెను. ఇట్లే తుర్కీచర్యను సమర్థించి, ముస్లిం యోధులు తుర్కీతో పోరాడకూడదన్నందు కప్పుడు అవినీదగులును బంధింపబడిరి.

ఇట్లెన్నికష్టములు గల్గినను అబుల్ కలాము జంకలేదు. ధీరుడు, కార్యపరుడు, ప్రజాసేవకుడు, విద్యావివోదకనుక నిరోధమందున్నను ఆయన సాహిత్యకృషిని మానలేదు. మహనీయుల తేజస్సులంతరాయములవ్యవేట్టదుగదా! తిలకు గారు 1908 నుండి 1914 వరకు మూడవ తేజ్తైలులోనే సీతా భాష్యమురచించి కర్మవీరబిరుదము వార్ధము చేసుకొన్నాడు. దరిమిలాను జవాహర్లాలును ఖైదులోనే ప్రపంచ చిత్రములను రచించెను. ఆజాదును ఆ నిర్బంధకాలములో ఆధ్యాత్మిక కాదిరచనలకు తనకాలము వినియోగించెను. ముస్లిముల ధార్మిక వాఙ్మయములో అగ్రాధికారిని జేసికొను, కనుక రాంచిలో దీక్షతో ముస్లిముల హేదగ్రాథుగు 'కురాను' నాయన

అరబ్బీనుండి చక్కగ హిందుస్తానీ కనువదించెను; (ప్రీతికతో) గంభీరమగు భాష్యమును గూడరచించెను. ఇది “తర్జుమనుల్-కురాన్” అను అమూల్యరత్నము మూడు సంపుటములుగ తరువాత ప్రచురింపబడి, మహమ్మదీయ విద్వాంసు లండన్ లోను గొప్ప సంచలనము కలిగించినది. (మహమ్మదు ఈశ్వరచోదన ద్వారా చెప్పినబోధల సంగ హమే కురాను. అది ముస్లిం వేదము. మహమ్మదుగారి యితర రచనలు హదిసు అనబడును)

అప్పుడు ఆజాదుగారు ‘తజ్-యా’ అను పేర ఆత్మకథను గూడ రచించిరి. ఇది మూడువందల పుటలు దాటిన గ్రంథము. ఇందు చాలభాగము ధార్మికవిషయము, తమ పూర్వీకులకు, అప్పటి దేశకాల పరిస్థితులకు సంబంధించును. తుది అధ్యాయం ఆజాదుగారి బాల్యజీవితపు విశేషముల దెలుపును ఇదియు ఉర్దూలో జగితమనోహర శైలిలో వ్రాయబడినది 27-12-1919 తేదీనాటికి ఆయన రాంచిననుంచి విడుదలయైరి. (అప్పటికి ఆలీ సోదరులును విడుదలయైరి.) వెంటనే ఆజాదుగారు కలకత్తా చేరిరి; అక్కడ తన వాఙ్మయకృషిని మరిల అందుకొనెను; ఇదివరలో ఆయన హిందూస్తానీలో కొన్ని సాహిత్యగ్రంథముల రచించెను; ఇందు ముఖ్యమైనవి ముస్లిం శాస్త్రముల సంస్కృతియు అహింసా సత్యవాదాలను జాతీయ స్వాతంత్ర్య

* దీనికే లోకమాన్యదు “కర్మయోగ శాస్త్రం” అని పేరు బెట్టెను.

మును ప్రోత్సహించునని ప్రామాణికముగ కనుపర్చినవి. రాంచిలో యీ గ్రంథము లచ్చువేయించుటకు సర్కారు నిరోధమువల్ల సాగలేదు. అక్కడ తగు ఉద్ఘాటిపి అచ్చుకూటమును లేదు. కలకత్తా చేరులోగా ఆ గ్రంథముల వ్రాతప్రతులన్నిటిని పోలీసువారు సోదాలో తీసుకొనిపోయిరి. ఆ రచనగ్రంథము లేమైనవో! సర్కారుతో చాలచర్చజరిగి, సుమారు 1½ సం॥ లకు ఒక పెద్ద తుక్కుకాగితములమూట ఆయన కొప్పజెప్పు బడెను. విప్పిచూడగా ఆయనగ్రంథములన్నియు చిన్నభిన్నమై చెల్లాచెదరై ఉన్న కాగితాలు తారుమారైనవి. తుదకాయన వాటిని సరిచేయ సాధ్యపడక, వాటినిన్నిటిని మరలవ్రాసి, రచించుకొనెను. ధీమంతులు వ్రాసిన గ్రంథమును మరల వ్రాయబూనుట చాల శ్రమకరముగదా.

ఈలోగా రాజకీయరంగము మరల తీవ్రమైనది. ఇంత వరకు ఆజాదు స్వతంత్రభావముగల్గి ధార్మికోద్ధరణకు జాతీయైక్యమునకు ప్రత్యేకకృషి చేసెను. అరబ్బీ పారసీ రచనల ద్వారా ముస్లిముల దేశము లన్నిటిలో స్వాతంత్ర్య దీక్షను జాతీయపరిణామమును గల్గించుచుండెను; ఇక్కడ ముస్లిములలో స్వతంత్రకృషి చేయవలసివచ్చినది. 1919 నుండి గాంధీగారీ దేశంలో రాజకీయరంగలోకి దిగిరి. 1920 నం॥నుండి వారి యిద్దరికి సమన్వయము కలిగినది.

1921 లో గాంధీగారారంభించిన అసహాయోద్యమములో అబుల్ కలాం ఖుర్తిగ పాల్గొనెను.

8 ఖిలాఫతు ఉద్యమము.

అప్పుడు అసహాయోద్యమంతో ఖిలాఫతు ఉద్యమము కలసినది. దానిభావముః నిప్పుడు సూక్ష్మముగ పలికేలింతముః క్రీ. త. 7 వ శతాబ్దిలో మహమ్మదు ప్రవక్త తన నవ్యమతమును బోధించి, బెడోయినులను అనాగరిక సంఘమును మహాజాతిగ జేసి, వారికి ఐక్యవిజ్ఞానాపేక్ష, ధార్మికవీరత్వమును గలిగించెను. ఆయన ముస్లింనాయకుడై “ఖలీఫా” అనిపించుకొనెను. ఆయన అనంతరం, ముస్లింప్రపంచపు ముఖ్యపాలకు డొకడూ “ఖలీఫా” అగుచుండెను. ఖలీఫా బలీయుడై ముస్లిముల తీర్థక్షేత్రముల కాపాడవలె. 15 వ శతాబ్దినుండి ముస్లింరాజ్యములలో ప్రబలమైన టర్కీసుల్తాను అరేబియా పాలస్తీను, ఇందలి పుణ్యక్షేత్రముల రక్షకుడైనాడు; ఇట్టి ముస్లిం సంస్కృతి రక్షణకు “ఖిలాఫత్” అని పేరు వచ్చినది. 1914 నుండి జరిగిన యూరపు మహాయుద్ధంలో టర్కీ జర్మనులపక్షమై ఆంగ్లవిరోధియైనది. యుద్ధమధ్యమందు ముస్లింరాజ్యాలు సానుభూతిని సంపాదించుట తమ యుద్ధజయమున కావశ్యకమని గ్రహించి, 1916 నం॥రం బ్రిటిషుప్రధాని లాయిడు జార్జిగారు ముస్లిముల “ఖిలాఫతు”నకు నష్టము రానీయక టర్కీనాదరింతుమని ప్రచారించిరి; అంతట అరబ్బులు, పారసీకులు మున్నగు ముస్లిములు ఆంగ్లులకు తోడ్పడిరి. కాని యుద్ధంలో టర్కీ జర్మనీకి తోడ్పడెననుకోకమున బ్రిటిషువిత్రమండలివారు యద్ధాంతమందు

టర్కీసామ్రాజ్యము నణచిరి. ఈజిప్టును తమ 'సామ్రాజ్య రక్షణ' లో చేర్చుకొనిరి. తుదకు టర్కీసుల్తానును వారు కీలు బొమ్మగ జేసి, తురక్కుల కవమానకరమగు సంధిపైగ సంతకము పెట్టించిరి. టర్కీయువకు లందుకొప్పుకోక, 'కెమాల్ పాషా' అను వీరుని నాయకత్వమున తిరుగబడి, ఆసియా టర్కీలో స్వతంత్రరాజ్యము స్థాపించుకొనిరి, వారిపై బడిన మిత్రమండలి 'గ్రీకు' సేనల నోడించిరి టర్కీసుల్తాను బ్రిటిషు వారి దాసుడాయెను. ఇట్లు ఖిలీఫా ఆధిపత్యముకు యిట్టిగుర్గతి కలిగెను. ముస్లిములు ఒక ఖిలీఫాద్వారా తమ పూర్వజ్ఞత్రములు రక్షించుకోవలె, అ రక్షణకని ముస్లిం దేశీయు లందరు గొప్పప్రచార మారంభించిరి మొత్తం భారత దేశంలో హిందువులే హెచ్చుమందియైనను అంక లో 8 కోట్లపైగా ముస్లిములు ఉన్నందున, అప్పుడు 'ఖిలాఫతు' ఉద్యమమిక్కడను వ్యాపించినది. దీని ముఖ్యనాయకులుగ మహమ్మదాలీ షాక తాలీనాదరులు దీనిని కేవలం సాంఘిక ద్వేషం రేపుచు సాగించదొడగిరి. అప్పుడు "ఖిలాఫత్తు అనగా ముస్లిముల జాతీయస్వాతంత్ర్య రక్షణ విదేశీయుల అక్రమాధిపత్యం తొలగించుటయు" అని నవ్యదృక్పథమిచ్చి, ఆజాదుగారు అట్లు ఖురాన్ ప్రమాణాలతో వ్యాఖ్యానించిరి. దానిని గాంధీగొప్పుకొని ఈ 'ఖిలాఫత్తు'ను గూడ మన జాతీయస్వాతంత్ర్యోద్యమపు సమస్యలలో జేర్చిరి. "పరాధీనత గలిగించిన బ్రిటిషు అధికారపు భారతీయ సేనలలో

ముస్లిములెవరూ చేరకూడదు.” అను తీర్మానము ఆజాదు అధ్యక్షతను కలకత్తా, లాహోరు, ఢిల్లీలలో ఖిలాఫతు ముహాసభవా రంగీకరించి ప్రచారంచేసిరి. ఆ తీర్మానమే దరిమిలాను కరాచీలో చేసి ప్రచురించినందుకని ‘ఆలీ’ సోదరులను సర్కారువారు జైలులో నుంచిరి. ఇట్లు ఖిలాఫతు ఉద్యమమును జాతీయదృక్పథమిచ్చి, మన స్వాతంత్ర్యోద్యమంతో మేళవించి అప్పటికి మతసాంఘిక దృష్టితోనే యున్న ముస్లిం సోదరులకు మాలానా ఆజాదు దారి చూపెను.

9. ఆసహాయోద్యమము.

1920-22 సం॥లలో ఆసహాయోద్యమము సాగించునపు టినుండి ఆజాదుకు గాంధీత్యాదులతో సఖ్యమును కాంగ్రెసులో ప్రాముఖ్యమునుగల్గెను. సత్యాగ్రహసభ స్థాపితమైనది. అందుల నలుగురు భ్యులలో ఆజాదుగారునుండి ముఖ్యంగా తురకలలో జాతీయోద్యమపువ్యాప్తికి తోడ్పడినారు. వేలకొలది విద్యార్థికులు సర్కారును ప్రాబల్యమిచ్చు ప్రభుత్వపు ఉద్యోగములు, కోర్టులు, కళాశాలలుబడులు, శాసనసభలుగూడ విడచి వాటిని బహిష్కరించిరి. దేశమందాందోళనము హెచ్చినది. ప్రభుత్వపుపరపతి పునరుద్ధరించుటకు సర్కారువారప్పు డీదేశమందు బ్రిటిషుయువరాజుచే సంచారముచేయించిరి. 1921 నవంబరులో ఆయన బొంబాయిలోదిగెను. ఈచర్యను బ్రిటిషువారి

ఆధిపత్యమును బలపర్చుట కుద్దేశించిరి; కనుక, అందుపాల్గొనక, ఆయుత్సవములను భారతీయులు బహిష్కరించవలెనని కాంగ్రెసువారు నిశ్చయించిరి. యువరాజు దయచేసిన ప్రతి వగరపువీధులును ఆరోజున నిర్జనములైనవి. ఆడిసెంబరులో బ్రిటిషు యువరాజు కలకత్తాకు దయచేసెను. అక్కడ శ్రీదాసు సుభానుగార్లతోబాటు అబుల్ కలామును తీవ్రప్రచారముచేసి బహిష్కారమును పూర్తిగ సాగించెను. సర్కారువారు కోపోద్దీపితులై, ఆజాదును 10-12-1921 తేదీని అరెస్టుచేసిరి. యువరాజుబహిష్కారమును శాంతముగ సాగించుటకు కాంగ్రెసువారు 1921 లో 'వాలంటీరు' (స్వయంసేవకు)లను బోధించెసిరి. ఆజాదు అనేక ముస్లిములగూడ వీటిలోనికాకర్షించెను. ఈ వాలంటీరుదళములు అక్రమసంఘములని సర్కారువారు నిషేధించిరి. ఆజాదు ఆసంఘములో స్వయంగా సభ్యుడై ఇతరులను ప్రోత్సహించెను. ఈ నేరము కాయనను కోర్టువారు విచారణచేసిరి. ఆయన విచారణలో పాల్గొనక, ఒక స్టేటుమెంటును మాత్రము కలకత్తాపెరిసిడెన్సీ మెజిస్ట్రేటుయొద్ద దాఖలుచేసెను. ఈ స్టేటుమెంటులో ఆయన బ్రిటిషుసామాజ్యపద్ధతి లోకులకు కల్పించుబాధలును అన్యాయములును వివరించిరి. ముస్లింమతస్థులందరును దేశీయస్వాతంత్ర్యముకై కృషిచేసి తమదేశమునుద్ధరించవలెనని మతము ప్రబోధించుచున్నదనిగూడ ఆయన కురానుమున్నగు మతగ్రంథములనుండి స్పష్టప్రమాణములతో

నరూపించెను. ఈ స్టేటు మేరటు విపులమై అద్భుతమై, యంగు
ఇండియాలో గాంధీమహాత్ముని ప్రత్యేక ప్రశంసబొందినది.
అంతట (1922 ఫిబ్రవరిలో) ఆయనకొక డాది కఠినశిక్ష విధిం
చిరి. వెనకటివలె ఆయన జైలులో నూలువడకుచు సాహిత్య
కృషి చేయుచునుండెను. ఆజాదు మరల విడుదలయగునప్పటికి.
దేశస్థితి కొంతమారినది. అసహాయోద్యమపు ఉత్సాహము
సన్నగిలినది. జాతీయోద్యమము సామాన్యజనులలో నింకనూ
సరిగా పాదుకోలేదు. కొన్నిచోట్ల జనులలో అల్లరులు దొమ్మి
జరిగినవి. అహింసాయుద్ధమకు భంగమేర్పడినది. కోర్టులు
కాలేజీల మాటయటుండ శాసనసభల సమస్యవచ్చినది.

‘మాంట్ ఫర్డు’ సంస్కరణాలప్రకారం, 1920లో కొత్త
శాసనసభలకెన్నికలు జరిగెను; వాటిని కాంగ్రెసువారు బహి
ష్కరించగా, వితవాదలు కీలకత్వము వాటిలో సభ్యులై
కొందరుమంత్రులై దుష్టపరిపాలనకు తోడ్పడిరి. పాలకచర్యలనూ
అసహ్యించుకొని 1922 ఫిబ్రవరిలో అక్కడక్కడ జనులు
దొమ్మిచేసి పోలీసులను బాధించిరి.

ఇట్లు జనులలో హింసాప్రకోపముకలెనని, శాసన
ధికారోద్యమమును గాంధీగారు 1922 ఫిబ్రవరిలో తత్కాల
ముకు నిల్పుచేసిరి. అంతటగాంధీగారును అరెస్టుఅయి, జైలులో
నుంచబడిరి. పిమ్మట కాంగ్రెసులో రెండుపక్షములేర్పడినవి.
1922 ఆఖరున గయలో కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడైన శ్రీ చిత్త

అసహాయోద్యమము నిలయము

రంజనదాసు కాంగ్రెసువారు శాసనసభలో మొదటిసారి
పాల్గొని ఆసభలలో ప్రతిష్టంభన చేయవలెనని నూచించిరి.
మోతీలాలు నహూగారు నీపక్షముజేరి, దానికి 'స్వరాజ్య'
పక్షమనిపేరుపెట్టిరి. వీరికిని సభాబహిష్కార వాదులకును
సంఘర్షము కలిగినది. ఇందుకుతోడు దేశములోకొందరు హిం
దువులకు ముస్లిములకుమధ్యను కొట్లాటలు దొమ్మిజరిగినవి.
1922, 1923 లో కొన్నిప్రాంతాలలో, హత్యలుజరిగినవి.

ఈసాఁఘికహింస నానాటికి హెచ్చుచుండె. ఇదివరలో
ముస్లింనాయకులను కాంగ్రెసుకాకర్షించిన ఖిలాఫత్తు ఉద్య
మము తనంతట క్షీణించినది. అప్పటికి 'ఖిలీఫా యైన తుర్కీ
సుల్తాను బ్రిటిషువారికిలోబడెను. కనుక, ఆయనను తుర్కీ
ప్రజలధికారమునుండి తొలగించిరి. టర్కీలో ప్రజాశాంత్రము
కద్యత్తుడగు కెమాల్ పాషాగారు తాను ఖిలీఫాగనండ నిరాక
రించుటేగాక, ఖిలాఫతుసంస్థనే తొలగించివేసిరి. ఈచర్య
కితరముస్లింరాజ్యములు నంగీకరించినవి. పాలస్తిను అరేబియా
వగైరాలపైన అధికారమును టర్కీవారు వదలుకొనిరి † ఇట్లు
ఆఖిలాఫత్తు ఉద్యమము చల్లబడిపోయినది. అది స్వతంత్రమగు
ముస్లిందేశాలన్నిటిలోను పోయినను, మనదేశంలో కొందరు

† తుర్కీరాజ్యపునాక్కులనివయమై 1924 సాలాఖరున లాసాను
లో బ్రిటిషుప్రతినిధులు టర్కీప్రతినిధులు సమావేశమై కొన్ని యరతులు నిర్ణ
యించుకొని ఇక తగవులేకుండ సంధిచేసికొరి.

ముసల్మానులు ఖిలాఫతునుగూర్చి ఆందోళన చేయుచునేవచ్చిరి. పరాధీనజనుల మనోభావములు వికృతినొందుచుగదా !

* క్రమంగా మనదేశపు ఖిలాఫతుసంస్థలు సాంఘిక దృష్టిలోబడి, జాతీయ కృషికంతకు వ్యతిరేకియైచెను. టర్కీవారు ఫెజ్‌టోపీ, అరబికు సంప్రదాయము, పారసీలిపి వగైరాలన్నియు బహిష్కరించిరి. కాని, ఇవి ముస్లింమతపునని అందులోనే ముస్లింమతపునునది యున్నదని, ఇక్కడి ఖిలాఫతుసంస్థలు తలచిరి. మసీదులయెదుట సంగీతము, ముస్లిముల గోహింస, శుద్ధిసంఘములు, ఇట్టివాటినిగూర్చి తరువులుగల్గెను; ఒకప్పుడు చొమ్మి గల్గుచుండెను.

అప్పుడు అబుల్ కలాంగాను కాంగ్రెసులో ఆయాసంఘములమధ్యను హిందూముస్లిం సంఘములమధ్యను సమన్వయముచేసి, సఖ్యముగల్గించుట కన్నివిధములను తమశక్తినంతను వినియోగించి కృషిచేసిరి.

* హైదరాబాదు నిజాముగారిని ఖిలీఫాగజెయ్యుటకు కొంత ప్రయత్నము జరిగినది. (ఆయన పూర్వపుసుల్తానుతో విశ్వమొండెను) కాని అనుచన కిరరమున, దేశాల భారొప్పుకోలేదు.

10 ఢిల్లీ కాంగ్రెసు కథ్యక్షత.

1923 లో ఆయారాష్ట్రములందు శాసనసభల యెన్నికలు జరుగనుండెను. అందుకు స్వరాజ్యకక్షీయులు పోటీ చేయుచుంటే, తక్కిన కాంగ్రెసునాయకు లడ్డకొనిరి. ఇట్లు కా గ్రెసు అంత ర్భేదములవల్ల విచ్ఛిన్నమగునట్లుండెను. ఈ ప్రమాదము తప్పించుకొను కాంగ్రెసుకు ప్రత్యేకసమావేశమును జగిప అఖిలభారతకాంగ్రెసు కమిటీవారు 1:23 జూనులో నిశ్చయించిరి; 3-8-1923 తేదిని విశాఖపట్టణములో మరల దీనినాకమిటీవారు ఖాయపర్చిరి. అంతట ఆసాలు సెప్టెంబరు 3 వ వారములో కాంగ్రెసు ప్రత్యేకమహాసభ ఢిల్లీనగరములో జరిగినది. ఆయాసంఘములమధ్య సమాఖ్యచేయుట కందరిలోను అర్హులైన మాలానాఅజాదుగా రామహాసభ కథ్యక్షులుగ ఎన్నుకోబడి, ఆకార్యక్రమము నెంతోయుక్తితోజరిపి, కాంగ్రెసులో ఉభయపక్షములకును మైత్రికై కొన్నిసూచనలజేసిరి. “రాజకీయములలో కాంగ్రెసులోకొందరు శాసనసభలకు వెళ్ళదలచిన, వారు అట్లుచేయవచ్చును; అందుకు తక్కిన కాంగ్రెసుసభ్యులెవరును వ్యతిరేకప్రచారము చేయకూడదు” అని మాలానా అజాదు జవాహర్లాలుగారు చేసినసమాఖ్య సాసభవారు అంగీకరించి ఖాయపర్చిరి; అందుమీదట శాసనసభల ఎన్నికలలో చాలమంది స్వరాజ్యకక్షీయులు పోటీచేసి, గెల్చి, సభ్యులైరి.

కేంద్రసభలో ఈస్వరాజ్యపక్షముకు శ్రీ మోతీలాలు నెహ్రూ గారు బెంగాలులో దాసుగారును నాయకులైరి. మన మద్రాసు రాష్ట్రముందు అప్పటి కాంగ్రెసు నాయకులందరును 'నో-ఛేం జరు'లే, అనగా వారాసభల బహిష్కరించువారే;

ఇట్లు రెండుపక్షములమధ్యను సంఘర్షణము లేకుండుటకు మాలానాగారు తోడ్పడిరి. కాని ఆయనమాత్రం ఏశాసనసభ లోను సభ్యతకు యత్నించినే లేదు. ఈ 'మెంబరీకి' ఆయన ప్రకృతికి వ్యతిరేకము. అప్పటి ద్వంద్వప్రభుత్వమును ప్రతిఘటించి నిర్మూలించుటే ఆస్వరాజ్యపక్షముల ఆశయము. ఇట్టివినాశక కార్యక్రమమాయకు గిట్టదు. కనుక ఆయన కేవలం గాంధీ పక్షముడుగ నేయుండి, జాతీయబోధలోను, సాంఘికమైత్రిమొదలగు నిర్మాణకార్యక్రమమందును ముగ్గుడైనాడు.

మౌఖ్యంగా, ఆయా మతములమధ్య పరస్పరసంఘర్షణమున్నదని, హిందూమతముకు ముస్లింమతము కేవలము వ్యతిరీక్తమని జనులూహించుట వట్టి పొరపాటని, ఆయన శాస్త్రచర్చద్వారాను మహమ్మదు వగైరా ప్రసక్తల జీవితములనుండి నిదర్శనములిచ్చియు, చక్కగ రుజువుపర్చినాడు. ప్రేమనత్యపరత్వము, భక్తి ఐతరుల ద్రవ్యమపేక్షింపకుండుట, పరిశుద్ధత, నిగ్రహమును ధర్మమూలములని, వాటి నవలంబించుటే నిజమైన మతమని మనుస్మృతి భగవద్గీత మొదలగు హిందూ ధర్మపు గ్రంథములేగాక, ముస్లిముల వేదమగు కురానును

దరిమిలా ధార్మిక వేత్తల బోధలును బోధించుచున్నవని ఆయన
 స్పష్టపర్చిరి. మహమ్మదు ఆలీ వాస్సైను మొదలగు ప్రవక్తల
 జీవితమునుండియు పరస్పరప్రేరుయు సహనమును, త్యాగ
 మును అందరి నిశ్చేయము కవసరమని, విశదమగును. దరిమి
 లాను ముస్లింవీరులు అన్నిదిశలనుజరిపిన దండయాత్రలబట్టియు
 మరదేశమందలి కొందరు ముస్లింపాలకులు కేవలం వినాశక
 మగు దుష్టచర్యల జరిగించినట్లు ఆంగ్లచారిత్రకులు వ్రాసిన
 అసత్యరచనల జదివియు, చాలమందికి ముస్లిం సరిస్కృతిని
 గూర్చి భ్రమ కలిగినది. ముస్లింసంస్కృతిలోని యధాస్థితిని
 విశేషములను వివరించి, ముస్లింధర్మమును హిందూధర్మమును
 ఒకే సూత్రములపై నాధారపడినవని కనపర్చుట కీ దేశమంత
 టిలోను మశాలానా ఆజాదుగారే చాల కృషిచేసినారు. తన
 అసమానమైన ధార్మిక పాండిత్యము నుపయోగించి, ఆజాదు
 గారు చాలమంది మశాలానాలను తృప్తిపర్చినారు. అఖిలభారత
 ముస్లింధర్మమహామండలియగు 'జమయతుల్ ఉలేమాహిందు'
 వారును ఆయన ననుసరించి యిట్టిభావముచేతెల్పి, భారతజాతీ
 యతకు హిందూముస్లిం సామరస్యముకు అనుకూలరైనారు.
 ముస్లింలీగువారు హానికరమగు సాంఘి విభేదమును అన్యమత
 స్థులపైన ద్వేషమును బోధించుచున్నను, ఈధోరణిని జమయ
 తుల్ ఉలేమా ముర్షుగువారు నిరసించిరి. ముస్లిములలో నిట్టి
 ఉదారధోరణి జాతీయకావ్యము, ధార్మికవిశ్వాస వ్యాపిప

జేయుటకు మాలానా ఆజాదుగారి కురానుభాష్యము మున్నగు మతగ్రంథములును ఉర్దూ వ్యాసములును చాలవరకు కారణమైనవి. ఆయన వ్యాఖ్యానమును అన్ని దేశములలోను ఉదారులగు ముస్లిములు ప్రమాణముగ అంగీకరించినారు. ఆయన అరబ్బీ భాషలోను గొప్ప మతగ్రంథములు రచించినారు.

11 సత్యాగ్రహము, జైలు.

1923 డిసెంబరులో కాకినాడ కాంగ్రెసులోను శాసనసభాప్రవేశ మంగీకరింపబడినది, అంతట నిర్మాణకార్యక్రమం వెనుకబడినది. ఆజాదుభావములు మహమ్మదాలీ అధ్యక్షోపన్యాసంలో ఆమోదించెను.

దేశమందు సాంఘిక తత్వజ్ఞులు శాసనసభలందు అధికారముకై ప్రయత్నించిరి. మద్రాసులో “జస్టిసుషక్షము” మంత్రిత్వము వహించినది. తక్కినచోట్లను కులతత్వవాదులూ సాంఘిక ద్వేషమును జనులకు బోధించిరి. బ్రిటిషుప్రభుత్వము వారీదేశపు రాజ్యాంగములో ఆయా మతములబట్టి ప్రత్యేక నియోజకవర్గము లేర్పర్చిరిగదా! ఇట్టి వర్గపద్ధతివల్ల విభేదములు వైమనస్యములుపెచ్చి పరస్పరవిశ్వాస మడుగంటకొకలతలు వృద్ధియైనవి. ముస్లిములలో చాలమంది ‘నాయకులు’ ప్రత్యేకనియోజకవర్గములనే కోరిరనిచెప్పి సర్కారును అందుకు

ప్రత్యాహమిచ్చి, జనులలో అన్యోన్యత చెడగొట్టిరి. కాని అబుల్ కలాం అన్నారీ మున్నగు జాతీయముస్లిములు సమిష్టి నియోజకవర్గములుంటుంటే దేశముకు ఆయా సంఘములకు గూడ లాభకరమని నిరూపించిరి. అయితే వారి యద్వోషనను ఆసరాగ్రహము పెడచెవిని జెట్టిరి.

భారతీయ రాజ్యాంగమును పరీక్షించి చట్టము సవరించుటకు బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు “సైమన్ సంఘ” మేర్పర్చిరి. ఇందలి సభ్యులందఱును అంగ్లము, మన జాతీయశయములకు వ్యతిరేకము; సాంఘికవాదులైన కొందఱు మాస్లిములీ సంఘముకు సహకారము చేసిరి. కాని, అబుల్ కలాంగారు ఆసభ వారి చర్యలన్నిటిని బహిష్కరించి తీవ్రముగా ఖండించిరి; ఆయన భారతీయముస్లిముల సంస్కృతిని సంస్కరించి, శాంతముగ జనులలో జాతీయతను నీతిని ధార్మికతను తన లేఖల ద్వారా వృద్ధిచేయుచుండెను.

బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు భారతీయులకు తమంతట స్వపరిపాలనమిచ్చుటలేనందున 1929 సం॥రం నాటికిపూర్వరాజ్యపక్షియులును విసుగుజెంది, ఆసభల వదలి వచ్చిరి. ఆ సాలాఖరున లాహోరుకాంగ్రెసులో సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమే భారతీయుల కాశయము గమ్యమునని తీర్మానించి, దేశమంతటను సమిష్టి సత్యాగ్రహము జరుప నిశ్చయించిరి. గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వమున దేశమంతట తీవ్రసత్యాగ్రహము జరిగినది కొందఱు

ఉప్పుచేసియు, కొందరు విదేశపు వస్త్రానుల కొట్లవద్ద నిరోధము చేసియు, సర్కారువారిచే అరెస్టు అయినారు. నియంతయును గాంధీగారెస్టు అయినతరువాత, వారిస్థానే క్రొత్తనియంతలు వరుసగా నేర్పడి అరెస్టు అగుచు వచ్చిరి, మాలానా ఆజాదు గారు జాతీయనాయకులు, కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకులలో నొకరు, నియంత; ఆయనయు “అక్రమసంఘ”సభ్యుడుగ నేర్పడి; సత్యాగ్రహము సాగించిరి. అందువల్ల 1930 సం॥లో ఆయన కును సర్కారువారు శిక్షవిధించి, ఆయనను మరల జైలులో నుంచిరి. ఇట్లు తీవ్రసత్యాగ్రహము సాగినమీదట, ప్రభుత్వం వారు రాజీనామాచనల జేసిరి; 1931 జనవరి ఆఖరున మరొకరి వరు నాయకులతోసహా ఆజాదును విడుదల చేయబడిరి. 1931 మార్చి 5 వ తేదీని గాంధీ ఇర్విను సమాఖ్య జరిగినందున, తక్షణ సత్యాగ్రహములును జైలునుండి వదలబడిరి.

సదరు సమాఖ్యప్రకారం, ముందు రాజ్యాంగము నిర్ణయింప లండనులో జరుగు మహాసభకు కాంగ్రెసువారి ఏకైక ప్రతినిధి గాంధీగారితోబాటు జాతీయముస్లిము ప్రతినిధి నొకరి నాహ్వానింతుమని ఇర్వినుప్రభువుగా రొప్పుకొని యుండిరి, కాని జిన్నాగారడ్లువచ్చిరని క్రియలో అట్లు చేయలేదు.

అప్పటి సర్కారువారు యీదేశపు సంస్థానాధిపులు, వారిమంత్రులు, జమీందార్లు, విదేశవ్యాపారస్తులు, యంత్రయజమానులు, ఆయాజాతుల కులతత్వపరులు, ఇట్టివారితో

బాటు ముస్లిములు, క్రైస్తవులు, సిక్కులు, యిట్టి వేర్వేరు సంఘములతరపున కేవలం స్వకులాభిమానులగు స్వార్థపరులనే రప్పించిరి. ఆసభకు ఉదారపక్షమున సత్యనివాసక, కులతత్వపు మూర్ఖులనే పిలిపించి వారితోనే సంప్రదించుటవల్ల భారతీయులందఱూ ముఖ్యంగా ముస్లిములందఱూ కులతత్వపువారేయని స్వసంఘలాభమునే కోరుదురని, జాతీయస్వాతంత్ర్యముకు వ్యతిరేకులని, బ్రిటిషువారికి లోకమునకునుతోచెను; బ్రిటిషువారు నడుపు వార్తాపత్రికలును యిట్లు ప్రకటించినవి.

మన దేశపు జాతీయ వాదులును జాతీయ పత్రికలును ఆయా సంఘముల ప్రతినిధులుగ జాతీయవాదాల గూడ బిలిపింప గోరిరి. మన దేశపు ముస్లిములందఱూ కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకులని, వారిరక్షణకై బ్రిటిషువారి పాలించుట అవసరమని, సాంఘికవాదుల మాటల నుదహరించుట కలదు. లండనులోని 'రౌండుటేబిలు' సభకు సర్కారువారు ముస్లిం జాతీయ వాదులలో డా॥ అహ్మద్, మశూలానా అబుల్ కలాంవంటి విద్వాంసులగు మహానాయకుల పిల్చి ముండవలెను. ఆజాదు అట్టిసభలలో పాల్గొనుట కిష్టము లేనివారు; కనుక అన్సారీపేరును గాంధీగారు జాతీయపక్షపుముస్లింపత్రికలు, సంఘములను ప్రభుత్వమునూ చించిననుకోరినను, ప్రభుత్వమువారిట్లు చేయలేదు. ఇట్లు జాతీయముస్లిముల బహిష్కరించినందున ముస్లిములందఱూ భారతీయ జాతీయతకు వ్యతిరేకులు అని జిన్నా, ఘజ్నవి, అబ్దులాహ్

రును ప్రభుత్వముల ద్వారా దురభిప్రాయము వ్యాపించినది. హిందూముస్లిముల సాంఘిక సమస్యలు ముందు సరిష్కారముగూ వరకు స్వపరిపాలన సమస్య నిర్ణయింపమని బ్రిటిషుప్రభుత్వం వారు ప్రచురించిరి. తుదకాసభ యిట్లు భగ్నమై, గాంధీగారీ జేతముకు 1931 నాలాఖరుకు మరలివచ్చిరి. అప్పటికే సరిష్కారప్రాంతపు కాంగ్రెసునాయకుడగు అబ్దుల్ గఫూర్ ఖాన్ వగయిరా కొందరు జాతీయపక్షీయులను సర్కారు వారు నిర్బంధించిరి. వెంటనే మరలప్రభుత్వమునుండి ఆర్డెనెన్సులు సార్వజన్య చర్యలు, ప్రజానాయకులనుండి సత్యాగ్రహమును, జారీయైనవి. జేతమంతయు కల్లోలమున మునిగినది. అప్పుడు మరలమాలానా అబ్దుల్ కలాంగారును సత్యాగ్రహ నియంతయై, అరెస్టు అయి సర్కారువల్ల జైలులో నిర్బంధిం బడిరి. ఇట్లాయన మరల సుమారు రెండేండ్లు జైలులో నుండిరి; ఇట్లు తరుచు జైళ్ళలోకి యాత్ర చేయుటవలన ఆయన జాతీయకృషి కేగాక, శాస్త్రపరిశోధనకును ధార్మిక సాధనకును నిరోధము కలిగినది.

మరల సత్యాగ్రహమారంభించిన 1932 ఆరంభం నుండి సర్కారువారు వేలకొలది జనులను లాఠీదెబ్బలపాలు, కొండరిని తుపాకిలపాలు, చేసిరి. వర్గవిరోధములు సాంఘిక విభేదములు హెచ్చింపజేసిరి. ఈసాంఘికనాయకులు రాజభక్తులైరి. ఈసత్యాగ్రహములో ప్రభుత్వము వారు దేశించినట్లే, హెచ్చుమంది ముస్లిములు వగైరాలుకులతత్వపరులై, సత్యాగ్రహ

ముకు వ్యతిరేకులైరి: కాని, మాబానాఅజాను, అన్నారి, ఆ
బ్దుల్ గఫూరుఖాను మున్నగు ముస్లింనాయకుల ననుసరించి
కొందరు సామ్యముస్లిములును ఆసత్యాగ్రహములలో పా
ల్గొనిరి. ఇట్లే ఆసిహింకువులలోను జరిగినది. వారిని సవర్ణులు
దూరముగ అస్పృశ్యులుగనెంచి బాధించుటవల్ల, కొందరు
అజ్ఞులై జాతీయతకు వ్యతిరేకులై నర్కారుకు సహాయపల్లెరి.
ఎన్నికలలో ముస్లిములకు ప్రత్యేకని మోజకవర్గము లిచ్చినది
దున, హింకుముస్లిము సంఘముల మధ్యకలతలు హెచ్చినవి.
ఇట్లే రావోవుగాజ్యాంగములో హరిజనులకును ప్రత్యేకనియో
జకవర్గము పెట్టి ప్రభుత్వము నిశ్చయించిరి. ఇది హిందూసం
ఘముంతటిలో ఉద్యోగ విభేదములు కల్గించును; ఈప్రమాద
మును నిరోధించుటకు గాంధీనుహాత్ముడప్పుడు పవాసమార్గం
భించెను అంతట, ఆసంఘములమధ్య పూర్వలో సమాఖ్య
జుగి, అప్పటినుండి హరిజనులముద్ధరణకు, వారియప్పుశ్యత
ని హరించుటకు, సవర్ణ హిందూనాయకులందరు ప్రమాదము
చేసిరి. ఇట్లు విభేదాలనల్లను హరిజనసమస్య పాముఖ్యము
వల్లను, సత్యాగ్రహము 1934 నాటికి అంతరించింది.

1934 నవంబరులో కేంద్రశాసనసభ ఎన్నికలు జరిగెను.
అప్పటిస్థితినిబట్టి కాంగ్రెసువారా ఎన్నికలలో పోటీచేసి, సభ
లలో పనిగూడ సాగించుట అవసరమని డాక్టరు అన్నారిము
న్నగు కొందరునాయకు లభిప్రాయపడిరి. శాసనసభాకార్య

మఁతగా కార్యకాఠికాదని మాలానాఅజాద్ గా రెంచిరి. కాని, ఆయనయ గాఢమహాత్మునివలె కాంగ్రెసువారు శాసనసభ్యులగుట కంగీకరించెను. అప్పుడు జరిగిన కేంద్రసభ ఎన్నికలలో పామాన్యస్థానమునకు కాంగ్రెసువారు పోటీచేయగా, అందు చాలవరకు కాంగ్రెసువారుగెల్చిరి.

12. కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీ బోర్డు

తరువాత 1935 సం॥లో వచ్చిన కొత్తరాజ్యాంగ ప్రకారం, 1937 సం॥ ఆరంభమందు ఆయా ప్రాంతముల శాసనసభల కెన్నికలు జరిగెను. ఈయెన్నికలలో ప్రజాభిప్రాయం తెలియుటకై కాంగ్రెసువారును పల్లెసవలెనని, 1936 ఏప్రిలులో మహాసభలో కాంగ్రెసు తీర్మానించినది. ఆప్రకారం దేశమంతటను కాంగ్రెసుసిద్ధాంతముల ప్రచారముసాగించి, తగు అభ్యర్థులను కాంగ్రెసుతరపున నిర్ణయించుటకు కాంగ్రెసుపార్లమెంటరీబోర్డు ఏర్పడినది. అందులో అబులేకలాం అజాదుగారు నొక ముఖ్యసభ్యులు. మహమ్మదీయులలో అన్నివర్గములవారికిని ఈయన గౌరవపాత్రుడు కనుక, మస్లిములకు సంబంధించు ప్రత్యేకవిషయము లాయననిర్ణయప్రకారమే జరుపనిశ్చయింపబడినది. మాలానాఅజాదుగ రప్పుడు తీవ్రంగా

ప్రత్యేకకృషి చేసిరి. మహామ్మదీయులలో విద్యయు దూరదృష్టియు హిందువులకున్నంతయు లేదు. వారి కాయాప్రాంతపుభాషల జాతీయపత్రికలజదువు అలవాటును లేదు ముస్లిములలో వివిధపక్షము లేర్పడి కలతలులేకుండుటకు ఒకే జాతీయపక్షమును తానునడిపింతునని జనాబు జిన్నాగారప్పుడు ప్రచరించిరి. ఆయన యిదివరలో కొంతకాలము కాంగ్రెసు ప్రముఖుడు; కాని 1920 నుండి వచ్చిన అసహాయోద్యమము కొప్పుకోలేదు, కోర్టులలో బానిష్టరుగ పనిచేయుచు, విశేషధనార్జనచేయుచుండెను; ఖద్దరుధరింపలేదు కుసుమూరి, శాసనసభల బహిష్కారము నాయచకు గిట్టలేదు. కాని 1927 సం॥వరకు ఆయన సాంఘికతత్వము కొప్పుకోక, జాతీయధోరణి నేచూపెను. అయితే, గాంధీయ కాంగ్రెసు ప్రాబల్యము హెచ్చి, తనప్రాబల్యము ప్రజలలోతగ్గినది. ఈస్థితిలో 1927 సం॥లో జిన్నాగారీదేశవికచి ప్రీవీకౌన్సిలులో ప్రాక్టీసుచేయ లండను దయచేసెను. అప్పట్లో ఏమిజరిగెనో! ఏడాదిలో మరల ఈదేశంచేరి. 1929 సాలాఖరున కాంగ్రెసు పూర్ణస్వాతంత్ర్యంకోరగా, జిన్నాగారు ముస్లింలీగు కధ్యక్షుడై 'డొమినియను' ప్రపత్తినిసాంఘికతత్వమునే లక్ష్యములుగానిర్ణయించెను. 1937 సం॥ ఎన్నికలలో ఆయనముస్లిం స్థానాలకు ముస్లింలీగుతరపున అభ్యర్థుల నియమించెను. ఆయన తనపక్షము జాతీయధోరణితోనుండునని చెప్పినమాటలుచమ్మి, ముస్లిములలో

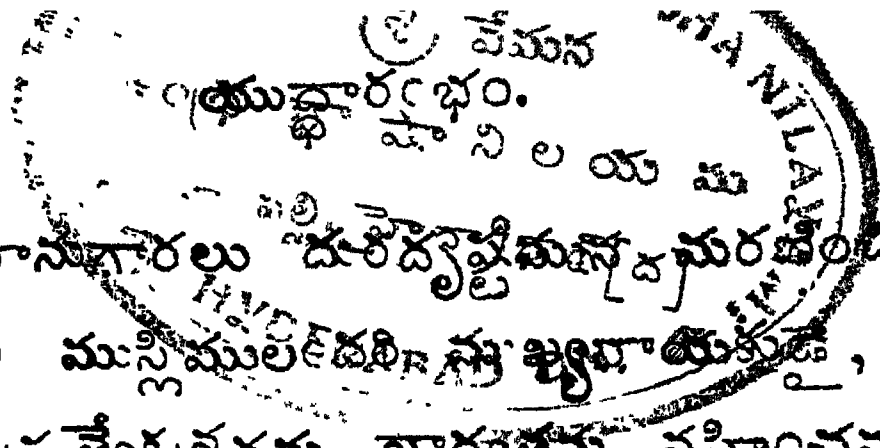
కలతలు తేకుండుటకై, చాస్తలములలో కాంగ్రెసు వారభ్యర్థనల బెట్టలేదు; కొద్దిస్థానములకు మాత్రము పెట్టిరి. ఆస్థానాలకై ఆజాదు తీవ్రప్రచారంచేసెను ఎన్నికలైనమీదట అన్ని ప్రాంతాలలోను హిందువుల స్థానాలలో చాలవరకు కాంగ్రెసువారే గెల్చిరి. హిందువులధిక సంఖ్యగనున్న 6 రాష్ట్రముల అసెంబ్లీలలో కాంగ్రెసుకే 'మెజార్టీ' యేర్పడినది. (అస్సామలో మాత్రము అడవిజనులు గున్నగువారి ప్రతినిధులుండినందున, అక్కడ దేనికీ మెజార్టీ లేదు.) వాటిలో కాంగ్రెసువారు మంత్రిత్వమున హిందు ప్రశ్నవచ్చినది. కొత్త ఆస్తుప్రకారం రాష్ట్రాలలోను మంత్రులకు విజమైన అధికారంలే సంక్షయవర్షదు గాఢకిష్టమైనపుడక్షురావచ్చును; అట్లు సాధారణముగా కల్పించుకోనివి జూరులో సర్కారు మోటుయిచ్చిరి. కనుక 1937 జూలై నుండి హిందువులు హెచ్చుసంఖ్యగల 6 రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెసు మంత్రివర్గము లేర్పడినవి. 'కాంగ్రెసునాయకుల' రాష్ట్రములలో చాస్తలములు పరిష్కరింపఁబడినవి. కాంగ్రెసు కార్యసంఘసభ్యులు ఆజాదుగారిందుకుతోడ్పడిరి. ముస్లిములనిషాదుమున అవలంబించుపద్ధతులగుండు ప్రత్యేక సమస్య లేర్పడినవి. ముస్లిముల కువోగములు, విద్య, సామాన్యభాషాపేర్పుట, అంగులలిపి, అనేక కారణములవల్ల గల్గుసాంఘికసంఘర్షములు, కట్టివాటిచర్చలో మామూలు ఆజాదుగారి సలహా కాంగ్రెసుపాలకవర్గముకు అమూల్యమయినది. ఈపాలన

పద్ధతిని సవ్యమార్గమునను ఆయా రాష్ట్రములమధ్య విభేదము లేకుండను, సాగించుటకు సిద్ధులు సభ్యుల పార్లమెంటుకమిటీని కాంగ్రెసు కార్యసభవా రేర్పర్చిరి.

అందులో సభ్యులు, వారు శ్రీ వల్లభభాయి పటేలు, రాజేంద్రప్రసాదు, మాలానా అబుల్ కలాంగారును. వారు ముగ్గురును ఆలోచించి కాంగ్రెసుపాలనకు రాష్ట్రీయప్రభుత్వములకు సంబంధించిన చాలముఖ్యసమస్యలను వెంటవెంటనే పరిష్కరించుచుండిరి. ఇందులో గొప్పపరిజ్ఞానము చాతుర్యమును కావలెను. తరువాత, వాయవ్యసరిహద్దురాష్ట్రంలోను అస్సాంలోనుగూడ కాంగ్రెసుమంత్రిత్వ మేర్పడి, అక్కడ ముఖ్యసమస్యల ఆజాదుగారే పరిష్కరించుచుండిరి. ఇందుకు తోడు, తక్కినరాష్ట్రములలోను మాలానా ఆజాదుగారికి చాలకార్యము తగిలినది. ముస్లిములు హెచ్చుచుండిగనున్న తక్కిన సి రాష్ట్రములలో కాంగ్రెసుమంత్రిత్వము లేదు. కాని, అక్కడ ముస్లిములీగు వారును. హెచ్చుసంఖ్యగ రా లేదు. అక్కడ మిశ్రితమంత్రివర్గము లేర్పడినవి. ఈలోగా ముస్లిములీగు నియంతయుగు జిన్నాగారు జాతీయభావము నసలేనదని, కేవలం అధికారప్రాప్తి సాంఘికస్వలాభమునేతమ ఆదర్శముగ పెట్టుకొన్నారు. అందువల్ల అక్కడిపరిస్థితులు క్లిష్టముగ పరిణమించినవి. ఆజాదు స్వరాష్ట్రముగు బెంగాలులో హెచ్చుచుండి ముస్లిములు. ముస్లింఅధిక్యరాష్ట్రాలలో అదేవెదది. 1937 ఎన్ని

కలో ముస్లింలీగుకన్న 'ప్రజాపక్షం' వారే హెచ్చుమండిజయించిరి. వారావీప్రిలులో కాంగ్రెసుతో కలసి, బెంగాలులో మంత్రి ప్రభుత్వమేర్పర్చి సిద్ధమయిరి. కాని అప్పటిగవర్నర్లు హామీయివ్వలేదని, కాంగ్రెసు మంత్రిత్వము కొస్సకోలేదు. ఈయదనులో బెంగాలు ప్రజాపక్షముతో లీగుపక్షము కలసి మంత్రివర్గమేర్పర్చెను. సింధులో కొంతకాలము లీగుపక్షమును కొంతకాలం ఆజాదుగారి సలహాదైన అల్లాభిక్షుగారి నాయకత్వమున (కాంగ్రెసు తోడ్పాటుతో) జాతీయ ముస్లిములును మంత్రిత్వం వహించిరి. పంజాబులోను లీగుకు బదులు యూనియనిష్టుపక్ష మధికారముకు వచ్చెను.

కొందరు సాంఘికతత్వపువారు విభేదముల పెంచిరి. హింసాభోరణిచూపిరి; అందువల్ల, కేవలం సాంఘికతత్వపు సంఘసభ్యులు కాంగ్రెసులోనుండకూడదని ఆజాదు నైహు మున్నగు కాంగ్రెసు అధికారులు నిర్ణయించిరి. అంతట, యదివరలో కాంగ్రెసు ముస్లింలీగుల సభ్యులైన చౌదరీఖలీ ఖజ్జమాన్, మాజిల్ మోహాని వగైరాలు కాంగ్రెసును విడచి, శాసనసభలలోను బయటను కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకప్రచార మారంభించిరి. ఈస్థితిలో మాలానా ఆజాదు చాలజాగ్రత్తతో చాతుర్యంతో వర్తించి, ఆయాప్రాంతములం దేర్పడిన సమస్యలనంతో యుక్తితో పరిష్కరించిరి. అంతకుపూర్వం కాంగ్రెసులో ప్రముఖనాయకులై ఆజాదుకు సహకారమైన డా॥ అంసార్,

హాకింలజ్జల్ ఖానుగారలు దేశదృష్టిమణ్ణులగురజేంద్రునినందున, ఆజాదేజాతీయ ముస్లిములకడనున్న శ్రద్ధాభావమును, హిందూ ముస్లింమైత్రీకి ప్రత్యేకశ్రద్ధను బాధ్యతను వహించవలసివచ్చినది. ఈసాంఘికమైత్రీ నెత్తిన చెడగొట్టి, మరలసాంఘికతత్వపు సమస్యలకేప్రాముఖ్యంకలిగించివారిలోకాంగ్రెసుప్రాబల్యమును నశింపజేయుటకు బ్రిటిషుఅధికారులు ప్రమాఖులు లోలోనగోతులుత్రవ్వచు ప్రయత్నించుచుండిరి.

13. యుద్ధారంభం.

ఈ పార్లమెంటరీబోర్డు సలహా ప్రకారం కాంగ్రెసు రాష్ట్రాలలో అల్పసంఖ్యాకవర్గాలకు సౌకర్యము లిచ్చిరి, జనులలో జాతీయతనే వ్యాపింపజేసిరి. కొన్ని బ్రిటిషుపత్రికలకు కూటసీతిపరులకు యిది రుచించలేదు. అల్పసంఖ్యాసంఘముల కన్యాయముజరుగుచున్నదని అపవాదమారంభించి, కాంగ్రెసు వ్యతిరేకులకు ప్రోత్సాహమారంభించెను. ఈ కేకను ముస్లిం లీగువారందుకొన్నారు. ప్రత్యేకసియోజకపద్ధతి ప్రాతినిధ్యమువలన శాసనసభలలోను బయటను సంఘర్షము హెచ్చినది. ఈలోగా కేంద్రప్రభుత్వంలో 1935 సం॥ చట్టంప్రకారం ఫెడరల్ (సమిష్టి) పద్ధతినిపెట్టి రాజాంగం మార్చవలసియుండెను.

అందుకు ప్రజాశక్తి బలపడి హిందూ మహమ్మదీయులకు మైత్రి కావలసియుండెను. కాని, బ్రిటిషువారు కూటసీతితో కుల తత్వపు ద్వేషంగల ముస్లిములీగును మద్దతునిచ్చిరి; ఇట్లే స్వదేశ సంస్థానములలో కొన్ని హిందూ రాజ్యాలని కొన్ని ముస్లిం రాజ్యాని విభేదములు పెట్టిరి. సంస్థానప్రజలకు నామరూపములు లేకుండ, అచ్చట రాజుల నిరంకుశత్వము ప్రోత్సహించిరి. వారియండజూచుకొని రాజులు వ్రివీగి సంస్థాన రాజ్యాలలో ప్రజాయత్తత కొప్పుకోక ప్రజామండలులను తృణీకరించిరి. ఇట్లు అంతటను సంస్కర్షణ పొడచూపెను. హిందూ ముస్లిము సంఘములచున్య సేవన : మైక్యభావన కలిగించి, ముస్లింప్రముఖుల అనుచూపములు పోగొట్టు ఉదారుడగు ముస్లింనాయకుడు జాతీయమహాసభ : ధ్యక్షుడు కావలె. 1927 నాలు తరువాత (1930 సం॥లో తత్కాలమునకప్పు) మరల కాంగ్రెసుకు ముస్లిం అధ్యక్షుల రాజీదు. మాలానా ఆజాదుమంచి కార్యదక్షుడు, రాజనీతిజ్ఞుడు. ఆయనను రాష్ట్రపతిత్వముకు రమ్మని గాంధీ నెహ్రూ ప్రసాదుగారలు చాల సార్లు కోరినను ఆజాదుగారందు కొప్పుకోలేదు. తాను ప్రాముఖ్యముకు వచ్చుట కీష్టపడని సామ్యుడు, వినమ్యుడు, సాత్విక భావుడు, రాజకీయ కోలాహలంలో చిక్కుకోక, ఆత్మసాధనకు లోకసంస్కృతిపరిశుద్ధికి సాంఘికమైత్రికినే కృషి చేయ దలచెను. గాంధీమహాత్ముడు 1933 ఆఖరున తొందర చేసినను,

తనకు స్వస్థతిగా లేదని, పార్లమెంటరీ కమిటీభారములోనే తన శక్తి వినియోగం కావలె నని చెప్పి తప్పుకొనెను. అంతట శ్రీ డా॥ పట్టాభిగారికి శ్రీ సుభాసబోసుకు సోటి జరిగినది. కొందరు కాంగ్రెసులో కుడిపక్షము వామపక్షము అని విభేదాలు పెట్టి, నాయకులపైన అసంతృప్తిగలవారిని చేరదీసిరి. ఆ సాలు యెన్నికలలో శ్రీ పట్టాభిగారికన్న శ్రీ సుభాసబోసుకే హెచ్చువోట్లు వచ్చుట కొన్ని ప్రత్యేక కారణములవల్ల జరిగినది. ఈ యెన్నిక ఫలితము తెలియగనే, గాంధీ సహాయుడు యిది తనకే ఓటమి యనెను. శ్రీ సుభాసు సహచరులు 'ప్రజాభిప్రాయమప్పుడు గాంధీ సిద్ధాంతముకు వ్యతిరేకము, తమ కనుకూలము' అని భ్రమించిరి. ఇది అసత్యమని దేశము గాంధీ పక్షమునే అనుసరించు చున్నదని 1939 మార్చిలో జరిగిన కాంగ్రెసు మహాసభలోను, ఆ మే నెలలో అఖిలభారత కాంగ్రెసు కమిటీ సభలోను తేలినది. సుభాసు గారు తృప్తికరముగా కార్యసభ కార్యక్రమం యేర్పర్చుకోలేక, అశ్యక్తతను వదలుకొనిరి. అప్పుడును మాలానా ఆజాదుగారధ్యక్షతకు కోరబడిరి. కాని అస్వస్థతవల్ల ఆయన నిరాకరించిరి. కనుక శ్రీ రాజేంద్రబాబు అధ్యక్షుడైనాడు.

అప్పటినుండి దేశములో క్రమంగా ప్రతిస్థితులు విషమమయినవి కాంగ్రెసుకు ముస్లిములీగుకు సమాఖ్యకై చేసిన ప్రయత్నములు జిన్నగా పట్టదలవల్ల విఫలమైనవి. కేంద్రంలో

'ఫెడరలు రాజ్యాంగము పెట్టుమను' సర్కారు నటన జేసిరి. దేశీయరాజ్యములలో ప్రజాయత్త ప్రభుత్వము లేర్పర్చి, కేంద్రసభలలో సంస్థానములకిచ్చు స్థాపములకు అక్కడి ప్రజాసభలెన్నుకొను ప్రతినిధులను సభ్యులజేయుట న్యాయము. కాని ఆంధ్రములలో బ్రిటిషు సర్కారుకు కీలుబొమ్మలగు సంస్థానరాజు లొప్పుకోలేదని సాకుతో బ్రిటిషు అధికారులును రాజీకి సిరాకరించిరి.

ఈచిక్కు స్థితిలో 1939 సెప్టెంబరులో రెండవ ప్రపంచమహాయుద్ధ మారంభించింది. ఇందును కూర్చి బ్రిటిషువారు తమకాళ్లుగూ 'డొమినియను' రాజ్యములతో ముందుగా సంప్రతించిరి; ఐరిషురాజ్యము తటస్థముననున్నది; తక్కిన సామ్రాజ్యము జూనితో యుద్ధముకు డీకొన్నది.

ఈ కాలపు యుద్ధముకు దిగుటవల ప్రతిదేశపు ఆర్థికాది పరిస్థితులు తారుమారై పోవును. కనుక, మనదేశపు ప్రజాప్రతినిధులగూడ ముందుగ సంప్రతించుట న్యాయము. కాని, మనదేశము బ్రిటిషువారి నిరంకుశపాలనలో నున్నది. కనుక, వారు మనరాష్ట్రములతో శాసనసభతోగూడ సంప్రతింపు లేకుండ, మనదేశమునుగూడ తమతరపున యుద్ధముకుదింపి, సేనలనుముందే విదేశాలకుచేర వేసి, మనరాజ్యపు ధనజనాదులను యుద్ధయజ్ఞముం దాహ్లాతి చేయదొడగిరి. 'అదేమి'యని కొందరడుగిగా, 'మేము పోలండుస్వాతంత్ర్యము నిలువబెట్టి,

హిట్లగు దౌర్జన్యమునుండి దానిని రక్షింపబోదుము; లోకక్షేమముకే ఈయుద్ధము' అనిరి. "అట్టైవ, మాకునిష్టమే; జాతులస్వాతంత్ర్యము మీసామ్రాజ్యములోను ఉండునా? మాదేశమిప్పుడు మీనిరంకుశపాలనలో కుళ్ళుచున్నది. తనకుమాలిన ధర్మములేదుగదా! కనుక, ఈయుద్ధాంతమందె నమాదేశముకు స్వేచ్ఛనిత్తురా? ఆమాటదేశముకు నిప్పుడు తేటపరచి, వీలైనమట్టుకు మాకిప్పుడధికారమిచ్చినచాలు, మాపూరాశక్తి మీకు సాయముచేతుము" అని కాంగ్రెసుకార్యసంఘమువారనిరి. కాని బ్రిటిషుసర్కారు అందుకొప్పుకోలేదు. పోలండుకై తాముచూపు కరుణారసంలో కొంతయైనను దానికన్న చాలరెట్లు పెద్దదై బాధపడు తమవశంలోనియీదేశముకుచూపుటలేదు; "బ్రిటిషువారు తమసామ్రాజ్యబలముకే యీయుద్ధమారంభించి, మరల నందుకాహుతిచేయుచున్నారు; కనుక, అందు పాల్గొనకూడదు" అని కాంగ్రెసు నిర్ణయించెను; ఆప్రకారం కాంగ్రెసుమంత్రివర్గములు పరిపాలనను 1939 అక్టోబరులో వదలుకొన్నవి. దేశములో మరల బ్రిటిషునిరంకుశత నిరాఘాటంగా సాగినది. చాలమంది జాతీయసేవకులు అరెస్టులను నిర్బంధముల పాలయినారు.

లోకమంతటను మరల భయంకరమగు హింసాతత్వము చెలరేగి ది. దీనిగాలి ఈదేశముకుచువ్యాపించినది. అల్పసంఖ్యాసంఘాలను కూడదీసి కాంగ్రెసు వ్యతిరేకులుగ జేసి బుజ్జగించు

ఓకు ప్రభుత్వవర్గంలో పాతాళచోమము జరిగెను; జాతీయవాదా-
లీపద్మపూహము నెట్లో కేదింపవలె. కాంగ్రెసువారు మ. త్రి-
త్వం వదలగనే, జిన్నాగారు కొత్తపంథానారంభించిరి. అందు-
వల్ల ముస్లిములకు మోక్షముగల్గినట్లు, దేశమంతటను ముస్లిం-
లగువారిచేత మహాత్సవములు జరిగించిరి. గాంధీ స్వహుగార్ల-
సందేశం (ఒకమూల సంప్రతింపులు సాగుచున్నను) జిన్నాగారు
వినిషించుకోక దేశమంతట సా. ఘోర ద్వేషం రేపిరి; ఈ ధోరణిని
ప్రతిఘటించెనని ఆజాదుగారిని పడతిట్టి, దూషించిరి. ఆజాదు-
గారెంతో సామ్యతతో హిందూ ముస్లిం సఖ్యమును జాతీయ-
దృక్పథమును కాపాడుటకు కృషిచేయుచుండిరి.

14 రాష్ట్ర ప్రతిత్వము.

కాంగ్రెసువారు రాజ్యాంగపు మంత్రిత్వము వదలినారు.
మరల జాతీయసమరమారంభించును. దేశము విషమస్థితిలో
నున్నది. అప్పుడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షస్థానము కభ్యర్థిగ ఆజాదు-
గారిని కాంగ్రెసు కార్యసమితివారు నియమించిరి. తుద కెట్లో
అందుకాయన యంగీకరించిరి. 1923 డిశంబరులో కాకినాడ
కాంగ్రెసుకు మహమ్మదాలీయు, 1927 లో మద్రాసుకాంగ్రె-
సుకు డాక్టరు అన్నారీయు, అధ్యక్షులైరి. మరల ముస్లిములు

అధ్యక్షులుకా లేదు. మరియు ఆయన ప్రజాసేవను బట్టి ఆజాదు
 లోగడనే రాష్ట్రపతి కావలసియుండెను. ఇప్పుడు ఆజాదుగారి నేత
 కంఠముగా సెన్నుకోదగియుండెను. కాని, ఎం. ఎన్. రాయ్ గా
 రాయన కెదురుగ పోటీ చేసినారు; మాలానా ఆజాదు గాంధీ
 పక్షియును. రాయ్ గారు ఇదివరలో విప్లవవాదులు, మొవట
 బాంబు విప్లవములో బాల్గాని, అంతట అమెరికా, జర్మనీ,
 రష్యా వైనా వగైరాలలో తిరిగి విప్లవముల సాగించిన క్రాంతి
 వాది. ఉభయులును దేశముకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము
 'ముఖ్యమల్ ఆజాదీ', కావలెనను వారే. అయితే వారిద్దోరణి
 లోను నైతికాశయములలోను భేదమున్నది. ఆజాదుగారు
 అహింసావాది, వర్గసమన్వయము సాంఘి 'మైత్రి, నిర్మాణ
 కార్యక్రమము వృద్ధిచేసి, సిద్ధ్యారా దేశాభ్యుదయం గల్గించ
 వలెనను; జాతీయతకు ఆస్తికత ప్రాముఖ్యమిచ్చును. కాని,
 రాయ్ గారు సామరజనులకు కూలీలకు రాజకీయంగా తీవ్రోద్దీ
 పనగల్గించి, సమ్మెలు, ప్రతిష్టంభములు సాగించి, ధనాధ్యుల
 నిర్బంధముగ కూలదోసి వర్గసంఘర్షమువ్వారా క్రాంతిగల్గింప
 వలెనని, పుంజీపతుల దొలగింపవలెనని, బోధించెను; వామ
 పక్షియుడైనను, కాంగ్రెసు సామ్యవాదకక్షముతో కలహిం
 చెను. సామ్రాజ్య విరోధనందునే లోలోన జాతీయతను
 నిరసించెను. ఎట్టెవనేమి, తుదకు ఏ 15-2-1940 తేదీన
 అన్ని రాష్ట్రములలో అధ్యక్షవదవి కెన్నికజరిగి, అన్నిటిలోను

ఆజాదుగారి కే. హెచ్చువోట్లు వచ్చినవి. రాయగారికి మొత్తం 187 వోట్లు మాత్రం రాగా, ఆజాదుగారికి 1853 వోట్లు వచ్చినవి. పోటీమాత్రం చాలతీవ్రంగా ఉండినది.

ఇట్లు బహుజనసమ్మతితో మోలానా ఆజాదుగారు తప్పుడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షులుగ ఎన్నుకోబడిరి. (బోసుపక్షీ యలీయెన్నికలో తటస్థముగ నుండురని, శ్రీసుభాసబోసుగార తప్పుడు ప్రతినిధి.)

ఈయెన్నిక వల్ల కొన్ని అంశాలు స్పష్టమయినవి. దేశము గాంధీగారి నాయకత్వమును అహింసా సిద్ధాంతమును. వర్గసమన్వయమును వరించ నని, వర్గసంఘర్షమును హింసాతత్వమును యీ దేశముకు సరికడనని, విశదవెనది. హిందువులు స్వసంఘాభిమానులేయని, ముస్లిములకన్యాయుచేతురనికొందరు ముస్లిములు బ్రీటిషువారు ననుచుండిరి. అది నిజముకాదని, గుణసామర్థ్యములబట్టి మహమ్మదీయులను హిందువులదరించి అధికారమిచ్చుట కభ్యంతరముండదనియు, వెల్లడియైనది. ఆఎన్నికకు వోటరులగు కాంగ్రెసు ప్రతినిధులలో హిందువులే ముస్లిములకన్న చాలరెట్లు హెచ్చుమంది. అయినను హిందువులగు రాయగారికన్న నిష్ఠాయత మహమ్మదీయులగు మోలానా ఆజాదుకే పదిరెట్లు హెచ్చువోట్లు వచ్చుట గొప్ప విశేషము. అప్పటికి ఎం. ఎన్. రాయగారు ప్రజ్ఞ వ్యక్తిత్వము ప్రచార శక్తియ గలవాడని పేరుండెను. అయినతో పోటీలో ఆజాదు

గారికిట్లు అఖండ జయముగల్గుటబట్టి, హిందూముస్లిం సంఘములమధ్య అసలులో మిత్రత్వమేకలదని వ్యక్తము. నిర్మాణ కార్యక్రమము నాదరించి పోషించు అబుల్ కలాముగారికి వచ్చినవోట్లనుబట్టి దేశముకు నిర్మాణ కార్యక్రమవసరమని ప్రజానిధులు గుర్తించిరనియు చెప్పవచ్చును. రామగారు కేవలం సాంఖ్యవాది, ఈశ్వరవిశ్వాసములేనివాడు, అజాదు గారు కేవలం ధార్మికుడు, ఆస్తికుడు, మహాభక్తుడు; జీవిత దృక్పథములోను వారిమధ్య భేదము హెచ్చినది.

11/170 —

15. రామగడ్డ కాంగ్రెస్.

1940 మార్చిలో జరిగిన జాతీయమహాసభ 53 వది. మన భారతదేశముకు గ్రామములే ప్రాణము; కనుక, గాంధీ గారి సలహాప్రకారం కొన్ని యేడ్లనుండి, కాంగ్రెసు మహాసభను చిన్నగ్రామములలోనే జరుపసాగిరి.

మొదటి గ్రామకాంగ్రెసు 1936 సాలాఖరున మహారాష్ట్రప్రాంతపు థెయిజ్ పురంలో జరిగినది. రెండవది 1938 ఫిబ్రవరిలో గుజరాతు ప్రాంతపు హరిపురముందు, మూడవది 1939 మార్చిలో మహారాష్ట్రలోని త్రిపురిలోను నెరవేరినది. 4 వ గ్రామకాంగ్రెసు రామగడ్డలో మాలానా ఆజాదుగారి అధ్యక్షుని 1940 మార్చి 19, 20 తేదీలలో జరిగినది,

ఈ రామగడ్డ బీహారుతూర్పుభాగంలోని హజారిబాగు జిల్లాలో ఛోటానాగపూర్ సంస్థానంలోనిది. దీని జమీందారు ఒక క్షత్రియయువకుడు. రామగడ్డ 17 వ శతాబ్దిలో ఆసంస్థానపు రాజధాని, గొప్పదుర్గము. కాని, తరువాత రాజధాని మారెను; ఇది గంగకు దక్షిణ ఉపనదియగు 'దామోదర'నదీ తీరమందున్నది. * ఈ ప్రాంతమంతయు కొండనేల; చుట్టుపట్ల గిరులు అడవులు, దగ్గరనే బొగ్గు అభ్రకము వగైరా గనులున్నవి. ఈజిల్లాలో నున్న ఖనిజసంపద అద్భుత మయినది. పారిశ్రామికాగ్రాణియగు "తాతా" గారి వ్యాపార సంఘము గొప్ప లోహకర్మాగారమును దీనిసమీపంలోనున్న 'సాక్షి'లో గట్టినారు. ఆకుగ్రామ మిప్పుడాపరిశ్రమచే 2 లక్షలజనుల మహానగరమై "జంషెద్పూర్" మనబడుచున్నది. ఇంతటిలోహకర్మాగార మాసియాలోను బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోను యింకెక్కడను లేదు.

ఈ రామగడ్డ చుట్టు ప్రకృతిదేవి పుష్పగిరివ్రజముల నుంచినది. ఈప్రదేశము వృక్షాదులతో కలకలలాడుచుశోభిల్లుచుండును. ఇట్టి ప్రకృతిపరిస్థితులలో కాంగ్రెసునగరమునిర్మించి

* ఈ దామోదరనదికొండలనుండి క్రిందపడుచోట గొప్పజలపాతము నేర్పర్చి, అక్కడ గొప్ప విద్యుచ్ఛక్తి పుట్టించుటకు కాలువలు యేర్పాటుల ద్వారా ఆప్రాంతమంతటా సాగుబడిచ్చి సస్యభరితం చేయుటకును, మన జాతీయప్రభుత్వంవారి సొంత ప్రారంభించినారు.

దానికి బీహారులో జాతీయముస్లిం నాయకుడై, కీర్తిశేషుడైన 'మర్దురల్ హక్కు'గారికి స్మారకంగా "మర్దుర్ వూర" మని పేరుబెట్టిరి.

మామూలుప్రకారం ఆ కాంగ్రెసు కంగముగ గొప్ప స్వదేశీ ఖాదీప్రదర్శనము పెట్టినారు. ఇందు రకరకముల చక్కని ఖద్దరుబట్టలు చిత్రవిచిత్రమగు చేతి శిల్పపు వస్తువులు ప్రేక్షకుల రంజింపజేయుచు, భారతీయ ప్రజ్ఞకు, కళకు, ఆర్థికసంపన్నతకు నిదర్శనముగ నుండెను. ఈ ప్రదర్శనమును ఆ మార్చి 14వ తేదీని గాంధీమహాత్ముడు ప్రారంభించెను. "మనదేశమునకు గ్రామములే ప్రాణము. ఖద్దరు వగైరా గ్రామపరిశ్రమలు దేశమంతటను అభివృద్ధి పొందవలె, అప్పుడే దేశముకు నిజమైన ఆర్థిక రాజకీయ స్వాతంత్ర్యములు లభించును; కనుక ప్రజాక్షేమపరులందరు గ్రామపరిశ్రమలను వృద్ధిచేయుటకు, వాటినే వాడుటకు కృషిచేయవలె. సాంఘికజీవితంలో ఖద్దరు వగైరా గ్రామపరిశ్రమలకే ప్రామఖ్యముండవలె" అనిమృదు మధురపచనములతో ఆయన ఉద్బోధించినారు.

మరునాడు (19-3-40 తేదీని) ఉదయముకు ఆజాదుగా రితరనాయకులతో కలసి కలకత్తానుండి దయచేసిరి. ఆయనను అప్పటి రాష్ట్రపతి శ్రీ రాజేంద్రప్రసాదుగారిని మయూర

రథములో నెక్కించిరి. పలురంగుల మనోజ్ఞపుష్పఫలాలు గల వృక్షములమధ్య సూర్యకాంతి ప్రసరించు చుండ ఉత్సవము జనుల కానందకరమయినది. నాయకులు, ప్రాతినిధులు, వారి టీర్లు, ప్రేక్షకులు, ఆప్రాంతపు ఆదిమజనులు, ఇట్టి వివిధనీతుల స్త్రీపురుషులతో నాకుటీరనగరము నిండిపోయినది; మాలానా గారి అధ్యక్షత హిందూముస్లిము మైత్రికి స్వాతంత్ర్యసాధనకు శుభసూచకము; మొగలులకాలపు శిల్పకళ యాస్పత్యమును దెల్పు గోపురముతో ముఖద్వారము, లోకోత్తర పాలకుడై, సర్వమాన్యుడై, అహింసాస్థాపకుడైన అశోకచక్రవర్తి కీర్తి స్తంభమును స్మరింపజేయు శిలాస్తంభము, కాంగ్రెసురంగము కలంకారమై, భారతీయ సంస్కృతికిని జాతీయాభివృద్ధికిని అహింసాధైర్యములే మూలాధారములని స్ఫురింపజేసెను; ముఖద్వారంవద్ద 30 అడుగుల యెత్తుగల ఆ శిలాస్తంభపు అగ్రమున 19-3-1940 తేది ఉదయమున మాలానా అబుల్ కలాం గారు జాతీయ పతాకమును ప్రతిష్ఠించిరి. అప్పుడు నెహ్రూ, పటేల్, పట్టాభిమున్నగు తక్కిన నాయకులు పదివేల జనము వచ్చియుండ వందేమాతరం గీతమును ఝండాగీతమును పాడిన మీదట, జాతీయధ్వజపు ప్రాముఖ్యము, దాని ఆదర్శచిహ్నమును గూర్చి, ఆజాదుగారు ఉపన్యసించిరి.

అంతట, మహాసభ సాయంకాలము కూడువేళకుముందే ఆకాశము మేఘావృతమై ఉరుములు మెరుపులుప్రత్యక్షమైనవి;

కుంభవృష్టివల్ల సభాస్థలి జలమయమైనది. సామంసంధ్యలో విపులు కీర్తించు వరుణదేవుడిట్లు అకాలవర్షముగ సభ్యులకు ప్రత్యక్షమగుట విచిత్రము. ఇక బ్రిటిషుప్రభుత్వముతో తీవ్ర సంఘర్షము రానున్నదని, అందుకు ప్రజాప్రతినిధులు సిద్ధంకావలెనని, ఈశ్వరుడు సూచించెనన్నట్లు తోచెను.

ప్రతినిధుల యోగమి షిశ్వరుడిట్లు పరీక్షించెనని కొందరి యూహ. వర్షము వెలిసిచపిమ్మట సభ నెట్లో సాగించిరి. వేగముగ తమ స్వాగతోపన్యాసము నిచ్చుచు “ఈప్రాంత మగు బీహారురాష్ట్రము ఆరంభమందు విదేహరాజ్యము, తరువాత జరాసంధుని మగధరాజ్యమును ఇదే; బుద్ధమహావీరులవతరించి ఈప్రాంతమును పదిత్రము చేసిరి. ఈ ప్రాంతమందు పూర్వం ప్రజాస్వామ్యపు గణరాజ్యము లుండెను. తరువాత మూర్ఖ సామ్రాజ్యము వెలసెను. భౌతికసంపత్తులో నీప్రాంత మితర ప్రాంతములకన్న గొప్పది. ఆధునికంలో గాంధీమహాత్ము డీదేశంలో మొదటి సత్యాగ్రహము నిక్కడి చంపారణులోనే సాగించి, జయమొందెను. కాంగ్రెసుకార్యక్రమము సాగించుటకు మేము సంసిద్ధులము. ప్రజాప్రతినిధులలో ఐకమత్యము, శ్రద్ధ, క్రమశిక్షణయుంటే, తమసంస్కృతిని పెంపొందించుకొంటే, అట్టివారి నెవరును జయింపలేరని పూర్వము బుద్ధదేవుడిప్రాంతములో చేసిన ఉపదేశము నేటికిని వర్తించును” అని స్వాగత పుమితకధ్యక్షులగు శ్రీ రాజేంద్రప్రసాదుగారు హెచ్చరించిరి.

అంతట అధ్యక్షుడగు మాలానా ఆజాదుగారు హిందూ స్థానిలో తమ అధ్యక్షవక్తృత్వము మహాసభలో నూత్నముగ వినిపించిరి. యుద్ధారంభంనుండి బ్రిటిషువారికి కాంగ్రెసుకు జరిగిన చర్చను సాంఘికసమస్యను కోడికరించి, మనదేశముకు సంపూర్ణస్వరాజ్యమే కావలెనని, అందుకు నిర్మాణకార్యక్రమము అహింసాయుద్ధమునే సాధనములని, సాంఘిక కలహములవల్ల అన్నిసంఘములకును నష్టము కలుగుచున్నదని, ముస్లింసంస్కృతి వృద్ధికిని జాతీయతయే మార్గమని, చక్కని హేతువాదముతో నిరూపించిరి.*

ఆ యుగన్యాయము జనులందరిని, ముఖ్యముగ మహమ్మదీయులందరిని, దేశసేవకు ప్రేరేపించుచు, శ్రీ మాలానాగారి కార్యదీక్షకు, ఉదారభావముకు నిదర్శనమై యున్నది.

ఆ కాంగ్రెసుసమావేశంలో ఒకే ముఖ్యమైన తీర్మానము చేసినారు. 'భారతీయులకు సంపూర్ణస్వరాజ్యమే ఘరమావధి. ప్రస్తుతము యూరపులో జరుగు యుద్ధముకు (1914లోని యుద్ధమువలె) తమ సామ్రాజ్యమును బలపర్చుకొనుటే బ్రిటిషువారి ముఖ్యద్దేశము. అహింసాయుద్ధాన్ని పోరి స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొనుటకు భారతీయులు సిద్ధమై నిర్మాణకార్యక్రమము నింకను సాగించవలె. గాంధీవహాత్ముడు చూపు మార్గము

* ఆ అధ్యక్షవక్తావ్యాఖ్య పాఠము దీనిపిమ్మట యథాయాత్రం దీయబడినది.

మనుసరింపవలె' అని దీని సారాంశము. ఈ తీర్మానమును శ్రీ జవాహర్లాలు నెహ్రూగారు పాదించగా శ్రీ కృపాలిని గారు సమర్థించిరి. మరునాడుదయమున జండాచౌకు నెదుట యేబదివేల జనులయెదుట మహాసభజరిగి ప్రత్యర్థి సవరణలన్నియు పోయి, అసలు తీర్మానము అత్యధికులగు ప్రతినిధులచే నంగీకరింపబడినది.

“ముందు భారతరాజ్యాంగము బ్రిటిషుసామ్రాజ్యంతో సంబంధములేకుండ, ఈ దేశపు ప్రజలందరు ఎన్నుకొను ప్రతినిధులందరి రాజ్యాంగ నిర్మాణపరిషత్తుద్వారానే, అల్పసంఖ్యులకు తగురక్షణ హక్కులతోసహా తయారయి, ఆప్రకారం అమలు జరుగవలె”ననిగూడ తీర్మానంలోచేర్చి ఆమోదించిరి. చుట్టుకొండలమధ్య జయధ్వనులు ప్రతిధ్వనించుచుంటే, పైన ఆకాశంలో కారుమబ్బులు నలుదిశలను వేగంగా వ్యాపించు చుకుంభవృష్టికి క్రిందికిదిగుచుండగా, 50 వేలమంది సంపూర్ణ సంతోషం తెలిపిరి.

అంతట గాంధీమహాత్ముడు క్రమశిక్షణకార్యదీక్షకలిగి, ఇంకను చురుకుగ నిర్మాణకార్యక్రమము సాగి పుడు, అట్లు దేశము త్వరితగతినే తయారుకావలెను, ఆమీదనే సత్యాగ్రహము వీలగు”నని ప్రబోధించెను. పిమ్మట, అధ్యక్షులగు మాలానా ఆజాదు గాంధీమహాత్ముని బోధలను జనులందరనుసరించవలెనని హెచ్చరికతో సభను పూర్తిచేసినారు.

16. అధ్యక్ష వక్తవత్.

రామగఢు కాంగ్రెసులో 19-3 40 తేదీని మాతానా
అజాదుగారు అధ్యక్ష వక్తవత్లో ముఖ్యసమస్యలగుర్చి
యీక్రిందిరీతిని ప్రబోధించినారు.

1923 లో, ఈజాతీయమహాసభకు మీరు నన్నధ్యక్షు
నిగజేసియుండిరి; ఈ 17 వండ్లలో ఎన్నియో అంచెలుదాటి
నాము. కష్టములేర్పడి ఒకప్పుడు నడక మందగించినను, సందే
హించక ముందుకే పోవుచున్నాము.

1923 లో కంటే ఇప్పుడు మనగమ్యము దగ్గరనే
కనబడుచున్నది. అయితే లక్ష్యము దగ్గరబడినకొలది పోరాటపు
చిక్కులు హెచ్చుచున్నవి యుక్తచూర్ణముకప్పి తప్పుదారి
బట్టితిమా, కొత్తచిక్కులలో బడుచుము. 1933 లో లక్షో
కాంగ్రెసులోను దరిమిలాను అత్యంతీయస్థితినిగూర్చి గొప్ప
తీర్మానములజేసితిమి. ప్రపంచమందిపుడు అన్యోన్య సమీ
ష్యము హెచ్చినది. ఒకప్రాంతపు భావతరంగములు వెంటనే
లోకమంతటను వ్యాపించును. పరస్పరం పరిణామము కలుగు
చుండును. కనుకనే ప్రజాతంత్రతను వ్యక్తి స్వేచ్ఛనునిరోధించు
'ఫాసిజము'ను 'నాజీజము'ను మనతీర్మానాలో ఖండించి
యున్నాము. ఈరెండుఉద్యమాలు ప్రమాదకరమై లోక
శ్రేయమును బాధించునని తోచియే, మనమట్లు తీర్మా
నించినాము.

అయితే, ఈ కొత్తయ్యద్యమాలకన్న నిజంగా బ్రిటిషు సామ్రాజ్యపుతత్వమే లోకపుజాతుల స్వాతంత్ర్యము కెక్కువ హానికరము; మరియు పైయుద్యమా లెక్కడనోయూలే, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యతత్వము మననెత్తిపై కెక్కి మనపై పెత్తనం చలాయించుచున్నది. వారిమధ్య తగవులవల్లనే యూరపులో యుద్ధమువచ్చినది. అందులో బంధితులము సాయపడజాలము. మనకుముందు స్వేచ్ఛయేర్పడవలె; అప్పుడుకర్తవ్యనిర్ణయించుకోగలము

‘స్వాతంత్ర్యము మనజన్మహక్కు; దానినిహరించిన బ్రిటిషుసామ్రాజ్యపు తత్వమికను అట్లే వెలుగుచుండుట స్పష్టము. అట్టిసామ్రాజ్యతత్వముకు మనముసాయపడకూడదు. 1939 సం॥ సెప్టెంబరులో యుద్ధపుపిడుగు వచ్చినది.

1935 లో ఒకరాజ్యంగమును మనకంటగట్టినారు. అప్పుడుమన కెంతో యధికారమిచ్చివేసినట్లు బ్రిటిషువారు నటించినారు. కాంగ్రెసు చర్చించి ఆతప్పుడురాజ్యాంగమును నిరాకరించినది. కాని, రాష్ట్రములలో పాలన నొకవరతుపైన సాగించిచూచితమి 11 లో 8 రాష్ట్రాలందు పాలనజేసి బ్రిటిషురాజ్యంతో తోడ్పడినాము; మనము నాడీలపద్ధతిని ఇండించి యున్నాము.

అయినను బ్రిటిషువారు ప్రాతపద్ధతులు మానలేదు; డొమినియను లన్నిటితో ముందుగ సంప్రతించిరి; అక్కడి

ప్రజాసభలు తమయభిప్రాయము తెల్పినారు. ప్రక్కనున్న ఐరిషుప్రభుత్వము “ఈ యుద్ధంలో బ్రిటిషువారికి తోడ్పడము, అల్లెస్టరుసమస్య పరిష్కరించినతప్ప తటస్థులగుదుము” అని నిశ్చయించినారు. అందుకు బ్రిటనువారు నోరెత్తలేదు. కాని, బ్రిటిషుసర్కారు మనరాష్ట్రప్రభుత్వములను సభలను అసలే పలకరించక, మనదేశప్రజ నీయుద్ధములోకి దింపివేసినారు. మనకు డొమినియను స్వత్వంమాత్ర మిత్తుమన్నారు; కాని అదియైనను వారికి తోచినప్పుడేనట !

1914 లో బాల్కనుపాక్షింతంలో యుద్ధాగ్నిరవ కన్నడ. గనే, చిన్నజాతులహక్కుల రక్షింతమని బ్రిటిషు ఫ్రెంచివారలు కేకలారంభించిరి. పిమ్మట విల్సును అధ్యక్షుఁడై పెట్టిన 14 నియమాలు, ప్రగల్భాలును మంటగలసినవి. ఇంగ్లండు ఫ్రాంసులు విజయముతో ముదించెను; వారి స్వార్థధోరణి అసహ్యము, తత్ఫలంగా ఇటలీలో ఫాసిస్టుత్వము జర్మనీలో నాజీత్వము నేర్పడినవి. వీటి నియంతృత్వధర్మ పశుబలమును లోకశాంతికి భంగకరమైనవి. అంతట అక్కడిరాజ్యములలోకొన్నినియంతృ రాజ్యములకు, కొన్ని ప్రజాయత్తములకు తోడ్పడసాగినవి. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము గోడమీదపిల్లివలె నుండినది. వారిది మైక్రప్రజాయత్తమే. కాని, తమకెప్పటికైనను సోవియటురష్యాయే ప్రబలప్రత్యర్థియని, దానికన్న నాజీఫాసిస్టుల రాజ్యములేమేలని అప్పటి బ్రిటిషుప్రభుత్వము వారెంచి, లోపాయికారీగ నియం

తృతీయాజ్యములనే ప్రోత్సహించిరి. అంతటవరుసగా అభిసేనియా యూరపుప్రజల స్వాతంత్ర్య మడుగంటినది పిమ్మట నాజీ జర్మనీ మరీప్రబలమై దానివల్ల బ్రిటిషుసామ్రాజ్యపు బలముకు భంగముకల్గే స్థితివచ్చినది. కనుకనే, ప్రజాయుత్తర రక్షణకను పేరుపెట్టి బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారిప్పుడు యుద్ధముకు దిగినారు. ఈపనుబలపు పోటీప్రదర్శనము లోకకంటకమైనది; బ్రిటిషు వా రీ నినాదాలకు లోకులందరికివినిపించినారు.

మనతో సంప్రదించకుండనే 3-9-1939 తేదీని బ్రిటిషు వారు యుద్ధం ప్రకటించగా, 7-9-39 తేదీనే కాంగ్రెసు కార్య సమితి వారి విషయం చర్చించి, స్థితిగతులన్ని నిదానముతో లోచించినారు; ఈయుద్ధము నాగిండుటలో బ్రిటిషువారి యుద్దేశమెట్టిదో తెలిసినప్పుడే అది మనకు లోకముకు ఖేదకరమగునో కాదో తెలుసు. “యుద్ధమెప్పుడును వినాశకము, ఘోరము. ప్రజాస్వాతంత్ర్యము లోకశాంతియు సిద్ధించుటకే యీయుద్ధమనుట నిజమైతే, అవి మనకును వర్తించవలెగదా! కనుక, ఆయుద్దేశముల వ్యక్తపర్చుచు”ని కాంగ్రెసుకార్యసమితి 14-9-40 తేదీని కోరినది. ఆకోరిక న్యాయము, రాక్షసణీయము. ఇది బాధపడు మానవజాతికంతకూ కావ సినసమస్య. 25 ఏండ్లక్రిందట ఇట్టి ఘోరయుద్ధముసాగి లోక మంతా నరకకూపమయినది. ఇప్పుడంతకన్న ఘోరవరకము చుచ్చు ప్రయత్నము జరుగుచున్నది. పెద్దకబుర్ల ప్రచారంవల్ల

లోకులు లోగడ సమ్మోహితులై భ్రమించిరి; కాని. ఫలితమేమైనది? అంతయు స్వప్నమువలె, అబద్ధమైనది. మరలతోభయారంభించినది. వెనుకటి యనుభవమునుబట్టి ఇప్పుడు జ్ఞానం దెచ్చుకోవద్దా ?

కాంగ్రెసువారి యీ ప్రశ్నకు ది 17-10-1939 తేదీన వైస్రాయిగారిచ్చిన జవాబు అయోమయంగా ఉన్నది. తామేమీ నిర్ణయించక బ్రిటిషు ప్రధానిగారిచ్చిన యుక్తాన్యాసం చూడమని తెల్పినారు. దానినికూడా విమర్శించగా, అందులో యూరపుశాంతియు అంతర్జాతీయ సంబంధాల గొడవమార్తమున్నవి. 'స్వాతంత్ర్యము ప్రజాయతత' వ్రశంసయేలేదు. మనదేశంవిషయమై, 1919 సం॥ 1935 సం॥పు చట్టములోను చెప్పినఉద్దేశాలే ఖాయపర్చినారట; అంతకన్న విశేషములేదు.

కనుక ముందుచర్య మనము నిర్ణయించుకోక తప్పలేదు. 'ఈ యుద్ధములో సహాయంచేస్తే అది బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునే మరింత బలపర్చును. కాంగ్రెసు సంస్థ సామ్రాజ్య తత్వమును నిరోధించవలె; కనుక, అందుకై, కాంగ్రెసుమంత్రులందరు రాజీనామానియవలె' అని కాంగ్రెసు కార్యసమితి తీర్మానించినది. మంత్రులరాజీనామాతరువాత గాంధీమహాత్మునికీ వైస్రాయికీ సంభాషణలు జరిగి, వైస్రాయిగారు 5-2-40 తేదీని ప్రచురణచేసినారు. 'పరిస్థితులబట్టి వీలై నంతత్వరలో డొమినియను హక్కునిచ్చుట బ్రిటిషు సర్కారు సంకల్పము'ట,

రాజ్యాంగమును ఇక్కడియెన్నిక ప్రతినిధులే నిర్ణయించుటకు తాముప్పుకోరట. అనగా మనదేశముకు స్వయంనిర్ణయపు హక్కు ఉన్నదని బ్రిటను ఒప్పుకోదట.

‘ప్రజాయ త్తత, స్వాతంత్ర్యము’ అని ఈనాలుగేండ్లు బ్రిటిషు ఫెరించి రాజనీతిజ్ఞులరచుటే కాని, క్రియలో అవితేవు. స్వతంత్రత యూరపుకే, ఆసియా ఆఫ్రికాల జనులాప్రశంస దేకూడదట ! ఈ బ్రిటిషుమంతుల భావాలు గత 200 ఏండ్ల నుండి యూరపురాజ్యాల మనోభావములవంటివే; 18 వ 19 వ శతాబ్దాలలో చెప్పిన స్వాతంత్ర్య సూత్రములను యూరపియ నుజాతులకు మాత్రమే వర్తింపజేసిరి, అందును క్రైస్తవజాతు లకే; ఇప్పుడు ఈ 20 వ శతాబ్దిమధ్యనూ అంతే. లోకంలో ద్వేచ్ఛా మానవత్వము లుండవలెనను ప్రచురణ మాత్రం పోలేదు !

మన జాతీయ స్వత్వముగూర్చి బ్రిటిషు అధికారులు పొడుగున అవలంబించిన నీతి అట్టిదే. లోకవృత్తాంతములు శరవేగమున ప్రసరించుచున్నవి. మనదేశముగూర్చి బ్రిటిషు వారి సామ్రాజ్యతత్వపుధోరణి మారలేదని స్పష్టపడినది.

మనకు స్వయం నిర్ణయము కధికారముచు బ్రిటిషున గారు ఒప్పుకొందురా ? అనేదే ఇప్పటి ముఖ్యప్రశ్న; ఇది లేకుంటే జాతీయతయే లేదు.

సామ్రాజ్యబలం నిమిత్తమే ప్రస్తుతపు యుద్ధమును; ఇందులో బ్రిటిషువారికి తోడ్పడితే అందుచల్ల బలపడి, మన దేశంపైన ఆసామ్రాజ్యపు ఆధిపత్యము మన దాస్యపరిమితి యు వృద్ధియగును. కనుక ఇక వారి దారివేరు, మనదారివేరు.

ఈయుద్ధంవల్ల 1937 లో మనమారంభించిన మంత్రిత్వపురహాకారము నిల్చుచు, మరల ఆసహకారమార్గము పట్టినాము. ఇక ముందుకే పోవలెను.

ఏజాతులును తమ వశమైన రాజ్యములను నిర్బంధం వల్లగాని వదలుకోరు. వ్యక్తులు నీతితో వర్తించినను, అధికారి రాజ్యములట్లు వర్తించుటవేదు యూరపులో 'నాగరికు' లిప్పుడు మానవజాతుల హక్కుల నిష్ణాయముకు పశుబలముపై నే ఆధారపడుచున్నారు ఈపద్ధతి వ్యర్థము, హానికరము; శాంతి న్యాయముల ఆధారముతో కొత్తపద్ధతి కావలె; ఈ ధోరణి మానవుల ఆత్మశక్తిపైన ఆధారపడునది, అను ఈభావము వేగంగా బలపడుచున్నది.

ఇంతవరకు పాఠకపాలిత సంబంధము గల్గిన బ్రిటిషువారు మనతో శాంతి న్యాయపద్ధతులతో నిప్పుడు కొత్తసంబంధ మేర్పర్చుకొన వీలుకలదు. బ్రిటిషువారందు కొప్పుకుంటే, మానవజాతి కుషకరించి మార్గదర్శకులగుదురు. కాని, అందుకు బ్రిటిషువారిలో హృదయపరిణామము కావలె. అది యింకను లేదు.

అయినను మానవస్వభావము సహజముగమంచిదని గాంధీమహాత్ముని దృఢనిశ్చాసము. సిద్ధాంతభంగము లేని పద్ధతిని, అన్యోన్య సమాఖ్య సాగించుట కాయన సిద్ధముగ నున్నారు.

బ్రిటిషువారు శాంతిన్యాయముల స్థాపనకే యత్నించు చున్నారనే భావము నిజమైతే, చాల సంతోషమే. కాని, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యతత్వపు శాంతిన్యాయవాదమనేది దొంగ నాణెమని, భారతీయసమస్య అనేచుచ్చురాయితో పరీక్షించ గానే తేలినది.

ఈముఖ్యసమస్యగూర్చి మాత్రం మాటయిమ్మను కాంగ్రెసువారి కోరిక అన్ని సంఘములకు సమ్మతము. కొన్నిపక్షములు కాంగ్రెసుతో సమంగా ప్రగతిలేక, ప్రత్యక్షసంగరముకు వెనుదీయవచ్చు, కాని భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యము జన్మహక్కు, అవసరము, అని అన్నిపక్షములు అంగీకరించినదే. అట్టి మాన్పువల్ల తమప్రజ్ఞేకపుహక్కులకు భంగము కల్గుననేవారును స్వాతంత్ర్యసూత్రము నంగీకరించి గారుగదా.

ఇక సాంఘికసమస్య: ఈపరీక్షాసమయంలో కొన్నిరాజకీయాలేగాక, సాంఘికసమస్య నిజస్వభావమును వెల్లడియైనది. ఈదేశపు రాజకీయసమస్య పరిష్కారముకు మైనారిటీ (=స్వల్పసంఘము) సమస్యయే అడ్డమువచ్చినదని ఇంగ్లండులోను ఈదేశమందును చాల చాలప్రచారము జరిగినది. 'విభజించి

పాలించుట, 150 వందలనుండి బ్రిటిషువారి పద్ధతియే. పరాధీను లలో విభేదములు హెచ్చించి, వారి దుర్బలత్వమును తమ లాభానిమిత్తం విదేశప్రభుత్వ ముపయోగించుదురు. మనలో విభేదము లున్నంతకాలమే విదేశప్రాబల్యము సాగును.

మనదేశములో సామ్రాజ్యతత్వమిప్పు డంతమొందిన దని, బ్రిటిషువారిప్పుడనుచున్నారు. కాని, ఈ 5 నెలల చరి త్రవల్ల సామ్రాజ్యతత్వము క్షీనిల్చియున్నట్లు స్పష్టము. మనలో సాంఘికవిభేదపు సమస్యను బ్రిటిషు రాజనీతిజ్ఞులు స్వలాభముకు ఉపయోగించుకొను అన్యాయులు వారు మానలేదు.

సాంఘిక సమస్య వెంటనే పరిష్కారం కావలెననియే కాంగ్రెసు వారు చెప్పుచున్నారు. కాంగ్రెసు చరిత్ర అంతయు యిందుకు నిదర్శనము. కాంగ్రెసు వారిందుకు రెండుసూత్ర ములు నిర్ణయించినారు.

1. ఈ దేశము కేర్పడు రాజ్యాంగంలో 'అల్పసంఘము' లన్నిటిహక్కులు భద్రముగ రక్షించుటకు హామీ ఇవ్వబడును

2. ఆ హక్కుల కెట్టి రక్షణ కావలెనో, ఆ అల్పసంఘ ములు నిర్ణయింతురు. అనగా వారి అంగీకారంతోనే ఆ నిర్ణ యము జరుగును.

ఈ "మైనారిటీల' సమస్య" ఇతర దేశాల లోను ఉన్నది. ఇంతకన్న న్యాయమైన పరిష్కారసూచన మరియెక్క డనైన జరిగెనా? అందు లోపములుంటే సవరించవచ్చు. ఈ

19 ఏండ్లలోను కాంగ్రెసువారి ముఖ్యతీర్మానము లేవియు నాతో సంప్రదింపులేకుండ జరుగలేదు. పైన చెప్పిన సూత్రములు కాంగ్రెసువారి కార్యక్రమపులోనివే. దీని అగ్నిపరీక్ష కెప్పుడును చలించక కాంగ్రెసు నిలువగలిగినది.

‘కాంస్టిట్యుయెంటు అసెంబ్లీ’ (=రాజ్యాంగపరిషత్తు) పద్ధతిలోను కాంగ్రెసువారిట్టి నియమము లేర్పర్చినారు.

“మైనారిటీ” సంఘసమస్యయే స్వాతంత్ర్య మిచ్చుట కడ్డమైనదనుటకన్న బ్రిటిషుసర్కారు మా స్వాతంత్ర్యపుహక్కునొప్పుకొని ‘మైనారిటీ’ సమస్యను మాలోమేము పరిష్కరించుకొనుట కవకాశమిచ్చివేయుటే న్యాయము, అవసరము.

ఇంతకును ముస్లిములు రాజకీయంగా స్వల్పసంఘంవారనుటలో అర్థములేదు. హిందూదేశము ప్రజాయత్తమైతే తమహక్కులకు భంగముకలుగునను పొంపాటువాదంవల్ల యెన్నియో అనుమానాలు హేత్వాభాసాలు జరిగి ముస్లిములు ఇతరులుగూడ భ్రమవశులైనారు.

ఈ దేశపు ముస్లిములు 90 కోట్లవరికున్నారు; హిందువులు వగయిరాలకుండుజాతి కలవీభేదములు లేకుండ, మహమ్మదీయులలో సర్వజన భాతృత్వము సమత్వమునుండి వారి కేకీభావమున్నది. వారు మొత్తపు జనసంఖ్యలో $\frac{1}{4}$ వంతు అయినను చాల కోట్లజనులు బలీయులును, కనుక ఈ దేశము స్వతంత్రం ప్రజాయత్తం కాగానే తమహక్కులు రక్షించు

కోలేమని ముస్లిములు భావించకూడదు. వారు అన్నిప్రాంతాలలో హెచ్చుతగ్గులుగా నున్నారు. బెలుచిస్తాను సహా అయిదు రాష్ట్రాలలో ముస్లిములే హెచ్చుమంది; కనుక, ఏడింటిలో హిందువులు, ఐదింటిలో ముస్లిములు కేవలం అల్పసంఖ్య వారని బాధపడుటేల?

భారతదేశపు భావిరాజ్యాంగము ఖెడ రేషను(=సమిష్టి ప్రభుత్వము); అది ప్రజాస్వామ్యముగ నుండును; ఆయా రాష్ట్రముల కాంతరిక స్వేచ్ఛ యుండును. సమిష్టి కేంద్ర ప్రభుత్వముకు విదేశాంగశాఖ, దేశరక్షణ, సుంకములు, ఇట్టి అందరికి అవసరమైన విషయములే ఉండును. అట్టి రాజ్యాంగంలో మెజారిటీ మైనారిటీ సంఘముల బాధయుండదు. ఈదదల చియు, గట్టుపైనేసిలిచి నీటిలోదిగుటకు జంకుటెందుకు? ధైర్యముతో నీటిలోదిగవలెను; అప్పుడనుమానము లన్నియు మాయమగును.

(1888 నుండి) ముస్లిములు రాజకీయములలో జేరక, జాతీయతకు వ్యతిరేకులైయుండిరని గమనించి, నేను 1912 లోనే నిదానముతో విమర్శించితిని. భారతీయులందరము. ఒకే పడవలోని క్రయాణికులవంటివారము. ముస్లిములము జంకు భయము గల్గియుంటే, కి వ పక్షమగు బ్రిటిషువారీదేశంలో మనరక్షణకని స్థిరంగా ఉండవలసినదే. మనమట్టి పిరికివారమైతే ఏవాగ్దానములు రక్షణలునిచ్చినను బాగుపడలేము.

మనము ధైర్యవిశ్వాసములతో కార్యరంగముకు దూకవలెను. ధీరసాహసులు కార్యపరులు నెప్పుడును చెడరు. జంకక జాతీయాదర్శము చేరవలసినదే. నాప్రతినాశములలోను ఈభావమున్నది. ఇస్లాము ధర్మము స్వాతంత్ర్యభోధకము; కనుక, ముస్లిములు దాస్యము కొప్పుకోక జాతీయస్వాతంత్ర్యము సంపాదించుటకు సిద్ధపడవలె. ఇస్లాంధర్మమును వదలువాడే పరాధీనముగనుండును.

1912 తరువాత కొందరు నాభావముకువచ్చిరి. నేను నాలుగేండ్లు జైలులోనుండి వచ్చుసరికి ముస్లిములు దాస్యపు గొలుసు త్రెంచేదలచినారు. తరువాత ఈ 20 ఏండ్లలో కొత్తభావతరంగములు వచ్చినవి. ముస్లిములెప్పుడును వెనుకబడకూడదు.

ఇటీవల జరిగిన ముఖ్యవృత్తాంతములలో నేను పాల్గొన్నాను. అన్నిసందర్భములు చక్కగా విమర్శించగా, 9 కోట్ల ముస్లిములును నేను 1912 లో చెప్పిన ఈభావములనే అనుసరింపవలెనని, నాదృఢనిశ్చయము. జాతుల భావిస్థితిని ఉద్రేకముతోగాక, నిదానముగ ఆలోచించుడు.

ఇస్లామతపు 1300 ఏండ్ల చరిత్రయు, దానికళలు, వాఙ్మయము, సంస్కృతి, నాకు ప్రత్యేక సంపత్తులు. వాటినిరక్షించుటనావిధి. కాని, ముస్లిసంస్కృతికి భారతీయతకు సంఘర్షము లేదు, అనుకూల్యమే కలదు. నేను భారతజాతిలో నొక

భాగమును; ఈజాతీయ భవనము నేనులేకుండ అసంపూర్ణము; ఎన్నియో జాతులు, మతములు, నాగరికతలు కలియుట దీనిచారిత్రకవిశేషము. ఈచలువనేల యెందరికో యాశ్రయ మైనది. చరిత్రకాలముకు పూర్వమును తరువాతను ఎందరో వచ్చిరి. ఈఉర్దూ అందరిని తనయొడిలో నాదరించి పోషించినది. రెండు సంస్కృతిప్రవాహములు గంగా యమునా సంగమమువలె కలసినవి. ఈమిశ్రణమే భారతీయసంస్కృతి. ఇందులో ముస్లిం సంస్కృతిలో ప్రజాయత్తత సర్వజనసమత్వము ముఖ్యములు.

ముస్లిమతమును వేయేండ్లనుండి యీదేశమందున్నది. హిందువు తాను భారతీయడననునట్లే భారతీయులమను అభిమానంతోనే, ముస్లిములు స్వమత మనుసరింపవలెను. క్రైస్తవులును భారతీయ లుగనే క్రైస్తవమత మాచరింతురు.

ఈవేయేండ్లలో మనభాష కవితలు, నా జ్యయము, సంస్కృతి, కళ, శిల్పం, వేషపద్ధతులు, ఆచారములు, ఎగైరాలన్నిటిలో సమిష్టికృషి ఫలితముకల్గినది. ఇప్పుడు మిశ్రిత సామాన్యభాష వాడుచున్నాము. ఆచారవ్యవహారాలలోను మిశ్రిణమున్నది. క్లబ్బాకేజాతి, సమిష్టినాగరికత యేర్పడినవి. ఇవిపోవు. వేయేండ్లక్రిందటి హిందూజీవితమును తేవలెనని హిందువులు యత్నించినను వ్యర్థమే. అట్లే ముస్లిములుమధ్య ఆసియా పారిసీకముల పాతసంస్కృతి నిప్పుడు తేబోయినను

సాధ్యముకాదు -- తవిషయములందు పునరుద్ధరణ మంచిదే; కాని సాంఘికవిషయమందట్టికృషి ప్రగతిని చెరుచును.

ఈవేయేండ్లలో శ్రాకృతియే ఏకజాతిని నిర్మించినది మనమందరమిప్పుడు అభేద్యమై ఏకమైన భారతజాతియైనాము.

ఒక తుదిమాట: ఐకమత్యము, క్రమశిక్షణ, గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వమందు సంపూర్ణవిశ్వాసము, ఈమూడిటి వల్లనే మనయుద్దమ మింతవరకున్నతస్థితికి వచ్చినది; ముందును తవ్వారానే మనకు జయముతో కార్యసాధనయగును.

17 సంఘర్షం

ఆపిప్రేలులోనే ఆజాదుగారి సలహాప్రకారం స్వతంత్ర ముస్లిములు 7 షత్రులవారు శ్రీఅల్లాబక్షు(సింధుప్రధాని)అధ్యక్షతను ఢిల్లీలో సమావేశమై, ఆజాదు దృక్పథమామోదించిరి.

ఇట్లు కాంగ్రెసు మిగతానాయకులతోబాటు రాష్ట్రపతి ఆజాదుగారంతట భారతీయులందరిలో స్వాతంత్ర్యోత్సాహం కల్పించుటకు తీవ్రప్రచారం సాగించెను; ఇకమరల బ్రిటిషు ప్రభుత్వంతో ఏదోకీతిగ అహింసాయుద్ధము తప్పదని యెంచి, అందుకు పూర్వరంగంగా సాంఘికసఖ్యమును బలపర్చుట కాయన ప్రశ్నేకదీక్షచేయించెను. అయితే బ్రిటిషుశిక్షకులు తమజిత్తుల నెక్కువయుక్తితో నుపయోగించిరి. ముస్లిములల్ని

సంఘవర్గముని భయపడుట అర్థరహితమగు పరికిదనముని ఆజాదు చాలసార్లు నిరూపించెను. కనుక “ముస్లిములు ఒక ప్రత్యేకజాతి, తక్కిన భారతజాతిలో వారు చేరరు; ఇది మత భేదమేగాకజాతిభేదము” అనికొత్తనినాదమునువారురహస్యంగా అందించిరి. ముస్లిం ప్రాబల్యంగల ప్రాంతాలు ప్రత్యేకరాజ్యముగ నేర్పడవలెననియు ఆలోచించిరి. అంతట 1940 ఏప్రిల్లో అ॥ భా॥ ముస్లింలీగు సమావేశము లాహూరులోజరిగినది. అందులో ముస్లిం ప్రాబల్యప్రాంతాలు విడిస్వతంత్రరాజ్యం కావలెనని జిన్నాగారి ఉద్బోధనప్రకారం తీర్మానించిరి. రాబోవు జాతీయయుద్ధంలో ముస్లిములు పాల్గొనవద్దని, ప్రస్తుతముకు బ్రిటిషుఆధిపత్యమే ఉండవలెననియు లీగునాయకులు విషప్రచారం సాగించిరి. మూలానా ఆజాదు ఎట్లొసాంఘికమైత్రికై లీగుతో సంప్రతింపుకు చాలసార్లు అప్పుడు యత్నించిరి. కాని, జిన్నాగారవకాశమియలేదు, పైపెచ్చు, ఆజాదును దూషించిరి. బ్రిటిషుప్రభుత్వంతోను గౌరవయుతమైన రాజకీ రాష్ట్రపతియన్నించెను. కాని, వైస్రాయి లిస్లిట్తో ముస్లింలీగు కత్యంతప్రాముఖ్యమిచ్చి; వారిహక్కుల రక్షణ కావలెనని, వారిసమ్మతిలేని రాజ్యాంగ మమలు జరుపమని, అప్పుడైనను పూర్వసాతాత్యముకు బదులు డొమినియను రాజ్యాంగమే ప్రసాదించుమని వెల్లడించిరి; ఆషరతులకు లోబడియే, కాంగ్రెసుఅధ్యక్షుడు తనతోమాట్లాడవలెనని

వైస్రాయికోరెను. “బేషరతుగపిలిస్తే వచ్చిమాట్లాడుదును, కాని ఇట్టిఅసంభవమగు నిరోధాలతో చర్చించుటవ్యర్థము’ అనిచెప్పి అప్పుడు ఆజాదుగారు వైస్రాయినిదర్శింప నిరాకరించి కాంగ్రెసుగౌరవంనిలిపిరి.

ఏసందర్భంలోను రక్తసాతపు యుద్ధంలో కాంగ్రెసు వారు సర్కారుకు యోధసహకారం చేయకూడదని గాంధీ గారు వ్యక్తపర్చిరి. కాని, ఆవిషయంలో నెహ్రూ ఆజాదు లిద్దరూ గాంధీగారినుండి భేదించి, బ్రిటిషువారు న్యాయమైన రాజీకివస్తే, యుద్ధంలోపూరాసహాయ మిత్తుమనిరి; కానిబ్రిటిషు వారు బిగిసిరి; కనుక కాంగ్రెసుకు ఇక తీవ్రమగు సమిష్టిసత్యాగ్రహముతప్పదని నెహ్రూ ఆజాదులు భావించిరి.

అయితే శత్రువు కష్టదశలోనున్నప్పుడు బాధించుటకు అహింసాతత్వ మొప్పుకోను; కనుక, ప్రస్తుతం మృదువగు వ్యక్తి సత్యాగ్రహమే సాగించుటకు సర్వసేనాని గాంధీజీ నిశ్చయించిరి. “అహింసాయుద్ధంలో బ్రిటిషుఅధికారులకు తోడ్పడుటసవ్యంకాదు. హింసాసద్ధతిని హింసతో నెదుర్కొనుట అనుచితము” అని మాట్లాడుటె ఈసత్యాగ్రహము. అనగా యుద్ధముగూర్చి జనులకు వాక్స్వాతంత్రమున్నదను బ్రిటిషు వారికిది సవాలు. దానిలోను, మహాత్మునిచే ముందుగఅందుకు నియమితులే వ్యక్తిగతంగా ఆఘాట లుచ్చరించవలె. కాని, ఇంతటి మందసత్యాగ్రహంగూడ ప్రభుత్వము సహించలేద-

అట్లు సోమ్యంగనేలనిన పశ్చిమపత్రినిధులందరిని ఉద్యోగుల
రెస్టరేషన్ ఫైలులోనుంచిరి భారతీయులకు వాక్ స్వాతంత్ర్యము
కలదనట వ్యర్థబూటకమని ఈయుద్ధంలో భారతీయ సహాయ
మనేది సర్కారునిర్బంధంవల్లనే జరుగుచున్నదనిగూడ ఈసత్యా
గ్రహంవల్ల లోకముకు వెల్లడియైనది. మనఆత్మగౌరవమును
రక్షణమైనది-1940 సాలాఖరులోగా రాష్ట్రపతి ఆజాదుగారును
ఈరీతిగ సత్యాగ్రహం చేసినందుకు అరెస్టుఅయి, ఏడాది
దండన ననుభవించిరి. అంతట 1941 సాలులో వేలకొలది
సత్యాగ్రహులు ఖైదు నలంకరించిరి. లీగువా రెంతవ్యతిరేకం
చేసినను, అనేకులు ముస్లిములును సత్యాగ్రహంలో పాల్గొనిరి.

ఈలోగా యూరపులో బ్రిటిషువారికి యుద్ధప్రమాద
ములు తగ్గిపోయినవి. 1941 జూన్ 22 నుండి జర్మనుల ఔహి
నులు విమానదళాలు పశ్చిమరంగంవదలి, రష్యాపై యకా
యకుగా విజృంభించిరి. దూరప్రాచ్యరంగంలోనో జపాను
హఠాత్తుగ యుద్ధప్రకటనజేసి, డచ్చి బ్రిటిషువారల ఆధిపత్యం
లోని జావా సుమిత్రా మలయా యిత్యాదుల నాక్రమించిరి,
క్రమంగా బర్మా కెగబాకిరి. అంతటితో బ్రిటిషుమంత్రివర్గ
మాందోళనలో బడినది. రష్యాను యుద్ధంలో బ్రిటిషుమిత్రు
లుగ తిప్పిన అసమానదూత క్రిష్చుమంత్రిని వారప్పు డీదేశము
నకు రాయబారిగబంపిరి. ఆజాదు నెహ్రూగారలిద్దరును యుక్తి
తో ఆ రాజీచర్చలు జరిగించిరి. ఒకప్పుడు క్రిష్చుగారు మనకు

నిజమగు అధికార మీయదలచిరని, ఉభయ క్షేమకరమగు రాజీ కుదరవచ్చునని, తోచినది. కాని, ఈలోగా చర్చిలు ప్రధానిగారు క్రిష్ణుగారిని మందలించగా ఆ రాజీ చెడిపోయినది. ఈ చర్చలలో సందేశాలలో ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలలో కాంగ్రెసుతరపున ఆజాదు ముఖ్యపాత్రవహించి, చాలయుక్తితో కర్తవ్యం సాగించి, మనదేశీయుల ఆత్మగౌరవమును నిలబెట్టెను. యుద్ధాంతమందు ముస్లిం ప్రాబల్య ప్రాంతాలు విడిపోవుటకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చినను సరే; స్పృహతముకు భారత మంత్రీవర్గముకు ఆరాజ్యాంగంలోనే నిజమయిన అధికారమిచ్చి యుద్ధనీతి స్వర్ణయంలోను కొంతభాధ్యతనిస్తే, మంత్రీత్వమును కాంగ్రెసు వహించునని ఆయన నెహ్రూతో సంప్రదించి మాటయిచ్చెను, అందుకును ప్రభుత్వమొప్పుకోనందున రాష్ట్రపతి ఆజాదు (కాంగ్రెసుతరపున) బిట్టిసూచనల నిరాకరించి, క్రిష్ణుగారు కుయుక్తితో మాటతప్పినవిధమును తన లేఖలందు వివరంగా విశదపర్చెను.

క్రిష్ణుగా రింగ్లండు చేరగనే పరిస్థితులు విషమించినవి జపానువల్ల తమ సామ్రాజ్యము కాపత్తు గల్గు పరిస్థితిలోను బ్రిటిషువారు తమంతట స్వరాజ్య మిచ్చుటలేదు; పైపెచ్చు, మలయా బర్మాలలో తాము చూపిన ఉత్తరకుమారప్రజలను అసహాయ శూరతను (జపానియులీ దేశంలో దిగితే) ఇక్కడను చూపునట్లుండిరి. మన తీరప్రాంతాలలో జపానుయోధులు

డిగితే ఉద్యోగు లక్కడి ప్రాంతమును ధగ్ధగ (Scorched earth)గ జేసి చాటిపోవుటకు మార్గసిద్ధపన్నుకొనిరట; కొందరు గవర్నర్ల ప్రలాపాలు హాస్యాస్పదంగా ఉండి, అందువల్లనే ప్రజలలో భయోత్పాత మేర్పడుచుండెను. కనుకనే యీ యుద్ధ కాలంలో కాంగ్రెసువారు కేంద్రంలో పాలనాధికారంకోరుట సర్వదా ప్రజాక్షేమము కవసరమని వ్యక్తమయినది. ఈలోగా బియ్యం చమురు మున్నగు నిత్యావశ్యకములకు కరువేర్పడినది; బ్రిటిషువారు సమర్థించుకోలేక అమెరికను సేనలు గూడ ఇక్కడ దింపిరి; కొందరు ప్రముఖాధికారులు ధ్యానం దొడ్డిదారినేయుండినది. ఈలోగా ప్రజలపయిన జారీచేసిన నిర్బంధాలకు మితి లేదు. బ్రిటిషు అమెరికను సేన లిక్కడనుంచుట, ఈ దేశమును యుద్ధపుతియారీ స్థానముగ జేయుటవలననే, జపాను జర్మనీల దృష్టి అప్పుడీవైపుకు తిరిగినదని గాంధీమహాత్ము డన్నిసందర్భాలలోచించి, “క్విటిండియా” (=బ్రిటిషువారు మర్యాదగ పెంటనే ఈ దేశమును విడచిపోవలె. వారిక్కడ పాలించుట కవకాశం పోయినది) అని స్పష్టంగా హరిజనత్రికలో ప్రచార మారంభించెను. అది విద్యుత్తరంగాలవలె దేశమంతట అద్భుత వేగముతో వ్యాపించి జనామోదమందినది. కాంగ్రెసు కార్యసమితిలోను గాంధీగారిట్టి తీర్మానంపెట్టి బ్రిటిషువారు పెంటనే “హుకూమతు” ఒప్పగించనియెడల, అంతట తీవ్రసత్యాగ్రహము సాగింతుననినను. గాంధీజీ సారధ్యమందుకోగానే, నలు

దిశలను ఉద్దేశమతిశయించినది. నెహ్రూ ఆజాదుగారలకు 'ఈహింసాప్రాబల్యమధ్యమందు' జనులు గాంధీయపద్ధతినత్యాగ్రహముకు సిద్ధంగా లేరేమో'యని కొంత వ్యాకులత కలిగినది. కాని బ్రిటిషువారు మూర్ఖతవహించిరిగనుక వేరుమార్గం లేదని నిశ్చయించిరి. తుదకు 8-8-1942 తేదీని బాంబాయిలో అ| భా| కాంగ్రెసు సమితివారు సుప్రసిద్ధమగు 'క్విటిండియా' తీర్మానంచేసిరి. గాంధీగారింకను వైస్రాయితో రాజీప్రయత్నాలు చేతునని, అదివ్యర్థమైపోతేనే సత్యాగ్రహం నిర్ణయించునని వెల్లడించెను. కాని అవినీతితో బ్రిటిషుప్రభుత్వము ముందే ప్రజోద్యమమును సీదాగా అణచ నిశ్చయించుకొనిరి. 9-8-42 ఉదయముకే గాంధీగారొక చోటికి కాంగ్రెసు కార్యసమితి వారొకచోటికి తక్కిన సభ్యులందరు మరియుతరస్థులాలకును హఠాత్తుగ తీసుకొనిపోబడి, ఎట్టి విచారణయు లేకుండ నిర్బంధితులయిరి.

కాంగ్రెసు ఉద్దేశించిన యీఆఖరు అహింసాయుద్ధము చాలక్లిష్టమని ఆజాదుకు తెక్కిననాయకులకును తెలియును. లోకమంతట అల్లుకొన్న హింసాదావానలము భౌతికంగా, మానసికంగా, నైతికంగాగూడ, జనులందరిని వీడించి వికృతపరచుచుండెను. దానిమంటలు మనదేశముకు వ్యాపించునట్లుండెను. జనులు అన్నవస్త్రముల కాతురులైయుండిరి; భారతీయులమనసులో ఆందోళనయు, హృదయంలో బ్రిటిషువారిపైన

ద్వేషమును చెలరేగినది. ఈస్తితిలో హింసాధోరణి రాకుండ
 తగుకట్టుదిట్టములతోనే తప్పనిసరియైతేనే ఆఖరుయుద్ధమును
 ఆదర్శరీతిగ గాంధీమహాత్ముని సూచనలప్రకారమే సాగవలె
 నని కాంగ్రెసునాయకు లుద్దేశించిరి; సాధ్యమయితే ప్రభు
 త్వంతో రాజీకుదిర్చి, ప్రపంచయుద్ధంలో సహకరించి, లోక
 షేషముకు ప్రజాశాంతికి తోడ్పడదలచిరి. కాని, దైవ మన్య
 ధా తలచెను; బ్రిటిషుసామ్రాజ్యపు క్రూర్యంవల్ల ఆసత్యా
 గ్రహము నారంభించుముందే నాయకులందరు జైలులోబడిరి.
 ఇట్టి అంత్యదశలోగూడ సామ్రాజ్యతత్వము దుష్టంగావర్తించి
 నందుకు జనులలో ఆవేశము హెచ్చినది. పోలీసుమిలటరీవారు
 ముందుగానే జాతీయోద్యమము నణచివేయుటకని లాఠీప్రయో
 గము, తుపాకులకాల్పులు, అంతటా జనులపైన చెప్పరాని
 దౌర్జన్యప్రయోగములను సాగించిరి. క్లిష్టస్థితిలో దేశరక్షణ
 కవసరమైన నౌకానిర్మాణం, విమానోత్పత్తి, రైల్వేయింజను
 బళ్ళఉత్పత్తి, యుద్ధావశ్యకమగు పరిశ్రమోత్పత్తి, తదేకదీక్షతో
 ఇంగ్లాండు, కెనడా, ఆస్ట్రేలియావంటి దేశాలలో సాగుచుండెను.
 పక్షవిభేదాలుమాని ప్రజాసహకార వర్ధించి, సర్వపక్ష
 యతమే ప్రజాబలంకల్గిన జాతీయప్రభుత్వము నేర్పర్చిరి.
 మనదేశంలోమాత్రం బ్రిటిషుఅధికారుల ప్రవృత్తివ్యత్యస్త
 మయినది. దేశంలోరక్షణకు తగుసౌకర్యాలు, ప్రజోత్సాహం
 ల్గించలేదు; సరికదా; తమపరాక్రమములను ప్రజలపైనే

ప్రయోగించిరి. ఈ అశక్త దుర్జనత్వం, సహకార నిరాకరణం ప్రజాక్షేమముగూర్చి నిర్లక్ష్యముజూచి జనుల సర్కారుధోరణి నేవగించుకొనిరి. ఇతర దేశాలలో యుద్ధప్రమాదాలవల్ల కొలది మంది హతులైరి. మన దేశంలోనో, అంతకుపదిరెట్లు జనులు తిండిలేక ఆధివ్యాధులవల్లమాడి దుర్మరణముకు పాల్గొనిరి. రెండేండ్లు దేశమంతయు కల్లోలభరితమయినది. ఉద్రీస్తులు కొందరుజనులు రైలు, తంతి, సర్కారుభవనములు ఇత్యాదులు ధ్వంసంచేసిరి. కొందరు రహస్యవిప్లవం లేవదీసిరి. కొన్ని జిల్లాలలో 'ప్రతిప్రభుత్వ' మేర్పడినది. ఆజాదు పూర్వకృషి ఫలంగా చాలమందిముస్లిములును సత్యాగ్రహంచేసిరి. సుభాసు బోసుగారప్పటికీ దేశంనుండి తప్పించుకొని యూరపుకు, అట నుండి మలయప్రాంతముకు చేరి. అచట, ఆజాద్ హింద్ హు కూమతును స్థాపించెను. బ్రిటిషువారు మలయా బర్రాలలో నిరాధారంగావిడచిన భారతీయసైనికులు సహజంగా ఈస్వతంత్ర భారతనేలలో జేరిరి. ఈ 'ఆజాద్ హింద్ పోజు' జపానీయుల సాయంతో భారతదేశంవైపు విజృంభింపదొడగిరి. వీరి 'ఢిల్లీ చలో', 'జయహింద్'నినాదాలుపిమ్మట ఈదేశంలో వ్యాపించెను. లక్షమందిపైగా భారతీయులప్పటికి బ్రిటిషుప్రభుత్వపు జైళ్ళలోనుండిరి. నెహ్రూ ఆజాదువంటి ఘాసిస్తు నాజీద్వేషులగు ప్రజాతంత్రవాదులకు గాంధీమహాత్మునంతటి ఆదర్శ శాంతిపరునికిగూడ జైలులోనే బ్రిటిషుప్రభుత్వము స్థానమిచ్చు

టతో, ఈ దేశంతో వారి ప్రభుత్వము కఠినదశవచ్చెనని జేలినది. ఇట్లు దేశమంతట ఆందోళన చెలరేగినను, మనవారు విదేశీయులను చంపలేదు. కాని, ఇక విలాయితీసర్కారు కిక్కడ తావు లేదను దృఢనిశ్చయము జనులలో శాంతంగానే యేర్పడినది.

ఆఖరు జైలునివాసము.

రాష్ట్రపతి ఆజాదు తోటి కాంగ్రెసు కార్యసభ్యులతో బాటు మధ్యరాష్ట్రపు అహమ్మదునగరపు కోటలో ఖైదు చేయబడిరి. వీరికి బయటిప్రజలతో యెట్టి సంపర్కంలేకుండ జనసంభాషణకు వీలులేకుండ ప్రభుత్వంవారెన్నియో నిర్బంధముల బెట్టిరి. కాని, ఆజాదు చారిత్రాత్మకసిద్ధిగల ఆ దుర్గంలో నిగ్రహంతో తన సహచరుల సహవాసంతో కాలం గడపెను. అప్పుడు బ్రిటిషు అధికారులు కాంగ్రెసుసంస్థపైన జేసిన అపవాదముల నాయన తీవ్రంగా ఖండించుచు, ప్రభుత్వముకు వ్రాసెను. ఫలించేసహకారం చేయుటకు కాంగ్రెసు ఎప్పుడూ సిద్ధమే. కాని, నిజమైన అధికారిముంటేనే కాంగ్రెసు ప్రభుత్వ బాధ్యత వహించినందుకు జనులలో ఉత్సాహమేర్పడి ప్రయోజనముండును. వ్యర్థమంతిత్వం వహించుట పదవీ వ్యామోహము. అది కాంగ్రెసు నాయకుల కెప్పుడూ లేదు. మరియు 'కాంగ్రెసు జవానీయులదాడికి తోడ్పడ దలచెనను బ్రిటిషు

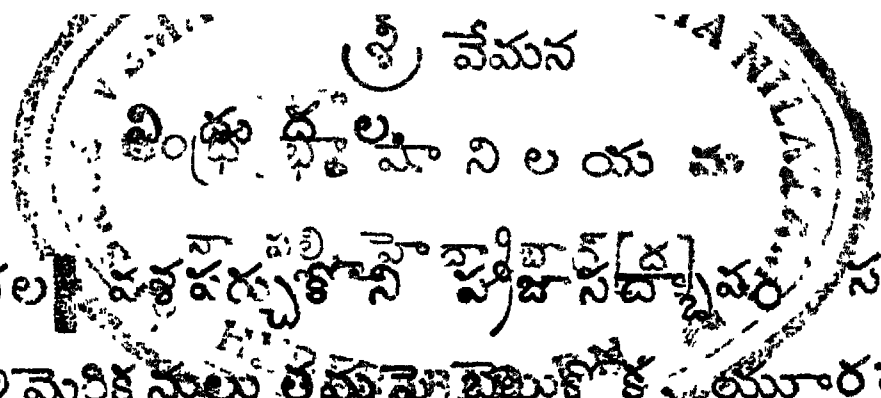
ఆరోపణ కేవలము అసత్యము; జపాను దుశ్చక్రిని బిటిషువా రామోదించినప్పుడును కాంగ్రెసుఖాడించినది. దేశపు దుస్థితికి ప్రభుత్వమే బాధ్యులు' అని ఆయన సహేతుకంగా నిరూపించెను. ఆకోటలోను ఆజాదుగారు ఆధ్యాత్మికకృషిని, ధార్మిక చర్యను, సాహిత్య నిర్మాణమును సాగించు చుండెను దేశపు యిటీవలి పరిస్థితిని, సాంఘికసమస్యలను, రాజకీయ నైతికపరిణామమునుగూర్చి అక్కడ ఆజాదుగారు 'గుమ్మా కేఖాసిర్' అనుపేర విపులమగు అమూల్యగ్రంథమును ఉర్దూలో వ్రాసినారు. ఇది పాండిత్యం, రాజనీతి, లోకానుభవముతో నిండి, ఉదారభావములు దెల్పునది.

ఈసారి జైలులో ఆజాదు తక్కిన నాయకులతో కలసి వసించుట చాల తృప్తికరమయినది. రోజూ ఆయన నైహూ ప్రసాదు వట్టాభియున్నగు మేధావులతో సాహిత్యచారిత్రకాది విషయాలగోష్టిచేయుచు వారినానందభరితుల జేయుచుండెను. వారి పరస్పరప్రేమ గౌరవము లింకను చాల హెచ్చినవి. ఆజాదు యిత్యాదులతో నిత్యగోష్టివల్ల ప్రాచీనసాఫల పూర్వపు ఆధ్యాత్మికత ముస్లిం ధార్మికప్రవృత్తి వగైరాల గూర్చి యెన్నియో గొప్పవిషయములు తనకు తెలిసెనని, అట్టి విద్య త్రప్తసంగంద్యారా యెన్నియో అమూల్యవిషయములు గ్రహించుట మహాదృష్టమని నెహ్రూగారు ప్రశంసించి యున్నారు. సంభాషణలలో రంజకంగా సంస్కృతి విజ్ఞానవిషయాలగూర్చి

ప్రసంగచర్చలు సాగించుచు, వారప్పుడా నిర్బంధంలో ఉప
యుక్తంగా చర్చలతో రచనలతో కాలంగడసిరి. జేశములోని
దుస్థితి కూర్చి సహజంగా వారప్పుడు అపార మనోవ్యధపాలై
దినదినం మారు యుద్ధాది పరిస్థితుల నాశురతతో గమించి
చర్చించుచుండిరి. తన అర్థాంగి అస్వస్థతమూత్రం అజాదున
కెక్కువ వ్యాకులత గల్గించినది.

విడుదల.

1944 సం॥లో గాంధీమహాత్మ్యుని వ్యాధి కారణమున
జైలునుండి విడుదలచేసిరి. బ్రిటిషుఅధికారు లాయనతో రహ
స్యంగా రాజీబేరములారంభించిరి. శీనాని వేవెలుగారు కొత్త
వైస్రాయి. ఈలోగా మహాయుద్ధము మిత్రమండలికి విజయ
ముఖము పట్టినది. జపానుకు తూర్పున అమెరికనుల దాడివల్ల
ప్రమాదము నానాటికి హెచ్చి, జపనీయులు మనవైపు దండ
యాత్ర మానుకొని, ఆత్మరక్షణకై వెనుకకు మరలిరి; కాని,
ఈదేశంలో అశాంతి నానాటికి మితిమీరినది. ఫ్రెంచి డచ్చి
బ్రిటిషువారి శూరత్వంవట్టిదని గోచరించినది. ఈదేశంలో జాతీ
యప్రభుత్వ మేర్పర్చి ప్రజల సుహృద్భావం సంపాదిస్తేనే,
జావా బర్మా మలయాలలో ప్రజానాయకుల సానుభూతిగల్గి,
ప్రగర్విజయముకు పాశ్చాత్యుల కవకాశ ముండునని తేలినది.

ఈ రాజ్యాలను మరల వశపెన్నుకొని పోషిస్తానని ప్రకటించింది. దీనిని అమెరికన్లు తమ మేల్కొలుపుకు వదిలి, వెంటనే భారతదేశముకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చుట అంతర్జాతీయంగాను అత్యవశ్యకమని బ్రిటిషువారి కొత్తిడిచేసిరి. అర్ధికంగాను భారతీయుల నణచియుంచుట ఇకతమకే ముప్పు అనియు బ్రిటిషుప్రముఖులు గ్రహించిరి. కనుక రాజీబేరాలు దేశముగాఁ బూర్వ రహస్యంగా సాగించిరి. ఈస్థితిలో 1944 లో బీగం ఆజాదుకు (ఆజాదుగారి సతీమణికి) జబ్బుపెచ్చి, ఆందోళన మేర్పడెను. ఆమెకు ప్రమాదస్థితి గల్గెనని తెలిపి, ఆజాదుగారామెను కలఁత్రాలో చూచుటకు సర్కారు అనుజ్ఞనుకొనిరి. ప్రభుత్వోద్యోగులు నిర్దయులై, ఆ అర్జీ మంజూరుచేయక, కాలయాపనచేసిరి. ఇంతలో ఆమె కాల ధర్మమొందెను. తనపై పంచస్థానములు పెట్టుకొన్న అర్థాంగి మరణవార పిడుగువలెవచ్చి, ఆజాదుగారెంటెయు ఖిన్నులైరి; అంత్యదశలో ఆమెప్రక్కనుండుయోగమునులేసిందు కెంతయు దుఃఖించిరి; కాని, ధిరోదాత్తుడు గనుక ధైర్యంవహించి, మరల దేశసేవపైనే దీక్షనుంచిరి.

ఈస్థితిలో 1945 మార్చిలో కాంగ్రెసు కార్యసమితి సభ్యులు అహమ్మదునగరమునుండి విడదీయబడి మేనాటికి విడుదలయ్యెరి. ఆయన కలఁత్రాలో తనశూన్యగృహమును చేరుకొనెను. వెంటనే రాజ్యాంగపు సంప్రతింపులకని వైస్రాయి నుండి కబురువచ్చెను.

రాజీ సంప్రతింపులు.

అంతట గాంధీమహాత్మునితో సంప్రతించి, అధ్యక్షుడు ఆజాదు కాంగ్రెసుకార్యసమితి సమావేశంజరిపెను. వైస్రాయి యీ సంప్రతింపులలో మొదట ఆజాదుగారి కాహ్వాన మంపలేదు. అంతట కాంగ్రెసులో తాను సభ్యుడుకానని, రాష్ట్రపతి ఆజాదే కాంగ్రెసుకు ప్రతినిధియనియు, మహాత్ముడు వ్యక్తపర్చగా, ఆజాదునుపిల్చిరి. అప్పుడు ఢిల్లీ సిస్ట్రాలలో జరిగిన సంప్రతింపులలో జిన్నాగారిపట్టుదలవల్ల కేంద్రప్రభుత్వంలో ముస్లింమంత్రుల ప్రాతినిధ్యంగూర్చి తగువువచ్చి పరిష్కారము చెడినది. తక్కిన భావిరాజ్యాంగముగూర్చి సమ్మతి యేర్పడెను. “వీలైనంతత్వరలో ప్రాంతీయ శాసనసభలన్నిటి ఎన్నికలు జరుగవలె. దేశపు జనసంఖ్యలో 10 లక్షలకొకరుచొప్పున ప్రజాప్రతినిధులను ఈకొత్త శాసనసభ్యులు జనాభానుబట్టి ఆయారాష్ట్రాలనుండి ఎన్నుకొందురు. ముస్లిములకు ముస్లిం ప్రతినిధులుందురు. ఇట్లు మతాలవారిగ రాష్ట్రశాసనసభ్యులెన్నుకొను కొత్తప్రతినిధులంటరును, సంస్థానప్రతినిధులును కలసి ఒక రాజ్యాంగ పరిషత్తుగ నేర్పడుదురు. ఈపరిషత్తువారు ఈ దేశముకు కొత్తరాజ్యాంగం తయారుజేతురు. అయితే అందులో ముస్లిములుమున్నగు అల్పసర్గాల హక్కులు రక్షింప వలె. అదసరిగాఉండి ఇంగ్లండుతో ఈదేశముకు తగువ్యాపార

సంధికూడ కుడరవలె. అట్లు జరిగెనని తృప్తియైతే, బ్రిటిషు పార్లమెంటువారు ఆకొత్త రాజ్యాంగమును మంజూరుచేసి, ఆప్రకారం అమలుజరుపుదురట. అయితే, ఈకొత్తరాజ్యాంగములో కేంద్రప్రభుత్వంకింద 1 విదేశాంగశాఖ 2 దేశరక్షణ 3 రాకపోకల శాఖమాత్రమే ఉండవలె. మిగతాశాఖలన్నిటి పాలన ప్రాంతీయ (రాష్ట్ర) ప్రభుత్వాలకే ఉండును.

వెంటనే కేంద్రంలో బాధ్యతాధికారంగల జాతీయ మంత్రిమండలి కావలె," (దీనినే కొద్దిమాత్రులతో 1946లో బ్రిటిషుమంత్రిత్వమును ఆమోదించినారు.)

ఈ కేంద్రమంత్రి మండలిలో హిందువులు 5, ముస్లిములు 5 మరికొందరు పార్సీసిక్కువగై రాష్ట్రాధినాథులు వారునుందురు. ఈపథకి ముకు రాజీనామాజరిగినది. అయితే ఈ 5 ముస్లిం మంత్రులు (తానునియమించు) లీగుపక్షీయులే ఉండవలెనని జిన్నాగారిపట్టు. అందుకు కాంగ్రెసు ఒప్పుకుంటే, జాతీయ స్వతంత్రముస్లిముల కన్యాయముజరుగును. మరియు లీగేముస్లిములకు ప్రతినిధిసంస్థ అను జిన్నావాదము దృఢపడును. ముస్లిములలో చాలమంది లీగేతరులున్నారని, శాసనసభలలో కాంగ్రెసు అహారాకు, మోమిన, పియాసభ ఇత్యాదులలో ముస్లిముల సంఖ్యబట్టి స్పష్టము, కనుక ఒకరినైన లీగేతర ముస్లిమును నియమించవలెనని వైస్రాయి ఒప్పుకొనెను. అందుకు జిన్నాగారిఅగ్రహంతో ఆసభభగ్నమయినది. మరల

శాసనసభల కెన్నికలుజరిగితే, ముస్లిం స్థానాలన్నిటిని లీగువారే
 గెల్తురని, కనుక లీగే ముస్లిం ప్రతినిధియని ధృవపడునని,
 జనాబ్ జిన్నావాదించి, వెంటనే శాసనసభలన్నిటికి ఎన్నికలు
 కావలెనని పట్టుపట్టెను. ఎన్నికద్వారా ప్రజాభావము వ్యక్త
 మగుట భావ్యమే, కనుక అందుకు కాంగ్రెసు వెంటనే సమ్మత
 తించెను. కాని వెంటనే పాతవోటరులిస్టుతో జరిగితే జాతీయ
 ముస్లిములకెంతో అన్యాయంజరుగును. “లీగువారు ధనసంపత్తు
 అధికారపుస్తోమతూ కలవారు. విలాయతీ నిరంకుశప్రభుత్వము
 కీయుద్ధంలో సహకరించి, వారిసాయంతో ఉద్యోగం పలుకుబడి
 గల్గి, దేశమంతట శిఖోపశిఖలుగ వ్యాప్తిపొందినారు—జాతీయ
 ముస్లిములో ! సర్కారుకోపముకు గురియై జైల్లోబడినారు.
 వారిసంస్థలు చాలవరకు అణచబడినవి. అప్పటికి వారికి
 ఎన్నికల సాగించుటకు అర్హిబలం అంగబలంకూడ లేదు. పునర్ని
 రాణముకు ముస్లిం ప్రజలలో శాంతంగా యథాస్థితి బోధిం
 తుకున్ను, వ్యవధికావలె. మరియు అప్పటి వోటర్లలిస్టు చాల
 లోపభూయిష్టము— జాతీయ ముస్లిములపేరు లెన్నియో
 పోయినవి. లీగువారు అర్హతలేనివారును చేర్చబడిరి. కనుక
 మరల తయారుకావలె. ఈయెన్నిక దేశపు భవిష్యత్తుకు
 చాలప్రధానము, సీజమే. కనుకనే, సరియైనలిస్టుతో తగు
 అవకాశమిచ్చి న్యాయంగా సాగించివలె. ఏడాదియైన వ్యవధి
 కావలె” అనివెంటనే మారదృష్టిగల మూలానా అజాదు

నిరూపించెను; లీగేతర ముస్లిం సముఖులంతట ఆయన వాదమును బలపర్చిరి. కాని, కాంగ్రెసుసంస్థ వారప్పుడు నిదానం దూరదృష్టిచాచక, మానంవహించి, వెంటనే ఎన్నికలు సాగుట కొప్పుకొనిరి. ఇదికనిపెట్టి, సర్కారు 1945 అక్టోబరులో నే కేంద్రసభకు, 1946 ఆరంభంలో రాష్ట్రసభలకును, తొందరగా ఎన్నికలు జరిగించివేసిరి.

ఆయెన్నికలలో కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీ బోర్డులో పటేలు, ప్రసాదు, ఆజాదుగారలే సభ్యులు. వారు చాల శ్రద్ధతో నిరంతరం కృషిచేసి, ఎన్నికకార్యం సాగించిరి; ముస్లి మేతరస్థానాలు చాలవరకు కాంగ్రెసుపక్షంవారికే లభించి, 1937లో కన్న ఇప్పుడెక్కువ బలమేర్పడినది. ఇక ముస్లింస్థానాలలో దాదాపు అన్ని ముస్లింస్థానాలు లీగువారికి వచ్చెను. కేంద్రముకు జనాభాలో నూటికొక్కరే వోటర్లు. వారు తమామూ ధనికవర్గపువారే. నాయక్వరాష్ట్రంలో ఢిల్లీవంటి సంయుక్తస్థానాలలో కాంగ్రెసు ముస్లిములుగెల్చిరి. రాష్ట్రాల ఎన్నికలో సరిహద్దులో ముస్లింస్థానాలలోను కాంగ్రెసుకు మెజార్టీవచ్చినది అస్సాం, సింధు, బిహారు సంయుక్త రాష్ట్రాలలోను కొన్ని ముస్లింస్థానాలు జాతీయ ముస్లిముల కందినవి. కాని, బెంగాలు పంజాబుల ముస్లిములలో తక్కిన మద్రాసు బొంబాయి, మధ్య, ఒరిస్సాలలో లీగుకే పూరాజయముగల్గి, జాతీయవాదులందరికీ ఆశాభంగము

కల్గినది. దీనికనేక కారణాలు. లీగును తావేళమును సాంఘిక ద్వేష పరతను ప్రేరించెను. అది మాల్వీబృందముకు వాసీదు వగైరాల అధికారులకు ప్రీతి. వారు వోట్లను వారివారిని లీగుకు వోటిస్తేనే కబరిస్తాను (=వృత్తిచేదినవారి దేహంఖననం చేయు గోరింథలం) ఆచేనమాజ్ (నుసీదులలో సమిష్టిప్రార్థన) దావత్ ఖానా (=శుభాశుభాదులలో పంక్తిభోజనం), వీటిలో స్థానమిత్తుమని, వ్యతిరేకులకు సాంఘిక బహిష్కారమనిరి. ముస్లిముల సాంఘికజీవనంలో ఈమూడును ముఖ్యములు. ముస్లింప్రజలలో చాలమంది అజ్ఞానులు మతాచారపరులు; సహజంగా వారందరు తమకు లాభించుననుకొని, ఈ మాల్వీలుగోరినట్లు లీగు పక్షముకే వోట్లనిచ్చిరి. ఇందుకు వ్యతిరేకంగా ప్రచారంచేయుటకు ఆజాదుపక్షముకు అవకాశమియలేదు. అప్పటి లీగు జయముకు జిన్నాగారియు క్లి డిఫయోగించినది.

ఆజాదుగారూహించిన ఇవేగాక, మరికొన్ని కారణాలు తోడ్పడెనవి. జిన్నాగారు లీగునయ్యెను. కాంగ్రెసువారు స్వాతంత్ర్యమును ఎన్నికసమస్యగ పెట్టిరి; “ముస్లి మేళర స్థానాలను కాంగ్రెసు గెల్పును; స్వాతంత్ర్య మెట్లును కలుగనున్నది. కనుక ముస్లిములు తమ హక్కులరక్షణకే వోటువీయవలె. ముస్లిములకు ప్రత్యేక రాజ్యముంటే, ముస్లిముల కన్నిరక్షణలుకల్గును, అందునుబట్టి బెంగాలు అస్సాములును, పంజాబువగైరా వాయవ్యప్రాంత మంతయు ముస్లింపాలనలోనే యుండును. ఆప్రాబల్యంవల్ల

హిందుస్తానులోని ముస్లిములకు, నిజారాజ్యపు ముస్లిములకు చాలబలము హక్కులు నేర్పడును; కాంగ్రెసునాయకులతోను అటు బ్రిటిషు ముస్లింరాజ్యాలతోను బేరమాడి, లాభం పొందవచ్చు; కనుక, ముస్లిం స్వాతంత్ర్యమిచ్చు పాకిస్తానునిమిత్తం లీగు కే ముస్లిములందరూ వోటువేయవలె." అని లీగునియంత ఆశపెట్టగా, ఈ ప్రాంతాల ముస్లిములు మిక్కిలి లీగు కే వోటు నిచ్చిరి. ఇదిగాక, బెంగాలు పంజాబులు పాకిస్తానుకు కీలకములు. ఈ రెంటిలో ఆంగ్లోద్యోగులు స్వయంగాను ముస్లిం ఉద్యోగులను ప్రోత్సహించియు, ఎన్నికలలో (తటస్థులగుటకు బదులు) పక్షపాతంతో లీగుకు చాలమద్దతు చేయించిరి. పాకిస్తానుసాధిస్తే అది (హిందుస్తానువలెగాక) బ్రిటిషుసామ్రాజ్యంలోనే యుండునని లీగునాయకులనిడి; మరియు బ్రిటిషు సాయంతోనే పాకిస్తాను నేర్పర్చుకొంటే, పిమ్మటను బ్రిటిషు సాయమవసరమై, పాకిస్తానుపాలకులు బ్రిటిషువారి ఆశ్రయం కోరునురుగదా ! ఈయలుసుకనిపెట్టి, లీగుపక్షీయులు బెంగాలు పంజాబుల ఎన్నికలలో నాజీలవలె దౌర్జన్యమును, ధనవ్యయమును సాగించిరి. (దేశంలో నబాబులు ముస్లిం జమీందార్లు పుంజిపతులు లీగు పక్షీయులే) ఈదారుణ దౌర్జన్యాలవల్ల, జాతీయముస్లిముల ప్రచారకులు, తుదకు అభ్యర్థులుగూడ బాధింపబడి, అక్కడ సంచరింపనేలేక, ప్రాణభయముకుపాలై, ఎన్నిక కార్యాలుచేసుకోలేకపోయిరి. ఆతరుణంలో (ఈక్లిప్తతను

గమనించక) కాంగ్రెసును ఆముస్లింస్థానాలకు తగుకృషి నేమి చేయలేదు. అహ్మద్ షాహ్ మోమిను మున్నగు సంస్థలకు సమన్వయం చేయు జాతీయ ముస్లిం సంస్థయు ఏర్పడి పనిచేయ వ్యవధిలేదు. పైపెచ్చు, బెంగాలు పంజాబుల బీదలలో బాగా పలుకుబడిగల్గి అప్పటికి బలీయైతెన కమ్యూనిస్టు షత్రువువారు పాకిస్తాన్ వాదం సమర్థించుటేగాక, లీగు షత్రీయుల ప్రవృత్తిని హద్దించి, వారి నెన్నికలలో బలపర్చిరి. ఈ యన్నికలకాలవల్ల, లీగుకు అసర్థమగు జయమా యెన్నికలలో లభించి, అసర్థంకొల్పించినది.

ఈ దౌర్జన్యాల గూర్చి జాతీయ ముస్లిం లెంత మొరబెట్టి నను బ్రిటిషు ఉద్యోగులును వినిపించుకోక, లీగుకు తోడ్పడిరి, కంచెయేచేసుమేసిన, కలదెదిక్కు !

21. తాత్కాలిక ప్రభుత్వం.

అంతట 1946 వేసవిలో బ్రిటిషు మంత్రిత్రియము విచ్చేసి, మరల రాజ్యాంగ చర్చలు సాగించిరి; ఎన్నికలలో లీగు జయంగమించి, కేంద్రమంత్రివర్గంలో ముస్లింస్థానాలయిదును లీగువారికిచ్చినట్లు కాంగ్రెసునొప్పించిరి. హిందూవులకనికాక కాంగ్రెసు షత్రువుకు 6 స్థానాలు (అందులో ఒకడు హరిజనుడు కావలె) తక్కిన అల్పసంఖ్యకు మూడు, అని తేల్చిరి.

మరియు అస్సాం బెంగాలులకు పంజాబు మున్నగు వాయవ్యభాగాలకు సంయుక్తపాలనకు వర్గీకరణం నూచించిరి; ఇది సందిగ్ధతకు అస్సాం, వాయవ్యాలవంటి రాష్ట్రాల భీతికి కారణమయినది. మరియు, కాంగ్రెసువారు ఆరుస్థానాలలో 1 హరిజను 1 ముస్లిము 4 సవర్ణహిందువులను పెట్టజూచిరి. వెంటనే జనాభాజిన్నా 'కాంగ్రెసుపట్టి హిందూసంస్థ' ఆమంతులలో ముస్లిములుండకూడదు.' అని పట్టుపట్టెను. కాంగ్రెసు 'లీగు'వలె ఒక మతపుసంస్థ కాదు. అందులో వేల కొలది ముస్లింలకై స్తవాది సభ్యులున్నారు. కాంగ్రెసు హిందూ మంత్రులనేయుంచుట సబబుకాదు. వారునొక ముస్లిమును పెట్టుకొంటే మొత్తం ముస్లింమంత్రులసంఖ్య వాగ్ధినిధ్యము హెచ్చునేకాని తగ్గుదు. కాని, అందుకుజిన్నాగారుసహించలేదు; జాతీయముస్లిములమీద ఆయనకంతకోపము. అంతట మంత్రి త్రియము తలవంచుకొని ఇంగ్లండుకుపోయిరి.

ఇట్లు ఆదౌత్యమునుభగ్నంకాగా, బ్రిటిషువారిధోరణిచే జిన్నాగారి కింకను ఆధిక్యమేర్పడెను. ఇక బ్రిటిషుకుతంత్రముకు మితీలేదని ఆమెరికనులును పరిహసించిరి. నెహ్రూ ఆజాదు మున్నగు జాతీయనాయకులిక మరల సత్యాగ్రహం తలపెట్టజొచ్చిరి. అంతట బ్రిటిషుమంత్రివర్గము బుద్ధితెచ్చుకొని కాంగ్రెసు తరపున నాయకుడుగ నెహ్రూ కేంద్రమంత్రివర్గము జూలైలో నేర్పరచునట్లు నియమించిరి. అందుకు

కలియుటకు జిన్నాగా రసలే ఒప్పుకోలేదు. కనుక, నెహ్రూ
 ముస్లింమంతులుగ అప్పటికి 'జాతీయ స్వతంత్ర ముస్లిములనే
 పెట్టవలసి వచ్చెను. ఆజాదుగా రింకను మంత్రివర్గంలో చేరక,
 బయటనే సేవచేయదలచిరి, లీగువారంతట జాతీయవాదుల
 వైన ద్వేషాయుధంసాగించిరి. కేంద్రప్రభుత్వము పరస్పరమైత్రి
 తో జాతీయముగు ఒకే రాజనీతితో జరుగుచుండెను. వీరి చర్చ
 వైస్రాయి అడ్డుదగులుటకు మంతులు సందీయలేదు. ఇంతలో
 చరకుండిన ప్రతిగామి ప్రాబల్యము క్షీణించెను. ముస్లింలీగును
 బ్రిటిషుఅధికారులును కలసి జాతీయవాదుల నడ్డుకోవలెనని
 (జిన్నాగారి ఆకోశంమీద) వ వెలుగారు మరల లీగుకు మద్ద
 తుచేసిరి. స్వతంత్ర ముస్లిములస్థానే 'లీగు' సభ్యులనే నియ
 మిస్తే వారు జాతీయవాదులతో సహకారంచేసి మంత్రివర్గంలో
 మెజార్టీ అభిప్రాయ ప్రకారమే నడతురని వారి అధ్యక్షుడు
 జిన్నా తనకు మాట యిచ్చెనని లీగు ప్రతినిధులిక రాజ్యాంగ
 పరిషత్తులోను కలసి పనిచేయుదురని, యిక రాజ్యాంగ
 నిర్మాణకార్యమును నిరాటంకంగా జరిగిపోవునని, కనుక లీగు
 మంతులు నియామకము కొప్పుకొమ్మని ప్రధానమంత్రిని
 వైస్రాయి కోరెను. అంతట వైస్రాయిమాట సమ్మి ఆజాదు
 ప్రధాని నెహ్రూకూడ మార్పుకు సమ్మతించిరి. ఇట్లు స్వతంత్ర
 ముస్లిములస్థానే లియాకత్ ఆలీ మున్నగు ఐదుగురు లీగుప్రము
 ఖులు కేంద్ర మంత్రివర్గంలో చేర్చబడిరి.

ఈ కొత్త మంత్రులు రాగానే స్థితి మారినది. వీరు మిగతా మంత్రులతో కలసిరాక, లోలోపల వైస్రాయి అడ్డు దగులుటకు తోడ్పడి, ముఖ్య రాజకార్యాలను ప్రతిఘటించి; మరియు రాజ్యాంగపరిషత్తులో లీగుసభ్యులుచేరనుజేదు. పైగా తాము కాంగ్రెసుమంత్రులతో సహకరించుటకు ఈ రాజ్యాంగపరిషత్తులో చేరుటకును సమ్మతించజేదని, తమకు పాకిస్తానే కావలెననియు జిన్నాగారంతట ప్రచురించిరి. వవలను జిన్నా గారును “షరీకు” అయి కూటనీతిద్వారా కృత్రీమంచేసినట్లు స్పష్టమయినది. ఈలోగా కేంద్రప్రభుత్వపాలన స్తంభించినది. ఉద్యోగివర్గంలోను ముస్లిములు తెల్లవారుగూడ లీగు మంత్రులు చెప్పినట్లే నడిచుచు, జాతీయమంత్రులపట్ల మాంద్యం చూపిరి. ఈద్రోహస్థితి నెహ్రూ ఆజాదులకు చాల సంతాపం కలిగించినది. దేశంలో ఆహారభద్రతాది సమస్య లెన్నియో తక్షణ పరిష్కారం కావలసి యుండెను. ఈలోగానే 16-8-46 నుండి ముస్లింలీగువారు ప్రభుత్వంమీద డైరెక్టు ఆక్షను (ప్రత్యక్షచర్య) జరిగింతురని జిన్నాగారి అధ్యక్షతను తీర్మానించిరి. క్రియలో ఈ ‘ప్రత్యక్షచర్య’ ప్రభుత్వంమీదకాదు; హిందూ సిక్కులమీదనే (కలకత్తా వగయిరాలలో జరిగెను.) బెంగాలు లీగుప్రభుత్వము దీనికి మద్దతు. ఇట్లు వేలకొలది హిందువులను ముస్లింగుండాలు చంపి ఆస్తులు ధ్వంసంచేయగా, ఆషతస్థులు తిరుగబడి ముస్లిములను చంపిరి. ఇట్లు సాంఘిక ద్వేషాలను మరి

కొల్పుతూ లీగు ఉద్దేశానికి విషప్రచారం చేయుచుంటే అందుకు మిగతా పత్రికలు కొన్ని ప్రతిప్రచారం చేసెను. ద్వేషాగ్నిచే ప్రజలు శాంతి స్థిమితములు తప్పి ఆందోళన పడతారే. లీగు మంత్రులు ఆధికారం వహించిన మీదటను, లీగువారీదుష్ట ప్రచారం మాననందుకు ఆజాదు చాలచింతించెను.

ఈ స్థితిలో 1946 సాలాఖరున ఢిల్లీ సమిపపు మిరటూ లో కాంగ్రెసు వార్షిక సభ జరిగి, లక్షలకొలది అన్ని మతాల వారు చేరిరి. లీగు సాంఘిక విషప్రచారంవల్ల ఉభయ సంఘాలకు ధన ప్రాణమానములు నష్టమగుచున్నవని, వాటిని తప్పించి, సాంఘిక మైత్రిని జాతీయభావమునే వ్యాపింపజేయుటకు గాంధీ మహాత్మునికి తోడుగ ఆజాదుగారప్పుడు తక్షణ దీక్షతో జనులలో పనిచేసిరి.

ముస్లిములలో లీగువారి అసత్యప్రచార మెదుర్కొని జాతీయముస్లిములలో సంఘటన గలిగించుటకు, హిందూముస్లిములమధ్య మైత్రి నిమిత్తం, తన యావచ్ఛక్తి వినియోగించుటకై ఆజాదుగారు 1946 సాలు ఆరంభంనుండి రాజకీయ విశ్రాంతికోరి, కాంగ్రెసు అధ్యక్షపదవిని వదలుకొనిరి. అప్పటికి దాదాపు ఆరేండ్లు ఆయన రాష్ట్రపతిగ నుండెను. ఇంత దీర్ఘకాల మికెవరును అధ్యక్షులు కాలేదు; సరిగదా, అది కాంగ్రెసుకు దేశముకును చాల క్లిష్టమయంగాను ఉండెను. ఆయన ఆరోగ్యమును చెమడుండెను. కనుక తత్కాలము

కాయసంస్థనే నెహ్రూగా రెన్నుకొనబడి, ఆ సాలాఖరు వరకు అధ్యక్షబాధ్యతను నిర్వహించిరి. . ఆ డిసెంబరులో మీరటు కాంగ్రెసులో సాంఘికసమస్యగూర్చి మరల కాంగ్రెసుధోరణి వ్యక్తంచేయుటలోను ఆజాదుగారు చాలతోడ్పడిరి. మతము నుబట్టి యే ప్రత్యేకజాతీయను సిద్ధాంతము ఖండింపబడినది. కాని, ఏసంఘపు సంస్కృతికిని హక్కులకును భావిస్వతంత్ర ప్రభుత్వ మెట్టి భంగమును కల్పించవని, రాష్ట్రములకు నిర్బంధ ముండదనియు, సాంఘిక కలహములుపోయి అందరు మైత్రితో నుండు కాంగ్రెసు ఆశయమనియు వ్యక్తంచే ముబడినది.

అప్పుడు మీరటు సమీపం లోనే 'గడ్డ ముక్తేశ్వర' అను తీర్థస్థలంవద్ద మరల హిందూముస్లిం కలహములు దొమ్మి జరిగెను. ఆస్పాంతంలో శాంతిస్థాపనకు అప్పుడు ఆజాదు చాల శ్రమి చేసెను. భారతరాజ్యాంగపరిషత్తుకాయన సరిహద్దురాష్ట్ర మునుండి సభ్యుడుగ (ముస్లింశాసనసభ్యులవల్ల)యెన్నుకొనబడి, ఆ పరిషత్తులో పనిచేయు చున్నాడు. లీగు ప్రతినిధులూ పరిషత్తులో పనిచేయ నిరాకరించిరి. "మాకు పాకిస్తానే కావలె, దేశవిభజన తప్పదు" అని జిన్నాగారు వ్యక్తపర్చిరి. వారు పాల్గొనని రాజ్యాంగమును తాము మంజూరు చేయమని బ్రిటిషు ప్రభాని తెల్పి వారికి మద్దతు చేసెను.

అప్పటి రాష్ట్రశాసనసభ ఎన్నికలలో వాయవ్యరాష్ట్ర అస్సాములలోను భీహారు సంయుక్తరాష్ట్ర సింధులలోను జాతీ

యముస్లిములు గెల్చుటకు మాలానా ఆజాదు చేసిన సేవ అపారము. ఈ యెన్నికలలో బ్రిటిషువారు సర్కారు ఉద్యోగులు, కమ్యూనిస్టు పార్టీ వారును లీగుకు అక్రమ సహాయం చేయక, శాంతంగా స్వేచ్ఛతో ఎన్నికలు జరిగియుంటే, తప్పక బెంగాలు పంజాబు సింధులలోను చాలమంది ముస్లిములు ఆజాదు పక్షీయులు జయించియుందురు. హిందూస్థానంతో కలసి బెంగాలు సింధు పంజాబులలోను కాంగ్రెసు కనుకూలమగు జాతీయ ప్రభుత్వ మేర్పడి, రాజ్యాంగ పరిషత్తులోను జాతీయ ముస్లిములు హెచ్చుగ నుండియుందురు; అప్పుడు పాకిస్తాను నిర్మాణము, విభజనవలని ఘోర బాధలును లేకుండపోయేవి. సింధులో లీగు ప్రభుత్వ మేర్పడుటకు (పిమ్మట పంజాబులో యూనియనిస్టు ప్రభుత్వం పోయి, నిరంకుశరాజ్య మేర్పడుటకును) అక్కడి బ్రిటిషు గవర్నరులు లీగు పక్షపాతం వహించుట లీగువారి జలుమును కారణమయినవి.

22. విభజన ప్రాప్తి.

ఇట్లు బ్రిటిషుపక్షమును వారికప్పుడుతోడ్పడిన కమ్యూనిస్టులును సాంఘికతత్వంగల లీగుకు తోడగుట కాంగ్రెసుపై ద్వేషముననేకాదు; పాకిస్తాను ప్రత్యేకరాజ్యంగా యేర్పడితే దాని ప్రత్యేక రాజ్యాంగంతో బ్రిటిషుసామ్రాజ్యంలోనే.

మేముందుమాని జిన్నామున్నగ లీగునాయకులురహస్యంగా బ్రిటిషువారికి మాటయిచ్చిరట. కేవల స్వశక్తితో వృద్ధియగుటకు పాకిస్తాను భౌతికస్థితినిబట్టి అవకాశాలునుతక్కువ. అక్కడవరిశ్రమలును ఆంగ్ల భారతీయ సహాయములతోనే వృద్ధిచేసుకోవలె; కాంగ్రెసుతోను, హిందూసంస్థలతోను వికటించి ఆంగ్లజాతి సాయముతోనే జిన్నాపక్షీయు లధికారముకు ప్రాబల్యముకురాదలచినట్లు వారి దరిమిలావర్తనవల్లను విదితమయినది. ఇందువల్ల లీగుప్రముఖుల కాధిపత్యముగల్గుటే గాని, హిందుస్తానులో పాకిస్తానులోకూడమామూలు ప్రజకు నష్టము కల్గుననియెన్నిసారులో మాలానాఅజాద ఆయన సహచరులును నిరూపించుచుముస్లిములను హెచ్చరించిరి; కాని, లీగునాయకులు ముస్లింప్రజలలో హిందువులపై ద్వేషమును భీతిని జ్వలింపజేసి, తుదకు కృతకకృత్యులయిరి. ఇట్లు వారికి తోడ్పడినందుకు కమ్యూనిష్టులకు మాత్రం లాభమేమీ రాలేదు. వ వెలుజిన్నాలకుశంత్రముకు బ్రిటిషుప్రభుత్వం తోడ్పడితే, తామిక పాలన భారం వదులుకొని మరల సత్యాగ్రహముకే సిద్ధపడవలెనని మీరటు కాంగ్రెసునాటికి నెహ్రూ ఆజాదు మున్నగు నాయకులు భావించిరి. దీనిని గమనించి బ్రిటిషుప్రభుత్వమప్పుడు క్రొత్తయెత్తు యెత్తినది. లోగడ ప్రచురించిన ప్రణాళిక లీగుపక్ష మొప్పుకోనందున 20-2-47 తేదీని బ్రిటిషుప్రధాని రద్దుచేసి కొత్తదారిబట్టిరి.

“మేము 30.6-1948 నాటికి దేశం వదలి పోదుము. ఆయా ముస్లిం బాహుళ్య రాష్ట్రాలనుమాత్ర మేనాటికక్కడ పాలకులగువారి కొప్పగింతుము” అని వారు ప్రచురించిరి. అంతట ఇక్కడ లీగర్లకు బ్రిటిషు ఉద్యోగులకుమరింత ఆవేశము కలిగినది. పంజాబు సింధు వాయవ్య రాష్ట్రాలలో దౌర్జన్య ద్వారా హిందువులనణచి జబర్దస్తీతో తామె అక్కడ (బెంగాలులోవలె) ప్రభుత్వాధికారంలో ఉంటే, తాము కోరిన పాకిస్తాను సునాయాసంగా లభించును. అందుచే లీగు నాయకులకు (బ్రిటిషు వారికి గూడ) రొట్టె కేతిలోబడును. బీహారులోని ముస్లిం మూలనాత్యకు “బదలా దేనా” అని చెప్పి వారు వేలకొలది హిందూ సిక్కుల జంపి, కోట్లకొలది రూపాయల ఆస్తుల ధ్వంసంచేసిరి; స్త్రీల చెరబట్టిరి; గవర్నర్లు వైస్రాయిగూడ యీ దారుణ చర్యల నణచలేదు; కేంద్ర ప్రభుత్వము కెట్టికధికారమియ్యరైరి. ఈ దుస్థితిని ఢిల్లీలో 1947 ఏప్రిల్లో కాంగ్రెసు కార్యసమితి పరిశీలించెను. ఇక ఈ దేశం విడుచుట తప్పనందున బ్రిటిషు వారు పాకిస్తాను ఏర్పాటుచేసి, అందులోకి దొడ్డిదారిపెట్టుకొనియే వారీ దేశం త్వరలో వదలి పాలనభారం మానుకోదలచిరని స్పష్టమయినది. బ్రిటిషు వారీ దేశంలో పాదుకొని యున్నంతవరకు వ్యాపారాది ప్రతి సంస్థతోను ముస్లిముల విడదీసి మైత్రి లేకుండ జేతురు. కనుక విభాగపద్ధతినే ‘క్విటిండియా’ అనులు కొప్పకోవలె. (లేకుంటే మరల సత్యాగ్రహమే శరణ్యము). అయితే అప్పటి విపరీత

విధ్వంసము తగ్గుటకై వెంటనే విభజన కంగీకరించి, హిందూ జాతీయప్రాబల్యం గల తూర్పు పంజాబును (అట్లే పశ్చిమ బెంగాలును) హిందుస్తానులో చేర్పించుమని గట్టిగా సిక్కులు (అనేక హిందువులును) కాంగ్రెసు కార్యసమితిని కోరిరి; ఈ విభజన జాతీయతకు ముస్లిములకుకూడ హానికరమే. కాని, ఆస్థితిలో ఆ పద్ధతినైన యిష్టంగా బ్రిటిషువారు వదలి పోవుట, “ఆజాద్ హుసుమత్” ఏర్పడుట, గుడ్డిలో మెల్లయని కార్య సమితివారు నిశ్చయించి, అట్లు వైస్రాయితో తెల్పిరి. సరిహద్దు రాష్ట్రంలో సింధురాష్ట్రంలోగూడ ప్రజాభిప్రాయం తెలుసు కోవలెనని కోరిరి. అందుకు కొన్ని అతుకుపద్ధతులతో కొత్త వైస్రాయి ఒక ప్రణాళిక తయారుచేసి 2-6-47 తేదీని ప్రచురించిరి. ఆప్రకారం దేశవిభజనకు నిర్ధారణయైనది; అక్కడి ముస్లిం శాసనసభ్యులు దాదాపు అందరూ పాకిస్తానునే కోరిరి. కనుక తూర్పుపంజాబు పశ్చిమబెంగాలు విడదీసి భారతసమాఖ్యలో కలిపిరి. వాయవ్యరాష్ట్రంలో జనుల ఓటింగు పెట్టినను అండులో లీగర్ల ఛార్జనవు దుశ్చర్యలకు జంకి జాతీయవాదులు పాల్గొనలేదు. కనుక ఆప్రాంతమంతయు విధిలేక పాకిస్తానులో చేరినది వెంటనే విభజన కార్యాలు తొందరగ జరిగి, 15-8-47 ను డి రెండుచోట్లను డొమినియను ప్రభుత్వ ములుకు వచ్చినది. తాము కోరినంత కాకున్నను శ్రమత్యాగంతో తుండపాకిస్తాను లభించినందుకు జిన్నాగారు సంతోషించిరి.

23. స్వతంత్ర ప్రభుత్వము.

తమకోరిక ఫలితమందుకు లీగువారికనైన శాంతంగా అక్కడి అల్పసంఖ్యా వర్గాలమన్నితురని, నేహూ ప్రభుత్వము ఆజాదు ఆశించిరి. కాని, క్రియలో దౌర్జన్యములు మరింత హెచ్చినవి. గుండాలు యధేచ్ఛ హత్యలు దోపిడి, స్త్రీల మానభంగమును సాగించిరి. పాకిస్తాను ప్రభుత్వము శాంతినసలే స్థాపింపలేక పోయెను. అక్కడి హిందువులు సిక్కులు చాలవరకు ఆస్తి పరులు; ముస్లిము లనేకులు. చాలబీదలు.

పాకిస్తానేర్పడగనే అక్కడి ముస్లిములకు సర్వస్వములు గల్గి పేదలకు భూతలస్వర్గమువచ్చునను లీగు షరీయుల ప్రచారంనమ్మి అజ్ఞానులగు ముస్లింగుండాలు చెలరేగిరి; ఈవార్తలు విని తూర్పుపంజాబు ఢిల్లీ వగైరాలలో ముస్లిములను హిందూ సిక్కులు నట్లేబాధించిరి. మొత్తం 45 లక్షలపైగా హిందూ సిక్కులు తమ ఆస్తులలో లోపియి ఖన్నులై పాకిస్తానువిడచి పంజాబు ఢిల్లీ వగైరాలు ఉద్యోగమతో చేరిరి. 40 లక్షల ముస్లిములిటనుండివదలి పాకిస్తానుకు చేరుకొనిరి. ఈ పరిస్థితిలో మతమూర్ఖత సాంఘిక దౌర్జన్యాలు మరపెరిగినవి. సాంఘిక మైత్రికి జాతీయతకునే జీవితమంతను అర్పించుకొన్న ఆజాదు గాంధీజీ యెంతదుర్భరమయ్యెనో మనమూహించుకోవచ్చు.

పాకిస్తానులో మిగిలిపోయిన హిందూసిక్కులు కొద్ది మంది; వారిలో అనేకులు కూలిపాకీపని వగైరాలుచేయు మహర్ మెహతర్ మున్నగు హరిజనులు; హిందూస్తాను లోనో, 'హిజ్రత్' పోయినవారికన్న పదిరెట్లు ముస్లిము లీదేశమే తమ 'వతన్'గా భావించుకొని ఉండిపోయినారు. క్రమముగా ఈసాంఘికక్రోధం ఉద్రేకం ఢిల్లీసంయుక్తరాష్ట్రాలులో వ్యాపించెను. పాకిస్తానునుండి వచ్చిన లక్షలకొలది హిందూసిక్కులు నిలువనీడలేక రాజధాని ఢిల్లీ చేరిరి; ఆనగ రంలోను చుట్టుపట్లను కొన్నిలక్షల ముస్లిములున్నారు. అక్కడి పంఘ్ బాధలు వర్ణనాతీతములు.

24. విద్యా మంత్రిత్యము.

15-8-47 నుండి రెండురాజ్యాలుగ విడిపోగనే లియాక తాలీ వగైరాలు పాకిస్తాను చేరిరి. కొంతమంత్రిత్యంలో జాతీయ ముస్లిములుండక తప్పదుగాదా. వారిలో సర్వోశ్చష్టుడు కాంగ్రెసునాయకుడు నిర్వాహచతురుడు అగు మాలానా ఆజాదుకిక కేంద్రప్రభుత్వంలో చేరుటతప్పలేదు ఆజాదుగారికి విద్యాశాఖనిచ్చుట సర్వోచితముగ నున్నది. ఆయన బాల్యమందే జ్ఞానియై, అరబ్బీ ఉర్దూలలో ప్రకాండపండితుడై, పేటిలోవాఙ్మయవృద్ధి చేయుటేగాక, అప్పటినుండి నిరంతరం

సారస్వతారాధన చేయుచున్నాడు. ఆయన ఆంగ్లంలోనుకూడా
 చేసి బంగారీ సంస్కృతంవద్దెరాలలో సాహిత్య మభ్యసించెను.
 ఇంగ్లీషులోను ఆయన లేఖలు చాలపటువు భావగర్భితములు
 గనుండును. జనులఅజ్ఞానము ఇప్పటి భారతదృష్టికి ముఖ్య
 కారణము. నిరక్షరతపోతే చాలబాధలుపోవునని ఆయన
 దృఢవిశ్వాసము. మహావిద్వాంసుడైనను ఆజాదు అహంకారి
 కాదు. ఆయన దేశమందలి వైజ్ఞానికులను, భాషాపండితులను
 విద్వాంసులను సాహిత్యికులను సమావేశపర్చి, ఆయాసభలలో
 ప్రజావిద్య, విశ్వవిద్యాలయవిద్య, విజ్ఞానవిద్య, వయోజనవిద్య,
 సామాన్య భాషాసమస్య ఇట్టి కార్యక్రమం చర్చించి,
 తనభావములు వారికితెలిపి సంప్రదించి నిర్ధారించిన ప్రకారమే.
 ప్రభుత్వపు జాతీయవిద్యావిధానం నిర్ణయించి, ఆప్రకారం
 విద్యాపద్ధతులకు పునాదులువేసి, సాగించుచున్నారు. ఆయన
 ధార్మికవిద్వాంసుడే అయినను మతమూర్ఖతకూడదని గుర్తించె
 ను; ప్రత్యేక మొక మతపుభావములకే ప్రచారమియకూడదు.
 ఇంతటివరకు సర్కారుసహాయంతోనే, ముస్లిం మద్రసాలో
 హిందువులమీద, అట్లే హిందూపాఠశాలలో ముస్లిముల
 మీద ద్వేషంకల్గించు పాఠపద్ధతి అమలులోనుండెను. వాటి
 నాయన తొలగించి, ఔదార్యం సహనశీలత, మైత్రిగల్గించు
 చున్నాడు. విద్యార్థులే భావిపౌరులు; కనుక వారిలో నిట్టి
 ఔదార్యంకల్గించుట చాలమంచిది. త్వరలో ప్రత్యేకసాంఘిక

ధోరణిగల విద్యాసంస్థల నసలే తొలగించుటకును కృషిజరుగుచున్నది. జాతీయపాఠ్యపుస్తకాలను నిర్మించినారు.

ఇప్పటి పాఠ్యక్రమంలో చాలవరకు తార్కికధోరణియే యున్నది. నీతిపరత్వం ధార్మికతయు బోధింపగలరు.

మనదేశములో వివిధ భాషలున్నవిగాదా! ఆంగ్లముకు బదులు హిందుస్తానీయే మనకు జాతీయభాష కావలెనని కాంగ్రెసు చాల దేండ్లక్రిందటనే నిర్ణయించెను. 15-8-47 నుండి కేంద్రవిద్యాశాఖచుంతిగ ఆయన భారతదేశ మంతటికి హిందీ-హిందుస్తానీ జాతీయభాషగనుండునని విశదపర్చినాడు. అట్లుభారతరాజ్యాంగంలో నిబంధనగ యిప్పటి రాజ్యాంగ నిర్మాణపరిషత్తును నిర్ణయించుచున్నది. ఆయన హిందుస్తానికి గాఢాభిమాని. అయితే ప్రభుత్వభాషగ ఇంగ్లీషుస్థానమునొక్కసారి హఠాత్తుగ తొలగించుట చాలబాధకరం; మరియు, ఆంగ్లములోను మహత్వమున్నది. కనుక, అయిదేండ్లవరకు ఇంగ్లీషే కేంద్రప్రభుత్వభాషగ నుండునట. రాష్ట్రాలలోను ప్రాంతీయ భాషయే అక్కడి ప్రభుత్వభాషయైనను, ప్రాంతభాషతో బాటు 5 ఏండ్లవరకు ఇంగ్లీషుగూడ సర్కారు వాడుచుండుననియు ఆయన నిర్పర్చినాడు. అయితే, ఈలోగా విద్యావంతులందరు చురుకుగ హిందీభాష నభ్యసించి, దానిని మున్ముందు వాడుట కలవర్చుకోవలె. అది జాతీయైక్యముకు ముఖ్యసాధనము. మన భారతజాతి సర్వరాభివృద్ధి బొందుటకు, గ్రామా

అలా జనులందరికి వెంటనే ప్రారంభవిద్య నేర్పవలె. ఇప్పుడు నూటికి నుమూడు పదినుంది మాత్రమే అక్షరజ్ఞానం కలవారు అట్లుగాక, నిర్బంధంగా అందరికీ పదేండ్లలోగా (వీలైతే 5 ఏండ్లలోనే) ఆరంభవిద్యను నేర్పించుటకు, ఆయన గొప్ప ప్రణాళికను తయారు చేయుచున్నారు. ఇందుకు ఉత్సాహులగు చాలమంది ఉపాధ్యాయులు, మన రాష్ట్రాలలో గట్టి కార్యదీక్షయు, కావలె. మరియు, ఇది ద్రవ్యసాధ్యము. మన రాజ్యాంగప్రకారము విద్యాశాఖను ప్రాంతప్రభుత్వమే నిర్వహించును. కాని వారు చురుకుగ కార్యకారిగ మూపవి వెంటనే సాగించుటకై ప్రాంతప్రభుత్వాలన్నియు నిర్బంధారంభవిద్య జనులందరికీ నేర్పించుటకై పుష్కలంగా కేంద్రప్రభుత్వము ద్రవ్యసహాయం చేయునట్లు ఆకామ ఈసాలున ఖరారుచేసిరారు. ఆహార, రక్షణ పరిశ్రమాదు లావశ్యకములే. కాని విద్యయు చాలముఖ్యము, తక్కినవాటికి చాల సహకారియు; కనుక 'బేసికు' విద్యావిధాన ప్రకారం అందరికీ విద్యనేర్పుటకై తన ప్రణాళికను వెంటనే ఢిల్లీ ప్రాంతంలో స్వయంగానే అమలుజరిపించుట కాయన ఆరంభించినాడు. ఇందువల్ల లక్షలకొలది విద్యావంతులకు ఉపాధ్యాయవృత్తియు యేర్పడి, నిర్వాహారతయు తగ్గును. బ్రిటిషుపాలనలో విద్యావిధానంలో యెన్నియో పాడుసంప్రదాయా లేర్పడినవి. వాటినిమార్చి ఉపాధ్యాయులలో విద్యార్థులలోగూడ జాతీయ దృక్పథం, దేశభక్తి, సాంఘిక మైత్రి

విరాణాత్మకమగు కార్యోత్సాహం కలిగించునట్లు విధానము
మార్పుచున్నాడు. ఈ క్రొత్తవిధానమును సాలుకు 24 కోట్ల
రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి వేగంలో అమలుచేయనున్నారు

విదేశాలలోనే లభించునట్టి ఉన్నతసాంకేతిక విద్యాలయా
ల సీదేశములో బాంబాయి కలకతావ్వగైరాలలో స్థాపింపజేసి
దేశంలో షరిశ్రమలు వేగవృద్ధికిని ఆయన తోడ్పడదలచినారు.
అంతేగాక, మన సంస్కృతి వృద్ధియగుటకై సంగీతం, వాస్తు
విద్య, నాట్యకళ ఇత్యాదులకును ప్రత్యేకకళాశాలల స్థాపించు
చున్నారు మరియు, భారతీయ తత్వశాస్త్రముగూర్చి సమ
గ్రమగు మహాగ్రంథం వ్రాయించి ప్రచురించుటకు ఆయన
మన శ్రీ రాధాకృష్ణగారి అధ్యక్షతనొక ప్రత్యేక సమితిని
గూడ స్థాపించు చున్నారు. కాశీ హిందూవిశ్వవిద్యాలయం
లోను, అలిఘరు విశ్వవిద్యాలయం లోను పాదుకొనియున్న
సాంఘికతత్వమును తొలగించి, వారి ప్రత్యేక (సంస్కృతివృద్ధికి
తోటలేకుండనే) విశాల జాతీయధృక్పథము నంతట కల్పిం
చుట కాయన కృషి నారంభించినారు. ఈ కేంద్రవిశ్వవిద్యాల
యాలతోబాటు మన ప్రాంతీయ విశ్వవిద్యాలయాలకును ఇక
కేంద్రప్రభుత్వము తగు ద్రవ్యసహాయం చేయునట్లును ఆయన
నిర్ణయించినారు. ఇట్లే స్త్రీల కళాశాలలలో మనదేశ సంప్రదా
యము కనుకూలములగునట్లు గృహ విజ్ఞాన బోధనను కళా
శిల్పములందు తగు పరిజ్ఞానమును యిప్పింపదలచినారు

ఇప్పుడు మన కంతర్జాతీయ సంబంధము హెచ్చుచు, ఇంగ్లండు ప్రాబల్యము తగ్గుచు. కనుక, ఇక కొందరు విదేశసంపర్కాల నిమిత్తం ఇంగ్లీషేగాక, ఫ్రెంచి, రష్యను, చీనీ, జపాను, అరబ్బీ, పగయిరా ముఖ్యభాషలీ దేశంలోనే నేర్చు సాకర్యముకై ప్రత్యేక కళాశాలలనుగూడ స్థాపింతురట.

అన్నిదేశాలతోను మనలోకొందరు ఆర్థిక, వ్యాపార, సంస్కృతి, సాహిత్య, రాజకీయాది సంబంధాలలో వ్యవహరించుట కిందువల్ల సాకర్యాలేర్పడును.

ఈవిజ్ఞానయుగంలో భారతక్షేమముకై వైజ్ఞానికబోధనను, శాస్త్రీయపరిశోధనలను బాగాసాగించి, ఉన్నతవిజ్ఞానమునకై ఇప్పటివలె మనవిద్యార్థులు విదేశాలపైన ఆధారపడకుండ, వారికిక్కడనే సమగ్రవిజ్ఞానాభివృద్ధి కవకాశమిచ్చు కళాశాలలను, పరిశోధనాలయాలను స్థాపింపవలెననియు ఆయన సంకల్పించినాడు. ప్రజలలో నిరక్షరతను బోగొట్టి వీలైనంత త్వరలో అందరిని విద్యావంతులజేయు కార్యక్రమంలో వారికి తగినవృత్తి విద్యనుగూడ వర్ధాబేసికు విద్యాపద్ధతిని బోధించదగుననియు ఆయన భావము.

తన ప్రత్యేకశాఖయగు విద్యావిషయమేకాక రాజ్యపు యితర విషయములలోను ఆజాదుగారు కేంద్రప్రభుత్వంలో అమూల్యమగు సేవచేయుచున్నాడు ప్రస్తుతం పాకిస్తానుకు మన రాజ్యముకు ఏర్పడినవిభేదాలు మనదేశంలోనే హిందూ,

ముస్లిములమధ్య కల్లుచున్న సాంఘికసమస్యలు పరిష్కరించి, జాతీయకార్యక్రమం నిర్ణయించి, అమలుజరిపించుటకు ఆయన కేంద్రప్రభుత్వంలో చాలసహకారిగ నున్నారు. మనకేంద్ర ప్రభుత్వంలో 15 శాఖలకువేర్వేరుమంత్రులున్నను, వారందరూ కలసి సమిష్టిగా ఆలోచించు, సమిష్టి బాధ్యతతో వ్యవహరింతురు.

25. ఆజాదుతత్వము వ్యక్తిత్వము.

అబుల్ కలాంగారు కొంచమెరుపు ఎత్తుగల్గి తుర్కీ తోపి లేక గాంధీతోపి ఉత్తరీయంగాడ ధరించును. ఆయన తరతరములనుండి గౌరవపాత్రులై ధార్మికులైన మాలానా వంశమునాడు; ఆయనవంశంలో కొందరు పూర్వుకులు ముస్లిం చక్రవర్తుల గురువులు కష్టానవిద్వాంసులునై ఇజ్జత్, నేకీయత్, అనగా గౌరవజీవితముకు సత్యభరితమగు న్యాయశీలతకు ప్రసిద్ధులు; ఇవియు ఇంక చాలసద్గుణములును ఆజాదులోను గలవు.

ఆయన ఆకారంలో కొంతసుందరుడు గంభీరరూపుడై రాజనీవితో దర్జాగల్గియుండును. ఆయన గాంధీర్యముకు విద్యత్తుకుతగినట్లు హృదయమును కరుణాభరితమై నవనీతంవలె నుండును. మెక్కాలోపుట్టి ముస్లిం ధర్మశాస్త్రమున్నిటిన్ని పూర్తిగ మధనచేసిన మాలానాయైనను చాలవినయముడు నిరా

దంబరుడు సౌమ్యుడుగనుండును; ఆంగ్లంలోగూడ పరిజ్ఞానమున్నను, ఇంగ్లీషు, లెలియన్ వానివలె కనబడును. తన శిష్యులు ముస్లింలీగును ప్రభుత్వమును తనకెన్నయో ఆకర్షణలు పెట్టినను, ఆయన యెన్నడూ గౌరవపదవులకు ఉద్యోగాలకు, దృవ్యార్జనకుగూడ ఎప్పుడూ యత్నించలేదు. ఒకరికింద సేవచేయుట కిష్టంలేక, బాల్యంనుండి స్వతఃప్రీతి సంపాదకుడుగనుండి స్వతంత్రజీవనమేగడిపెను. సాధారణంగా ప్రాచ్య విద్యావంతులు సంప్రదాయా చారపద్ధులై సాంఘికంగా సంకుచిత బుద్ధిగల్గి తాము విశేషజ్ఞులైనట్లు చరింతురు. ఆజాదు ధార్మికశాస్త్ర పారంగతుడు ముస్లిం మతాచారమందు పరమ ప్రమాణమని గణ్యతగాంచియు, ఉదారభావుడై గోవధాదులకులోబడక, అన్యమతస్థులకు బాధకల్పనయక, సర్వమతాదరంగల్గియుండును.

తాను అఖిలభారతపు ఇమాముగ గౌరవింపబడియు కలకత్తా ఢిల్లీలలో చిరకాలమాకృత్యముల జేసియు, 8 ఏండ్లక్రిందట రాజకీయకారణాలవల్లకొందరులీగర్లు అభ్యంతరంచెప్పిరనిచిని, వెంటనే ఇమాంపదవి నీ స్వకొరచంగా త్యజించెను. గాంధీ ఉద్యమముకు 8 ఏండ్ల పూర్వంనుండియు స్వసంఘోర్ధతనను జాతీయసేవతో సమన్వయించి, అకుంతితమగు దేశభక్తితో భారతజాతి నారాధించినాడు. జాతీయతలో ఆయన ఆచంచలుడై ఎందరో ముస్లిములనుహిందువులు నిరసించినను,

మిత్రులేమన్నను, జాతీయప్రవృత్తి నెప్పుడూ మానలేదు. 1923-24లలో 1935-37లలో 1940-41, 45-46లలో చాలా సార్లు అ|భా| సాంఘికైక్యసభలను, జాతీయముస్లిం మహాసభలను చేకూర్చి, సామరస్యం కల్పించెను. తరుచు ఆయననే వారు అధ్యక్షుడుగ నెన్నుకొనుచుండిరి. తననుందలింపువినక సాక్షిస్తానుకునోటిచ్చి తనను నిరసించిన లీగు ముస్లిములలో అనేకులు పిమ్మట వ్యగ్రులైకోరగా వెంటనే వారినాదరించి, లక్షోపసమావేశంలోకొలది నెలలక్రిందట సర్వపక్షముస్లిం సభకధ్యక్షత వహించి, సాంఘికైక్యం కల్పించుటకు దానిమాపెను. ఆయన పాండిత్యమును ధార్మిక విద్వత్కృషిని గమించి ఢిల్లీ విశ్వవిద్యాలయం వారాయనకు 7-3-1948 తేదినికాన్య కేషనులో డాక్టరేట్ లెటర్సు (=సాహిత్య పారంగతుడు) అని బిరుదు మిచ్చినారు.

26. అజాదు, జిన్నా.

మన అఖండభారతముహిందూప్రధానమే; కాని, మహాదేశము, కనుక ఇక్కడ; మన్నంత (9 కోట్ల) ముస్లిములమరియే యితర దేశంలోను లేరు.

వీరిలో ఎక్కువ ప్రతిభావంతులు జిన్నా అజాదుగారలు. ఇద్దరూ గంభీరులు. రాజనీతిపరులు కుశాగ్రయుక్తులు.

నిపుణనాయకులు, ముస్లిం మతాధిమానులు. కానియాయద్దరి స్వరూపస్వభావములలో భేదములే అధికమగుట విచిత్రము. ఆజాదుగారెత్తుకు తగిన దేహపుష్టి, గంభీరముఖం, సౌమ్య నేత్రాలుగల్గి, సాత్వికతత్వములుచు, స్నేహప్రేమపాత్రుడుగ నుండును; జిన్నాగారు సన్నగ, పల్చగ, తీవ్రభావంగల్గి, తీక్షణ నేత్రుడై, రాజసుడై, భయశౌరవ పాత్రుడుగ నుండును.

ఆజాదుజీవితము బాల్యమునుండి యొకేరీతిగ గడచినది. ఆయన మొదటినుండి మహాయోధుడు, 14 ఏండ్లవయస్సు నుండి యిప్పటివరకు లోకక్షేమపరమైనస్వతంత్రభావాలుకల్గి, తోటి సంకుచితభావులతో నొక వైపున, బలీయులగు బ్రిటిషు వారితో ఉద్యోగివర్గంతో ఒక వైపునను, అధమం 45 ఏండ్లు అవిచ్ఛిన్నంగా స్వాతంత్ర్యయుద్ధం సాగించినాడు. కప్పటికిని. యే యూరపియనును ఆయన లక్ష్యపెట్టడు. ఆయన ప్రాచ్యసంస్కృతికి మూర్తి. పూర్వప్రసిద్ధమగు మాన్య ముస్లింవంశీయుడు;

జిన్నాగారు పార్సీసంబంధి, మరియు, ఇటీవల హిందూ కుటుంబం నుండి ముస్లిం మతముకు మారినవారినంతటి. మాతృ భాష గుజరాతి, కొమారయువకమధ్య దశయంతయు ఆంగ్లంతో నేగడచినది. ఇంగ్లండులో బారిష్టరులయి, కోర్టులలో వకీలువృత్తి లోధనమార్జించుచు, పాశ్చాత్యవేషభాషలందు మోజుగల్గియుండును. బడ్జీలనొప్పించి పార్టీలకేసుల గెల్పించుట పరమార్థంభాపెట్టుకొని, నబాబులుమున్నగు శ్రీమంతుల సలహా

చారుగ వారికి తనకు లాభమార్గం చూచుకొనుచు, పాక్షిక త్వముకలవడి, ధనాధ్యతతోబాటు, సాంఘికప్రామాఖ్యంసంపాదించుకొన్నారు. హైదరాబాదు, భోపాలు ఇత్యాదుల నరేఖలాయనకు పరమాప్తులయిరి. ఆయన ముస్లిములలోగూడ సామాన్యజనులతో గ్రామాలలో కలసిమెలసి వారికష్టసుఖములనుభవింపలేదు. మరియు ఆయనయెప్పుడును నిజమైన ఆధ్యాత్మిక వాతావరణంలో మిళితుడు కాలేదు.

ఆజాదుగారో, వేషభాషలలో తత్వంలోగూడ ప్రాచ్యుడని వెంటనే తెలియును. ఆయనకు ద్రవ్యాపేక్ష పదవీవాంఛయు లేవు. జిన్నాగారి దేహము, మహాభవనము, మిల్లుబట్టలతో విదేశవస్తువులతో నుండును. ఆజాదు శుద్ధ ఖాదీధారి. ఆయన గృహమును స్వదేశవస్తువు లలంకరించును; లాయరుయక్తులను జిన్నాగారు రాజకీయాలలోబెట్టి తన పక్షపు ప్రామాఖ్యమును లాభమును సాధించును. ఆజాదుగారు ప్రజాక్షేమమునే సాధింశబూనును; అందుకు న్యాయసత్యధార్మిక మార్గముతో అవలంబించును.

జిన్నాగారు నొకప్పుడు జాతీయవాదియే; ఇందుకు 1914 సం॥లో గాంధీగారి దేశముకు మరలివచ్చినప్పు డాయనకఖండ స్వాగతమిట, తాను, 1919 పరకు కాంగ్రెసుసమావేశములలో పాల్గొనుటయు, ఆయనపేరబొంబాయి పురమందిరము 'జిన్నా హాలు' అనబడుటయు నిదర్శనము; 1920 నుండి క్రమంగా

సాంఘికపక్షీయుడై, తర్కీత్యా పేరు ఆధిక్యము సంపాదించెను. ఆజాదు పొడుగునను అకుంతిత జాతీయవాదియై అచంచలుడై యున్నాడు; గొప్ప ధార్మికవంశంలో జనించి; బాల్యంనుండి మతనిష్ఠతో నుండుచునే దీనోద్ధరణకు ప్రజాస్వాతంత్ర్యముకు దీక్షవహించెను. శ్రీ జిన్నావలె కాక, ఆయన సాంఘికద్వేషం పోగొట్టి, జాతీయవాదిగనే, ప్రజాసేవకు తన యావచ్ఛక్తుల వినియోగించినారు. జిన్నాగా రధికారవాంఛ లేనట్లు చెప్పినను గూఢయుక్తియుతుడై ఆయన ఔరంగజేబు ననుసరించును జాతీయతనుండి క్రమంగా మితవాదియై, పిమ్మట సాంఘికవాదియైనాడు. అ॥ భా॥ ముస్లింలీగు కాయనయే చాలయేండ్లనుండి అవిచ్ఛిన్నపు అధ్యక్షుడు; ఇదిగాక దేశస్వాతంత్ర్య మేర్పడగనే పాకిస్తాను గవర్నరు జవరలు అక్కడి రాజ్యాంగపరిషత్తు కధ్యక్షుడునై యింకను వివిధాధికారాలు సంపాదించెను. తక్కిన లీగుప్రముఖులు ఆయనచే నియుక్తులై పెకివచ్చినవారే: ఆజాదు అట్లుగాక అక్కరు ఉదారతననుసరించును; కుల్ హింద్ ఇమాం పదవినిగూడ బుద్ధిపూర్వకంగా వదలెను. ముస్లింలీగులో కొంతకాలం సభ్యుడై, దాని లక్ష్యమును బ్రీటిషు రాజభక్తి నుండి యుక్తస్వరాజ్యముకు (1913 సం॥లో) మార్పించెను; దానికి కాంగ్రెసుకు సఖ్యంకలిగింప జూచెను; ఆ లీగు కేవలం దాంఘికతత్వముకు మారినమీదట దాని నాయన వదిలెను.

జిన్నాగారు మహాభోగి; ఆయన ఐశ్వర్యమందోలలాడుచుండును. గాంధీ ఆజాదు యిత్యాదుల త్యాగదీక్షాశ్రమలవల్ల స్వాతంత్ర్యము లభించెను. దానినుండి ఫలమును జిన్నాగారు గుంజుకొన్నారు. ఆజాదు బాల్యమునుండియు బ్రిటిషు పాలకులతో (అహింసాయుద్ధంతోనే) హోరాహోరిగ పోరి, ఖాన్ పోదరులు, అసఫాలీ, ఉలేమాసంఘం షెర్షానీ, హుమాయూన్ కబీర్, డా॥ సయ్యదు మహమ్మదు; రఫీఅహమ్మద్ ఖద్వైవంటి ముస్లిముల నెందరినో గాఢ జాతీయవాదులుగ జేసి, గాంధీయుగముకు ముందునుండియు, జాతీయ యుద్ధములో పాల్గొని, అష్టకష్టములకు లోనయ్యెను. జిన్నాగారి దూషణల కాయన మారమే వహించెను; జిన్నాగారు తాను ముస్లింమతరక్షకుడన్నను, వేషభాషలలో ఆంగ్లధోరణినే అనుసరించెను. ఆజాదుశుద్ధముస్లింస్వరూపుడు. అరబ్బీ పారసీ ఉర్దూలలో విద్వాంసుడై కురానుకు భావ్యకారుడుగ, ముస్లిం రాజ్యాల పైటిలో ఖ్యాతిగాంచినాడు. ఉర్దూలో 14 యేండ్లకే గొప్ప “శాయర్” అయి, ఉర్దూలో గొప్ప జాతీయ సాహిత్యకారినిర్మించెను. ఆజాదు స్వభాషాప్రేమ అపారము. ఆయన ఉర్దూ రచనలేగాక వాక్పటిమ, చారిత్ర సాహిత్యములనుండి ఉవాహరణలు, హేతువాదములు, అద్భుతమై, శోతలను ముగ్ధులుగ జేయును. ఆజాదు సామ్యుడైనను ఆకర్షకుడు; ఆయనతోకొంత వంభాషించగనే ఆయనయందు గౌరవము కలుగును. లీకు

కాంగ్రెసులకు మైత్రి గలిగించుటకును జిన్నాగారితో మాట్లాడుటకు నెన్నియోసార్లు ఆజాదు ప్రయత్నించెను. కాని జిన్నాగా రెందుచేతనో జంకి ఆయనతో కలియుటయేలేదు.

ఆజాదు ధార్మికత చాల గాఢమయినది. ఆయన పరమ భక్తుడు; అరబ్బీ, పారసీ, ఉర్దూల శాస్త్రవిజ్ఞానం సాహిత్యాల గ్రోలినమీదట హిందీ సంస్కృత బంగాలీలలో హిందూమత గ్రంథములను సాహిత్యమున గూడ జదివి, ఆశండితులతో స్నేహభావంతో చర్చించుచు జ్ఞానం సంపాదించి, హిందూమతా ములపైనను ఆదరం కలిగియున్నాడు.

భారతరాజ్యపు ముస్లింస యంతోనే పాకిస్తానును సంపాదించితద్వారా యక్కడి ముస్లిములందరికి మహాపక రంకలిగించుదనని జాతిద్వయ సిద్ధాంతమును రేపి జయమొందినకావడే ఆజం జిన్నాగారు ఢిల్లీ వెళ్ళి పాకిస్తాను సింహాసన మధిష్టించిన మీదట మరల భారతరాజ్యంపైపు, ఇక్కడి ముస్లిములపైపును, దృష్టి మరల్చలేదు. పాకిస్తాను నిర్మాణంవల్ల హిందూ ముస్లిముల మధ్య ద్వేషమే పెచ్చి, ఇక్కడి ముస్లిములు కష్టాలపాలగుదురని జనాబ్ జిన్నావంటి మహామేధావికి తెలియదనుకొందుమా? “పాకిస్తాను ఫక్తు ముస్లిం రాజ్యమే, ముస్లింజాతి వేరు, హిందూజాతివేరు” అని ఖండితంగా నిర్దేశించి, పైగా ఆయన ఇది హిందూస్థానం” అని యేబి త్రివచించెను. అందువల్ల ఈ హిందూరాజ్యంలో ముస్లిములు విదేశీయులు అనుభావమే

ర్పడి హిందూమహాసభ వాదముకు బలముకల్గినది. తానిట్లు చెప్పిన జాతిద్వయసిద్ధాంతపు దయ్యమే యిప్పుడు ప్రజలందరికీ బాధకరమయి, దీనిని నణచు గాంధీమహాత్ముని ప్రతీకారహత్యకు దారితీసినది. ఆజాదు ఈ క్లిష్టపరిస్థితిలో ఢిల్లీలో హాహాకారం చేయు ముస్లింమధ్యనేయుండి సాంఘిక శాంతికై ప్రాణమునొడ్డు గాంధీమహాత్మునికితోడై, ఆయన అంత్యోపవాసమందు (1948 జనవరి 12-18) ను ఆయన సహచరుడై, గాంధీగారి ఘోరమరణమున కపార దుఃఖితపుడై, నెహ్రూపటేలులతో సహజాతీయ సేవలో పాల్గొని, హిందూముస్లిముసఖ్యముకు జీవితమర్పించుచున్నాడు. జిన్నాగారు కరాచీలో యిటీవలచేసిన లీగుసమావేశంలోను హిందూస్తానుముస్లిముల కేదారియు చూపలేదు.

ఆజాదు ముస్లిము లందరిని సమీకరించుచున్నాడు. భారతప్రభుత్వమంత్రీగ, కాంగ్రెసునాయకుడుగ, జాతీయముస్లిముల కగ్రణిగ, తనయావచ్చక్రితో హిందూముస్లిం సఖ్యం హెచ్చించి, ముస్లింసంఘముకు భారతజాతి మానవత్వముకు గూడ విశేషసేవ జేయుచున్నాడు. దీనినిగుర్తించి, భారతీయ ముస్లింప్రముఖులుకొందరు లీగర్లుసహా లక్నోనగరంలో ఆయన అధ్యక్షతను ఇటీవల 1948 ఫిబ్రవరిలో సమావేశమయి తమ సమస్యలన్నిటిని పూర్తిగచర్చించి, ఆమహాసభలో ఏకకంఠంగా ఆయన యేతమనాయకుడని సంపూర్ణవిశ్వాసం ప్రకటించినారు. ఆయన ఇటీవలనే సంయుక్త రాష్ట్రంనుండి పోటీలేకుండు

రాజ్యాంగపరిషత్తు సభ్యుడుగ ఎన్నుకోబడెను. ఇకముందు ఆయనకోరినట్లు భారతరాజ్యాంగంలో సమిష్టి నియోజకవర్గములే ఉండును; కనుక హిందూముస్లిముల మెత్తిబలపడును. భారతరాజ్యము హిందూరాజ్యం కాదు. అది మతపక్షరహితము అని స్థిరపడితేనే, నేను ప్రముఖులన్నట్లు గాంధీమహాత్ముని ఆత్మార్పణ ఫలించును. అప్పుడే ముస్లిం ప్రాబల్యంగల కాశ్మీరమును భారతరాజ్యంలోనేచేర స్థిరంగా నిశ్చయింతురు.

27 జాతీయ సేవ

1908 సం॥ నుండియు మాలానా ఆజాదు జాతీయ శిరంగంలో కృషిచేయుచు, 1912 నుండి ప్రముఖపాత్రవహించి, విలాయతీ సర్కారుతో డికోనజొచ్చెను; అయితే తనకృషి మాతృభాష ఉర్దూద్వారానే ఉత్తర హిందూస్థానంలో సాగించెను. పిమ్మట 1920 నుండి ఆయన గాంధీగారి అసహకారోద్యమముకు పూర్తి సహాయమిచ్చి, దానినిఖిలాఫత్తు ఉద్యమంతో మేళవించి జైలుయాత్ర సాగించుచు, యువకులలో ముఖ్యంగా ముస్లిములలో జాతీయోత్సహం కల్పించినారు. తన 35 వ యేటనే (1923 సెప్టెంబరులో) ఢిల్లీలో ఆ భా. కాంగ్రెసుసభ కథ్యక్షుడై, అప్పటినుండి మనదేశపు ముఖ్య వాయకులలో నొకరుగ ప్రజాసేవ చేయుచున్నారు.

1923 లో సాంఘికైక్య మేర్పర్చుటేగాక, 1924 లో హిందూముస్లిం మైత్రిసమిత్తం గాంధీగా రుపవసించినప్పుడు, ఆయన చాలశ్రమపడెను. అప్పటినుండి ప్రతిముఖ్య తరుణంలో ఆయన నిర్మాణ కార్యక్రమపు ముఖ్యాంశాలన్నిటిని సాగించుటకు మహాత్మునికెంతో సహాయపడుచు వచ్చినారు. ప్రఖర ధార్మికులైనను జాతీయ దృక్పథంనుండి అణుమాత్రమును చలింపకుండుటలో హిందువులలో గాంధీమహాత్ముడును, ముస్లిములలో ఆజాదును ఆదర్శ వర్తనలైనారు.

ఆయన స్వదేశీ ప్రచారముకు, జనుల సంస్కృతి సమన్వయముకును చాల కృషిచేసినారు. బీదల కష్టముల ఆయన మరువడనుట కొకయుదాహరణ చాలును. 1938 సం॥ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వ సమయమందు ఇక్కడివలె బిహారులోను జమీందార్లకు రయితులకు తీవ్రసంఘర్ష మేర్పడినది. అక్కడి రయితుల బాధలు వర్ణనాతీతముగ నుండెను. అక్కడి ప్రధానమంత్రి శ్రీకృష్ణసింహ స్వయంగా జమీందారు. అప్పుడాజాదుగాడు ఆరాష్ట్రంలో స్వయంగా గ్రామలలో తిరిగి రైతులబాధలు మాన్పి, వారి కార్థికక్షేమంకల్గించు ప్రణాళికను తయారుచేసి, దానిని శ్రీకృష్ణసింహగారిచే నొప్పించి శాసనంగాచేయించి, అమలుకు తెప్పించెను. ఈరీతిగ (మన రాష్ట్రంలోవలె చర్చతో నిల్చిపోక) బిహారులో మొదటి కాంగ్రెసు ప్రభుత్వపు కాలమందే ఆజాదు దీక్షాయుక్తులవల్ల

జమీన్ రయితులకు మహా సకారము జరిగినది. ఇట్లే, ఆయా సమస్యలలో కొంతయైనను వెంటనే బీదప్రజల కష్టముల బోగొట్టుట కాదమౌతువు కంకణం కట్టుకొనెను. ఇటీవల, 1947 ఆగస్టునుండి ఢిల్లీలోయేర్పడిన విప్లవపరిస్థితిలో హిందూముస్లిం సంఖ్యతను మరల స్థాపించుట కాయన ఉభయులలో చాల ప్రచారంచేసి, గాంధీమహాత్ముని కపారసహాయంచేసెను. 1947 ఆసియామహాసభలోను ఐక్యకృషిచేసెను.

1948 సం॥ జనవరి 12 నుండి 18 వ తేదీవరకు గాంధీ మహాత్ముడు సాగించిన మహాపవాసంలో ఆజాదు గాంధీగారి శయ్యప్రక్కనుండి కొన్ని షరతులాయనవల్ల తేల్చెను; అంతట ఆషరతులన్నిటిని హిందూముస్లిం నాయకులందరు నంగీకరింప తోడ్పడి, గాంధీగారి ఉపవాసమెట్లో ముగించెను. కాని, ఈలోగా దైవమన్యధాతలచెను; గాంధీమహాత్ముని ఘోరహత్యకాయన విర్విణ్ణుడాయెను; సోవరునివలె ఆయన ఉత్తరక్రియలలో పాల్గొనెను. అప్పటినుండి గాంధీగా రాత్మార్పణజేసిన జీవితాశయమగు సాంఘికమైత్రి కాయన ద్విగుణోత్సాహంతో నిష్పాడుకృషిచేయుచున్నాడు. పాకిస్తానునుండి వచ్చిన హిందూసిక్కు శరణార్థులనోదార్చి, వారికష్టము లిక్కడిముస్లిములకుబోధించి, ఉభయక్షేత్రలకు నామరస్యం చేయుచున్నాడు. హిందూముస్లిములు భారతరాజ్యంలో సాంఘికతత్వం వదలి జాతీయప్రవృత్తిలోనుంటే, పంజాబు ఢిల్లీమున్నగు ప్రాంతాలలో మన

కేంద్రకాలన సుకరంగా జరిగి, దేశమంతట పూర్వపుజాతీయ తత్వమువృద్ధియగును. అందువల్ల కాశ్మీరీలకును తాము భారత రాజ్యంలోనే చేతుట జేచుకరమని నిర్ణయమేర్పడి, కాశ్మీరీల మోట్లు ('ప్లెబిస్సైటు' సమయంలో) మవభారతరాజ్యంలోనే స్థిరంగా చేరునట్లునచ్చును. మరియు, క్రమంగా ఈ సాహార్దపు ప్రభావము పాకిస్తానులోను ప్రజాసామాన్యంలో వ్యాపించి, కొలది కాలంలోనే ఈరెండు రాజ్యాలలో మరల సంయోగమేర్పడవచ్చు. మతము వ్యక్తిగతం; రాజకీయము సార్వజనికం.

హిందూముస్లిం మైత్రి గాఢమయితే, హిందువులలోను పవర్ణహరిజనుల మధ్యభేదాలును తొలగును. బౌద్ధార్య మేర్పడును. వీటిలో పరస్పరసంబంధమున్నది. కనుక, ఈవిభేదాల తొలగించుటే ఆ మనపరమాశయము.

28 ధార్మిక సేవ.

అజాదుగాను మెక్కాలోవుట్టి, ఆల్ అజహారులో స్నాతముడై, కలకత్తా ఆరువంశికపు ఇమాములు, ఖురానుకు భాష్యకారుడై ముస్లింజగత్తు కాధ్యాత్మిక సందేహాలుతీర్చుట కధికారియైనాడు. ఆయన ప్రతిరోజును సకాలంలో దైవప్రార్థన చేయుచు, ధార్మికగ్రంథములందు కృషిచేసి, స్వయంగా చాల ప్రామాణికమగు మతగ్రంథముల రచించెను. ముస్లిమువారి

పూర్వసంప్రదాయముగూర్చి క్షిప్తసమస్యలనుగూడ ఆయన
అవలీలగ పరిష్కరించును.

అంతటితోచాలించక ఆయన హిందూబౌద్ధ క్రైస్తవ
మతాల ప్రమాణ గ్రంథాలనుగూడ స్వయంగా అభ్యసించి
అందలి సారమును గ్రహించినను, ఇట్లు విశేషాభ్యాసంచేసి
వట్లెక్కడను తెలుపడు. నిండుకుండ తొణకదుగదా !

లోకంలో ధర్మము లెన్నియున్నను నిజమైన ధార్మికత
ఒకటే. అన్నిమతములలో ఆస్తిక్యము, భక్తి, దయాసత్య
శౌచపరత, విశ్వప్రేమ, సదాచార నిష్ఠయు ముఖ్యలక్షణము
అని ఆయన యువకదశలో గ్రహించి, సరస్వతై, సర్వమతసము
దై నాడు. కనుక, గోవధ, వసీదులయెదుట వాద్యములు ఇట్టి
హిందూముస్లిం కలహకారణాలు నిజంగా మతసంబంధికములు
కావని తెల్పును. బ్రహ్మీదులోగూడ మేకవంటియేదో శుచియగు
జంతువును యాగం యిమ్మనియే ముస్లింశాస్త్రములు చెప్పి
నవి. స్మార్థన, ఉపవాసం, మద్యనిషేధం, చౌర్య జారత్వాది
నిరసన, విజ్ఞానపరత, సమత్వబుద్ధి, ఇట్టివి హిందూముస్లిం
మతముల రెంటిలోను విహితములే.

హిందూముస్లిం మతములరెంటికిని చాలవ్యత్యాసము
విరోధమున్నవనుట వట్టిభ్రమయని ఆయన నిరూపించెను.
మహమ్మదు ఆయనశిష్యులు ఖడ్గంతోనే ముస్లింమతంవ్యాపింప
జేసిరనుటయుతప్పే. 'ఇస్లాం' అంటే 'శాంతి' అని అర్థము.

హిందూముస్లింమతాలు రెంటికీ చాల సామీప్యమున్నది. కనుక ఉభయమతస్తులు సోదరులుగ మెలగుటకు మతప్రతిబంధమెన్నడూలేదు. ఒక్కొక్క ప్రవక్త ఆయాదేశపు స్థితిని బట్టి ఒక్కొక్క ధర్మాచరణకు ప్రాముఖ్యమిచ్చుట సహజము. అది వ్యత్యాస సూచకంకాదు. ముస్లిములచుండి హిందువులు వీరినుండివారను చేర్చుకోదగిన ధార్మికవిశేషాలుకలవు హిందువులలో తాత్వికచ్ఛలకు ప్రాముఖ్యముంటే, ముస్లిములలో ప్రార్థనకెక్కువ ప్రాముఖ్యము. హిందువులలో యోగాభ్యాసముకు వ్యక్తిసాధనను ఆదరముంటే ముస్లిములకు సమిష్టి ప్రార్థన ప్రీతికరము. హిందువులు రామకృష్ణశంకరాది బహురూపములలో దేవునికీర్తిస్తే ముస్లిములు అల్లాఅని రూపరహితుడగు ఏకేశ్వరు నారాధింతురు. ఎత్తైనను దేవుడొకడే గదా ! 'ఈశ్వరెల్లా తేరేనామ్'. హిందువులలో వర్ణముల కులశాఖలు భిన్నాచారాలు అవతారపూజలు, తార్కిక చర్చలు వైచిత్రీకిచలనముకు కారణమైనవి. కాని వాటివల్ల హిందూసంఘంలో విభేదములు నేర్పడినవి. ముస్లిములు ఏకేశ్వరభావనదీక్షువల్ల అవతారముల నొప్పుకోరు. ప్రవక్తలంటేఅభ్యంతరంలేదు. ముస్లిములలోసాఁఘికాస్పృశ్యతలేదు. ఇస్లాంలో సాఁఘికంగా అందరూ సమానులే; సర్వసోదరభావము కెక్కువ ప్రాముఖ్యమున్నది. కాని, హిందూముస్లిముల చిరకాల సంపర్కంవల్ల కొన్ని హిందూఆచారాలు,

ముస్లిముల ఆచారాలు పరస్పరం వ్యాపించుట సహజమే. ఇటీవల ముస్లిములలోను చాల శాఖలేర్పడినవి. కనుక, ఈ రెండు సంఘాలలో దురాచారములు తొలగుట కుభములు తోడ్పడవలసినదే. నీతిధర్మము రెంటి లోను ఒకరీతివే.

ముస్లిముల ధార్మిక సమస్యల గూర్చి నిర్ణయించ దగిన వారు 'ఉలేమా' లను మతవిద్వాంసులు. వారి అఖిలభారత సంస్థ 'జమయత్-ఉల్-ఉలేమా హింద్'. ఈ ధార్మిక సమితి వారు ముస్లిం సంస్కృతి మతాచారములు రక్షించి పెంపొందించుటకు సమావేశాలు చేసి చర్చింతురు. ధార్మిక సమస్యలలో ఈజిప్టు తుర్కీ వంటి విదేశముస్లిం ప్రముఖులవల్లను తత్వనిర్ణాయకు డని ఆమోదింపబడి ఇమాము గనుండిన ఆజాదు గారి ధార్మిక జాతీయభావనలను ఈ జమయత్ వారును మంజూరుచేసి ఆ ప్రకారం గత 27 సం॥లనుండి ముస్లిములలో ఉదారజాతీయప్రవృత్తికి తోడ్పడినారు. మాలానా ఆజాదు గారు ఈ సంస్థకు మార్గదర్శకులు. 1948 సం॥రం ఫిబ్రవరిలో లక్నోలో జరిగిన సమావేశంలో వీరును పాల్గొన్నారు. 18-3-1948 తేదీని ఈ జమయత్ ఉలేమావారి మహాసభ ఢిల్లీలో జరిగినది. అందులో ఆజాదు గారు ముస్లిములకు భారతజాతీయతకు ఔచిత్యకరమగు పద్ధతి సూచించినారు. ఆ ప్రకారం ఈ ప్రత్యేకమత సంస్థ లేవియు విడిరాజకీయకార్యక్రమం పెట్టుకొనుట ముస్లిములకు హానికరమనీ, కనుక ఈ

జమయతుల్ -ఉలేమావారును ప్రత్యేక రాజకీయసంబంధం
మాని, ముస్లిముల ధార్మికసాంఘికసంస్కృతివృద్ధినిమిత్రమే
దీక్షతో కృషిచేయవలెనని (మాలానా అహమ్మద్ మదానీ
గారి అధ్యక్షతను) తీర్మానాలు చేసినారు.

రాజకీయ దృక్పథం.

ఆజాదు బాల్యమునుండి స్వాతంత్ర్యయోధుడై, భారతీ
యుల స్వరాజ్యయుద్ధంలో పూర్తిగపాల్గొని, ఆజీవితాశయము
ఫలించినదని తృప్తిపొందెను. కాని, ఈ 8 ఏండ్లనుండి
జాతిద్వయ సిద్ధాంతముబట్టి పాకిస్తాను సాధించుటకని జరిగిన
సాంఘికద్వేషపుప్రచారముకు, పాకిస్తానువర్పాటుకుఆయనయొ
తయు దుఃఖించుటసహజము.

ముస్లిం ఆధిక్యపు ప్రాంతాలకు రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్య
ముండుటమంచిదే. కాని, మతసిద్ధాంతప్రకారమే రాజ్యం
(theocratic state) సాగించుట అనర్థకము. ఈజిప్టు,
తుర్కీ, ఇరాకు, మున్నగు ముస్లింరాజ్యాలలోను అట్లులేదు.
వీరాజ్యంలోను పాలకవర్గము మతపక్షపాతం వహించుట
హానికరమని, భారతచరిత్ర, యూరపు ముస్లిములమధ్య
యుగయుద్ధాలు, యూరపులో కాలికు ప్రొటెస్టెంటుయుద్ధా
లును తెల్పుచున్నవి. మరియు ఈవిజ్ఞానయుగంలో శ్వేత

జాతులవారు ముస్లింరాజ్యాలను, భారతజాతినిగూడ (రాజకీయంగా తప్పితే) అర్థికంగానైన తమవశంలో నుంచుకొన విశ్వప్రయత్నం చేయుచున్నారు. మనపడమట ఈజిప్టు మొదలు ఆఫ్ఘనిస్తానువరకును తూర్పున ఇండోనేషియా వగైరాలును ముస్లింరాజ్యాలు; ఇవి తమస్వాతంత్ర్యమును శ్వేతజాతుల ధాటి నుండి కాపాడుకొన నెంతో శ్రమపడుచు, అందుకు భారత రాజ్యపు సహాయ మపేక్షించుచున్నవి భారతప్రధానియు ఈ ముస్లింరాజ్యాల స్వాతంత్ర్యరక్షణకు సానుభూతి చూపుచున్నాడు. మనభారతరాజ్యము ఆసియాజాతుల నాయకత్వం వహించి వాటి(ముఖ్యంగా ముస్లింరాజ్యాల) ఘనతను నిల్పుట కెంతయు తగియున్నది. అయితే విభాగంవల పాకిస్తాను హిందుస్తానుగూడ దుర్బలమయినవి. పాకిస్తాను ముస్లింరాజ్యమన్నందున, భౌతికంగానే గాక నైతికంగా చాలహాని కల్గినది. అక్కడి జననాశంతోబాటు వ్యాపారాదులు చెడినవి. పాకిస్తాను ఇతరసహాయం లేక వృద్ధికాలేదు; ఆంగ్లఅమెరికనులు గద్దలవలె కనిపెట్టుకొని, అర్థికంగాను (పిమ్మట రాజకీయంగాను) తమప్రాభవము నక్కడ స్థాపింపజూతురు. కాశ్మీర హైదరాబాదు సమస్యలును పాకిస్తానుసిద్ధాంత ప్రచారంవల్ల క్షిప్రస్థితిలోబడినవి. 'ఇప్పటికిని భారతరాజ్యంలో 4 కోట్ల ముస్లిములున్నారు. ఇది హిందూరాజ్య మనుభావము స్థిరపడితే, ఈ 4 కోట్లముస్లిములు విజాతీయులనిపించుకొని, బాధపోందురు. కనుక వారిక్షేమంనిమిత్తం భారతరాజ్యక్షేమం నిమిత్తం

ముస్లిం ప్రపంచమంతటికీ మం నిమిత్తంకూడ, పాకిస్తాను హిందూస్తానులు సమన్వయపడి, జరిగిన పొరబాటు దిద్దుకొని మరల సమిష్టియగు ఒకే కేంద్రరాజ్య మేర్పర్చుకోదగును; అప్పుడు ఇది కోట్ల ముస్లింజనసంఖ్యగల అఖండహిందూస్తాను, తాను వృద్ధియై, ఆసియా రాజ్యాలకును నాయకమణికాగలదు. శ్వేత జాతి రాజ్యాలప్పుడు మనను ఆసియాలోని ముస్లిం రాజ్యాలను అణచివేయ లేవు. మన దేశీయులందరు నిజమైన స్వాతంత్ర్యసుఖ మనుభవించగలరు' అని ఆచాదుగారి భావన. 1948 మార్చి 13, 14 తేదీలందాయన నిర్మాణ కార్యసభలో మంచినలహరిచ్చిరి. మహమ్మదు అరేబియాలో వ్యాపించియుండిన మూఢమరాఠా ములను మాన్పి అప్పటి అజ్ఞానులలో పరిశుద్ధాస్తిక మతమును వ్యాపింపజేయుటకు పూర్వపు ఏక క్తల బోధల సందేశములను తన లోకానుభవమును ఉపయోగించి ధర్మబోధ సవ్యంగా చేయుటలో మూర్తిపూజానిషేధం, రోజూ అయిదుసార్లు ప్రార్థన, ప్రార్థన వేళలందు రోజుకొక సారియైన మసీదులోకలసి భక్తిని పరస్పరం భ్రాతృభావమును మాపుట, అప్పుడు పరిశుద్ధం గానిశ్శబ్దంగా ఉడుట, త్రాగుమమామట, ద్రవ్యదురాశ లేకుండుటకు చిహ్నంగా వడ్డిమామట, పురుషులతోబాటు స్త్రీలకు ఆస్తిహక్కులనిచ్చుట, ఏప్రవక్తనుగాని (తననుకూడ) ఈశ్వరునిగ ఎంచక ఏకేశ్వరునందే అనన్యభక్తితో నుండుట, ఇట్టి హితకరమగు సంప్రదాయము లేర్పరచును. అట్టి వాటిని హిందుమతస్థులునాదరింపవలె, అట్టిని హిందూమతంలోను కలవు. ఉపనిషత్తులలోని వైదిక పరిశుద్ధమతమట్టిదే; దానిని ప్రచారం

చేయటకు బుద్ధుడు, రామానందుడు, రామమోహనుడు, దయానందుడు మున్నగు హిందూసంస్కర్తలు తమజీవిత మర్పించి సంస్కర్తలయినారు. ముస్లిముతంలొను హిందూ ధర్మపు వేదాంతపరిజ్ఞానం భూతదయ, ప్రేమతత్వం వగైరాలకు ప్రాముఖ్యమిచ్చి సూఫీలు ఇత్యాదులు శోభగల్గించినారు. అక్కరు, దారా, నానకు, మున్నగు మహాపురుషులు కొందరి రెండుమతాలకు వీటిఆచారాలకు పరస్పరం సమన్వయం కల్పించి చూచిరి. అక్కరుకృషి కొంతఫలించినది. పిమ్మట జహంగీరు, షాజహానులకు అంతప్రజ్ఞలేకపోయెను. పిమ్మట అగ్రజుడు ఉదార ధార్మికుడునగు దారాహతుడై, తమ్ముడు ఔరంగజేబు ద్వేషద్రోహ మిత్రభేదాలతో సంపాదించిన పాదుషా అధికారమునాయవగుణములతోనే సాగించుట చే, దేశంలో కలహాలు యుద్ధాలు ద్వేషాలు పెరిగి, పిమ్మట మొగలుసామ్రాజ్యము చిన్నచిన్నమై తరువాత భారతజాతి తన ఘనతనన్నివిధముల గోల్పోయి పతితమై పరాధీనమైనది. ఇట్లుఆజాదుగారు కౌమారమందే కనిపెట్టి, మరల యీరెండు మతాలవారిలో అసలుపరిశుద్ధి వ్యాపించి, సోదరభావమేర్పడి తేనే, అన్నివిధముల మరల భారతజాతి పూర్వాన్నత్యముకు రాగలదనియు గ్రహించెను. ఈధార్మిక సమన్వయంతో సాంఘిక మైత్రి యేర్పడి, రాజకీయంగాను భారతజాతి ఐక్యంతో వృద్ధియగును.